

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1911

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΣΤΙΚΑ

12 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

Η ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ¹

Α') Αἱ ἀρχαὶ τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς.

Ἀπὸ δύο περίπου δεκαετηρίδων νέα ἤρξατο κίνησις ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ παιδαγωγικῇ, ἣτις κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐπιφανεστάτων ἀρχηγῶν αὐτῆς νέαν μέλλει νὰ προσνεύῃ ζωὴν εἰς τὴν θεωρίαν τῆν παιδευτικὴν καὶ τὴν παιδαγωγίαν. Τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην κίνησιν ὀνομάζομεν συντόμως πειραματικὴν παιδαγωγικὴν, ἀκολουθοῦντες τῷ παραδείγματι τῆς νεωτέρας ψυχολογίας, ἣτις ἐκ τῶν μεθόδων, ἧν μάλιστα ποιεῖται χρῆσιν, τῆς συστηματικῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος, εὐλόγως καλεῖται πειραματικὴ ψυχολογία.

Ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ σκοπὸν κύριον προτίθεται νὰ ἰδρύσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν παιδαγωγικὴν ἐπὶ βάσεων νέων. Μέλλουσι δὲ καὶ ἐπὶ τὴν παιδαγωγίαν μεγάλην ἔσπλην νὰ ἀσκήσωσιν, ὡς εἰκόσ, τῆς ἐρεῦνης ταύτης τὰ πορίσματα, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ὀλίγα μόνον συνήχθησαν συμπεράσματα ἐξ αὐτῆς. Μετὰ πλείστης περισκέψεως χωροῦσιν οἱ θιασῶται τῆς πειραματικῆς

¹ Κατὰ Ernst Meumann (Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik, 1907) Ἠρδλ. καὶ O. Külppe (Anfänge und Ziele der experim. Psychologie, Archiv f. Gesch. d. Philosophie, 1893) καὶ G. Störring (Vorlesungen über Psychopathologie, 1900) καὶ C. Stumpf (Zur Methodik der Kinderpsychologie, Zeitschrift f. pädag. Psychologie, II, 1900) καὶ Wundt (Die Messung psychischer Vorgänge, ἐν Essays², 1906) καὶ Chr. Ufer (Psychologie des Kindes, Rein, Encyclopädi. Handb. d. Pädagogik, τόμ. 7, 1908, σελ. 109 καξ.) καὶ Stanley Hall (Child Study: The Basis of exact education, 1893 καὶ Child Study and its relation to Education, Forum, August, 1900), καὶ G. Rouma (Le mouvement moderne en faveur de l'étude scientifique de l'enfant, L'Éducateur moderne, 1910, Janvier) κ. ἄ.

παιδαγωγικῆς εἰς ἐφαρμογὴν τῶν νέων μεθόδων εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἐνθυμούμενοι ὅτι ὄσω μετὰ μείζονος εὐλαβείας καὶ συνέσεως ἔρχονται ἐπὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων ἐρευνητῶν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὴν καθόλου παιδείαν, τοσοῦτω μᾶλλον ἢ ἐπιστήμη αὕτη θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἐπιθέσεων καὶ ἀδίκων ἀντιλογιῶν, θὰ ἔχωσι δὲ καὶ ἐν τοῖς διδασκάλοις θιασώτας καὶ συνεργάτας.

Ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ, ὡς καὶ ἡ πνευματικὴ μήτηρ αὐτῆς, ἡ πειραματικὴ ψυχολογία, προήλθεν οὐχὶ διὰ μιᾶς. Ἐπιστημονικαὶ καινοτομίαι οὐδέποτε προκύπτουσιν ἐκ τοῦ παραχρήμα, οὐδὲ εἶναι τι πάντῃ νέον, ἀλλ' ἂν ἐξετάσῃ τις αὐτὰς ἀκριβέστερον, ἐλέγχονται οὐσαι βαθμιαία τελείωσις παλαιοτέρων γνωμῶν. Οὕτω παρήχθη σκοπούμενης τῆς γενέσεως αὐτῆς ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ, τὸ μὲν δι' ἀναπτύξεως εἰσηγήσεων καὶ ἀποπειρῶν πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐμπέδωσιν τῆς παιδαγωγικῆς, ἃς ὀφείλομεν τοῖς μεγάλοις παιδαγωγοῖς τοῦ παρελθόντος — ἐν τοῖς πρώτοις τῷ Pestalozzi, τῷ Fröbel καὶ τισὶ τῶν νεωτέρων ὁπαδῶν τῆς τῶν φιλανθρώπων σχολῆς —, τὸ δὲ διὰ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἔσχον ἐπὶ τὴν παιδαγωγικὴν ἔρευναν ἄλλαι ἐμπειρικαὶ ἐπιστήμαι πολλαπλᾶς ἔχουσαι ἀναφορὰς πρὸς αὐτήν. Τοιαύτην μάλιστα ἐπὶ τὴν παιδαγωγικὴν ἔσχε ῥοπήν ἡ πειραματικὴ ψυχολογία τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, παρ' ἧς ἡ νέα παιδαγωγικὴ ἐν τοῖς πρώτοις τὰς μεθόδους παρέλαβε τῆς ἐρένης, εἶτα δ' ἡ ψυχολογία τῶν παίδων καὶ ἡ φυσιολογικὴ καὶ ἀνθρωπολογικὴ ἐξέτασις τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, τέλος δ' ἡ παθολογία καὶ ἡ τῶν ψυχικῶν παθημάτων ἐπιστήμη (Psychopathologie), ἣτοι ἡ θεωρία περὶ τῶν νοσηρῶν καταστάσεων καὶ τῶν κωλυμάτων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν παίδων καὶ τῆς ἐν τῷ σώματι ἕδρας αὐτῶν. Ἀλλ' ἀφετηρία εἰς τὴν νέαν παιδαγωγικὴν ἔρευναν ἐγένετο κατ' ἐξοχὴν ἢ ἀποδοχὴ τῆς μεθόδου τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας. Διὰ τῆς πειραματικῆς καὶ φυσιολογικῆς ψυχολογίας ἐμάθομεν τὸ πρῶτον νὰ ἐρευνῶμεν μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ἐν ἡλικίᾳ ἀνθρώπου καὶ ἡ μεγάλη ἐπίδοσις, ἣν ἔσχεν ἡ ψυχολογία ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὀφείλεται εἰς μόνην τὴν συστηματικὴν χρῆσιν τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος.

Διὰ τῶν μεθόδων τούτων ἐπορισάμεθα ἄλλως νέαν ἐξ ἐμπειρίας γνῶσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ πάντες που οἱ ἔροι τῆς κατὰ παράδοσιν ψυχολογίας, ὅλον τῆς ἀντιλήψεως, τοῦ συνειρμοῦ καὶ τῆς ἀναπλάσεως τῶν παραστάσεων, τῆς μνήμης, τῆς διανοήσεως, τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως κατὰ νέον πάντῃ καθωρίσθησαν τρόπον.

Τῶν μεθόδων τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὸν ψυχικὸν βίον τῶν παίδων ἦτο φυσικὴ, αὕτη δ' ἐγένετο ἡ θαψιλεστάτη πηγὴ τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς. Οὐδεὶς τῶν μεγάλων τοῦ παρελθόντος παιδαγωγῶν κατέστησε τὸ παιδίον ὑποκείμενον ἀκριβοῦς ἐρένης. Ἡ μέθοδος, καθ' ἣν οἱ παλαιότεροι παιδαγωγοὶ περὶ τὴν τοῦ παιδίου φύσιν ἐσπούδαζον, ὅτε μὲν ἦτο ἡ τῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ παρατηρήσεως, ὅτε δὲ — ὡς εἶναι συμφανεστάτον παρὰ Γουσσῶ — κατὰ φαντασίαν μετὰστάσις τοῦ ἐρευνητοῦ εἰς τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ παιδίου. Κατὰ δογματικὴν τινα δῆλον ὅτι μέθοδον ἐφαντάζοντο τότε ὁποῖόν τινα περίπου τὸ παιδίον ὑπολαμβάνει τὸν κόσμον καὶ κατὰ ταῦτα ὄριζον κανόνας παιδαγωγικούς. Μόνον παρὰ τῷ Pestalozzi καὶ ἐνίοτε παρὰ τῷ Fröbel καὶ τῷ Trapp καὶ τῷ Schwarz καὶ τῷ Niemayer καὶ τῷ Waitz καὶ τισὶ τῶν περὶ τὸν Ἐρδартον εὐρίσκομεν ἀποπειρας οὐ μόνον κατὰ τὸν χρόνον τῆς σχολικῆς ἐργασίας νὰ παρατηρήσῃ τὸ παιδίον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τὰς προσφευεστάτας μεθόδους νὰ ἐξεύρωσι δι' ἀμέσων δοκιμῶν. Ὁ Πεσταλότσης, εἶπερ τις καὶ ἄλλος οὐδαμῶς προκατειλημμένος ὑπὸ παιδαγωγικῶν θεωριῶν, ἐπιχειρήσας νὰ ἐμπεδώσῃ τὰς παιδαγωγικὰς μεθόδους τοῦ διὰ διηγετικῶν δοκιμῶν ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἀπεδείχθη ὁ πρόδρομος τῆς συγχρόνου πειραματικῆς παιδαγωγικῆς.

Ἀλλὰ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἡ πείρα νῦν πρῶτον ἐφηρμόσθη ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν παίδων καθόλου εἰπεῖν, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς δὲ τῶν μεθόδων τῆς ἐρένης καὶ εἰς τὸν κατὰ τὸ σχολεῖον βίον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐργασίαν ἤλθομεν ἐπὶ τὴν πειραματικὴν παιδαγωγικὴν ἐξέτασιν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Καὶ ἡ κατὰ μέρος δ' ἔρευνα τῶν ψυχοπαθῶν καὶ ἀνωμάτων παίδων ἐγένετο ἀφετηρία τῶν νῦν παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν. Πρό-

δρομον ἐπιφανῆ ἐν τῇ μοίρᾳ ταύτῃ τοῦ ἐπιστητοῦ ἔχομεν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Έρβάρτου τὸν Strümpell, πολλοῦ ἀξίον γενόμενον, διότι πρῶτος αὐτὸς τὴν παθολογικὴν παιδαγωγικὴν ἐποίησατο ὑποκείμενον συστηματικῆς μελέτης. Ἡ περὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ πνευματικῶς ἀνωμάλου παιδίου μέριμνα ἤγαγε μάλιστα εἰς τὸ σπουδαῖον πρόβλημα, πῶς τὸ ἀσθενὲς καὶ τὸ ψυχοπαθὲς παιδίον διαγιγνώσκωμεν καὶ πῶς τοιαῦτα παιδιά δεόν νὰ διακρίνωμεν τῶν ὑγιῶν καὶ μετρίως εὐφυῶν παιδίων. Ἐντεῦθεν νέον προέκυψεν ἐρεύνης στάδιον, τὸ τῆς θεωρίας τῶν φυσικῶν ἔξεων καὶ δὴ μάλιστα τῆς ἐξετάσεως τῆς διανοίας, ἣτις ἐξέτασις μεγάλην ἀξίαν ἔχει ἐν τε τῇ τῶν παιδίων ψυχολογίᾳ καὶ τῇ παιδαγωγικῇ.

Συναφεστάτη πρὸς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀνωμάλως ἔχοντος παιδίου ἐγεννήθη ἡ σπουδὴ ἢ πρὸς δημιουργίαν ὑγιεινῶν παραγγελμάτων περὶ τῆς διανοητικῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασίας. Πρόδηλον δὲ ὅτι ζητήσεις τοιαῦται ὑπὸ ἰατρῶν μάλιστα τὸ πρῶτον καὶ διδασκάλων ἐγένοντο, οἵτινες τὴν ἀξίαν τοῦ ζητήματος τοῦ φορτισμοῦ τῆς διανοίας (Überbürdungsfrage) ἐν αὐτῇ τῇ κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίᾳ εἶχον καταμάθει.

Αἱ παντοῖαι δ' ὁμῶς αὐταὶ ζητήσεις οὐχὶ παιδαγωγικοὺς ἀείποτε σκοποῦς, ἀλλ' ὅτε μὲν ἰατρικοὺς, ἄλλοτε δὲ καθαρῶς ψυχολογικοὺς, ἐνίοτε δὲ μόνον παιδαγωγικοὺς εἶχον ὑπ' ὄψει. Πειραματικὴ δὲ παιδαγωγικὴ γεννᾶται, ἐὰν πᾶσαι αὐταὶ αἱ ῥοπαι εἰς ἐνιαίαν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν ἐνωθεῖσαι ὑπουργῶσι τῇ θεωρητικῇ καὶ τῇ πρακτικῇ παιδαγωγικῇ.

Β') Σχέσις τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς πρὸς τὴν κατὰ παράδοσιν ἀσκουμένην.

Ἰδῶμεν νῦν πῶς ἔχει ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ πρὸς τὴν κατὰ παράδοσιν ἀσκουμένην.

Ἡ παλαιότερα παιδαγωγικὴ μέχρι τῶν νῦν χρόνων ἔχει ὅλως χαρακτηρὰ ἐπιστήμης θεωρητικῆς καὶ κανονιστικῆς. Πᾶς δὴλον ὅτι ὁπαδὸς τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς καθῆκον ἑαυτοῦ νομίζει τὸ μὲν νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν σκοπὸν ἑκατέρας τούτων καὶ τὰ εἶδη τῶν διδασκαλικῶν καὶ

παιδευτικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὸ δὲ νὰ διατυπώσῃ παραγγέλματα καὶ κῦρος ἀρχῶν κεκτημένους κανόνας τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀγωγῆς. Ἔχει δ' ἀείποτε σχεδὸν ἢ κατὰ παράδοσιν παιδαγωγικὴν χαρακτηρὰ ὀδηγιῶν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, διότι παιδαγωγικοὶ κανόνες καὶ παραγγέλματα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὀδηγαί πρὸς τὸν παιδαγωγὸν πῶς ὀφείλει νὰ παιδεύῃ καὶ διδάσκῃ.

Καὶ καθ' αὐτὴν μὲν ἢ διατύπωσις κανόνων ἢ παραγγελμάτων χάριν τῶν παιδαγωγῶν δὲν εἶναι ψόγου ἀξία τὸ παράπαν, ἀλλ' ἢ ἐκ παραδόσεως παιδαγωγικὴ στερεῖται τοῦ σπουδαιοτάτου πράγματος, τουτέστιν ἀναντιρρήτου καὶ ἀρτίας ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως τῶν κανόνων τούτων.

Παιδαγωγικὰ παραγγέλματα ἢ κανόνες ἐκ τριτῶν ὀρίζονται λόγων, ἀφορῶσι δὴλον ὅτι ἢ εἰς τὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδίου ἢ εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ διδασκάλου ἢ εἰς τὸ κατὰ στενωτέραν ἔννοιαν λεγόμενον πρακτικὸν μέρος τῆς παιδαγωγικῆς, ἢτοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν διδασκαλικῶν μέσων καὶ τὸν σχολικὸν ὀργανισμόν. Ἐπὶ πάντων τούτων ἵνα κατορθώσωμεν ἐπιστημονικὴν ἐμπέδωσιν τῶν παραγγελμάτων, ἀνάγκη νὰ ἐρευνήσωμεν πρῶτον μετ' ἐπιστάσεως τὰς πραγματικὰς περιστάσεις, ἐν αἷς γίνεται χρῆσις τῶν εἰρημένων παραγγελμάτων. Ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται τοῦτο, πάντα τὰ παιδαγωγικὰ παραγγέλματα εἶναι λογικὰ κατασκευάσματα οὐδαμῶς ἢ κατὰ σύμπτωσιν μόνον ἀπτόμενα τῆς παιδαγωγίας ἢ εἶναι αὐθαίρετα καὶ δογματικά — στηριζόμενα μόνον ἴσως ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐρείας πρακτικῆς ἐμπειρίας τῶν παιδαγωγικῶν ἐκάστων —, οὐδεὶς δ' ἐγγυᾶται ἡμῖν ὅτι εἶναι πραγματικὰ ὀρθὰ καὶ σκόπιμα.

Πρὶν ἐπὶ παραδείγματι παράσχωμεν τῇ παιδίῳ παραγγέλματα πῶς ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως, ἵνα ὡς οἷόν τε τάχιστα κτήσῃ τὴν δεξιότητα τοῦ ἀναγινώσκειν, ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν πῶς ἢ τοῦ ἀναγινώσκειν δεξιότης παρὰ τῇ παιδίῳ τελεσιουργεῖται, τίνα στάδια καὶ τίνας λειτουργίας ἢ κτήσεις τοιαύτης δεξιότητος δεικνύει, τίνας οἱ κατὰ φύσιν ὀροι αὐτῆς καὶ πῶς ἔχουσιν οὗτοι πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου. Ἐὰν ταῦτα πάντα ἐρευνήσωμεν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀσφαλῶς ὅτι παράγγελμά τι καθορίζον τὰ

κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ παιδίου εἶναι ὀρθὸν καὶ σκόπιμον ἢ, ἔπερ ταῦτό, νὰ διατυπώσωμεν ἐπιστημονικῶς τὸν παιδαγωγικὸν τοῦτον κανόνα ὁμολογουμένως τῆ φύσει τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν τοῦ παιδίου καὶ τῆ χαρακτῆρι τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Ταῦτά δὲ ταῦτα ἰσχύουσι καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων διττῶν κανόνων. Ἀνάγκη νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν τὴν ἐνέργειαν τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν ῥοπήν, ἣν ἔχει αὐτὴ ἐπὶ τὸν μαθητὴν, πρὶν δυνηθῶμεν νὰ ἐρίσωμεν παραγγέλματα περὶ ταύτης μὴ ἔχοντα χαρακτῆρα αὐθαιρέτων κανόνων, πρὸς δὲ τούτοις νὰ ἐρευνήσωμεν διὰ παρατηρήσεως πῶς τὰ διδακτικὰ μέσα προσαρμόζονται εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου καὶ τὸν ὀργανισμόν τῶν σχολείων ἐν ταῖς πολυπλοκωτάταις ἀναφοραῖς αὐτῶν πρὸς τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ βίον καὶ πρὸς οἰκονομικοὺς ὄρους καὶ ἄλλα τοιαῦτα, πρὶν δώσωμεν παραγγέλματα περὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς παιδαγωγικῆς.

Ἄν νῦν ἐξετάσωμεν τίνας ἢ κατὰ παράδοσιν παιδαγωγικὴν κέκτηται γνώσεις τῶν εἰρημένων πραγματικῶν περιστάσεων, ἐξ ὧν ἀνάγκη νὰ προέλθωσι πάντες οἱ κανόνες καὶ τὰ παραγγέλματα τοῦ σχολικοῦ βίου, θὰ εὑρωμεν ὅτι αἱ γνώσεις αὗται εἶναι λίαν ἐλλιπεῖς. Παιδαγωγοί, οἱ οἱ Ῥουσσώ καὶ ὁ Ἔρβαρτος, σφόδρα ἠπατήθησαν προκειμένου περὶ τῶν ἀληθῶν ἀναφορῶν τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ παιδίου πρὸς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ὡς ἴσως δ' ἐπελαθόμεθα τῆς ἐρεύνης τοῦ ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ βίου τοῦ παιδίου, εἶδομεν πόσα ἄγνωστα ἐν τῇ μοίρᾳ ταύτῃ τοῦ ἐπιστητοῦ προσπίπτουσιν εἰσέτι καὶ πόσα δυσχερέστατα ζητήματα ὁσημέραι εἰς λύσιν προβάλλει ἡ παιδικὴ ψυχὴ.

Τοῦτο δὴ ὀφειλομεν νὰ ἐγκυκλίωμεν τῇ κατὰ παράδοσιν παιδαγωγικῇ, ἣτις παρίσταται ὡς ἐπιστήμη ἀφορισμῶν καὶ κανόνων. Ἐλλείπει αὐτῇ ἡ κρηπίς τῆς ἐξ ἐμπειρίας γνώσεως τῶν ὡς ἀληθῶς πραγματικῶν ὄρων, ἐφ' ἧς ἀνάγκη νὰ ἐρείδωνται πάντα τὰ παιδαγωγικὰ παραγγέλματα καὶ οἱ παιδευτικοὶ κανόνες. Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καὶ ὁ Ῥουσσώ καὶ ὁ Πισταλότσης καὶ ὁ Ἔρβαρτος πειρῶνται νὰ θεμελιῶσι τὰ παραγγέλματα αὐτῶν, ἀλλ' ἡ θεμελίωσις αὐτῇ ἢ εἶναι τέλεον φαντασιώδης, ὡς παρὰ τῆ Ῥουσσώ, ἐνίοτε μόνον καὶ δὴ κατὰ σύμπτωσιν μᾶλλον

ἢ ἦττον στοχαζομένη τοῦ ὀρθοῦ, οὐχὶ σπανίως δὲ περιλαμβάνουσα παντάπασι σφαιερὰς δόξας περὶ τοῦ παιδίου καὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον συλλογιστικῇ, ὡς παρὰ τῆ Ἐρβάρτῳ καὶ τῆ Fröbel. Ὁ Ἐρβαρτος ἐπειρᾶτο κατ' ἀρχὰς πᾶσαν τὴν παιδαγωγικὴν νὰ ἀναφέρῃ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, ὁ δὲ Fröbel τὰ διδακτικὰ μέσα τοῦ νηπιαγωγείου τοῦ ἐπεχείρησε νὰ στηρίξῃ ἐπὶ μαθηματικῶν θεωριῶν καὶ σκέψεων περὶ τῆς καθόλου ἀγωγῆς. Τὴν δογματικὴν καὶ συλλογιστικὴν μέθοδον τοῦ καθορισμοῦ τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων ἀνάγκη νὰ ἀποδοκιμάσωμεν ἰσχυρῶς. Πάντα τὰ παραγγέλματα τὰ μὴ ἐρείδόμενα ἐπὶ λόγου ἐξ ἐμπειρίας ἀποχρῶντος παρίστανται τῇ παιδαγωγῇ ὡς ψιλὰ διατάξεις, οὐδὲ δύνανται νὰ δεικνύωσιν αὐτῇ ἐκάστοτε διατί οὕτως ὀφείλει νὰ πράξῃ οὐχὶ δὲ ἄλλως.

Ἐν τούτῳ κεῖται περὶ τῶν διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν προκειμένου ἡ μεγίστη ἀξία τῶν νέων ἐρευνῶν. Ἡ ἀξία τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ πληθύϊ ἀσφαλῶν συμπερασμάτων καὶ λεπτομερῶν παραγγελμάτων ἀφορώντων εἰς τὴν παιδαγωγίαν, ἀλλ' ἐν τούτῳ, ὅτι σκοπὸν προτίθεται νὰ καταστήσῃ ἱκανὸν ἕκαστον παιδαγωγὸν νὰ κατανοῇ ἐκάστοτε τὸν λόγον τῶν παιδαγωγικῶν του ἐνεργειῶν. Οὕτω δ' ἐνισχύει ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ τὴν ἀπὸ παιδαγωγικῶν κανόνων ἀνεξαρτησίαν τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ ἅμα διεγείρει παρ' αὐτῇ μέγα διαφέρον ὑπὲρ τοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἡ δὲ δογματικὴ παιδαγωγικὴ μειοῖ ἀείποτε μᾶλλον ἢ ἦττον τὴν αὐτονομίαν τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅστις ἀγνοῶν τὸν λόγον τῶν ἑαυτοῦ ἐνεργειῶν δὲν ἐννοεῖ πόσον ἐπιτρέπεται αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπι μέρους νὰ ἐκκλίνῃ τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων. Ἐκ τούτου δ' οἱ σταθεροὶ καὶ ἀμετάβλητοι τύποι ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ καὶ τὰ σταθερὰ καὶ ἀπαράβητα σχήματα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐπι μέρους μαθημάτων. Αὕτη δ' εἶναι ἡ κυριωτάτη ἀντιλογία τῆς νέας παιδαγωγικῆς πρὸς τὴν τοῦ Ἐρβάρτου, ἣτις ὑπεδούλωσε τὴν παιδαγωγίαν εἰς γενικούς τινες ὄρους, ὅσον «βαθυτέρα ἐξέτασις», «ἰσόρροπον διαφέρον» καὶ ἄλλους, πρὸς δὲ τούτοις εἰς μεθοδικὰς ὑποτυπώσεις ἐν μέρει τέλεον παλαιωθείσας ἤδη, ὡς μάλιστα τὰ λεγόμενα «στάδια τῆς διδασκαλίας». Ἐὰν περὶ σταδίων τῆς διδασκαλίας διδάγματα πάντων μάλιστα προκάλεσαν ἀπαράβητα διδα-

σκαλίας σχήματα, ἅπερ καθ' ἣν ἔχομεν νῦν γνῶσιν τῆς λειτουργίας τῆς ἀντιλήψεως τοῦ παιδίου ὀφειλομένον νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀτοπίαν παιδαγωγικήν. Ἡ ὑποδούλωσις τοῦ παιδαγωγοῦ εἰς μεθοδικὰ παραγγέλματα ἐπιδρᾷ ὀλεθρίως ἐπὶ τὴν ὅλην διδασκαλίαν καὶ τὸν διανοητικὸν βίον τῶν παιδίων. Οὕτω δ' ἡ ὅλη διδασκαλία νῦν ἐλάχιστα προκαλεῖ τὴν διανοητικὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ οὐδ' αὐτῇ τῇ αὐτονόμῳ καὶ συντόνῳ εὐφυΐᾳ παρέχει τὴν προσήκουσαν ἀφορμὴν εἰς ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἀποπνίγει τὸ αὐθόρμητον τῶν παιδίων ἅτε ἀπαρεγκλίτως τοῖς σχολικοῖς παραγγέλμασιν ἀκολουθοῦσα. Καὶ ὅμως εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνῶν οὐδὲν συμβάλλεται τοσοῦτον, ὅσον ἢ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως διέγερσις καὶ προαγωγὴ τῆς αὐτενεργοῦ δυνάμεως καὶ τοῦ αὐθόρμητου ἔρωτος πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἅπερ εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς παισίν.

Ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ πειράται νὰ ἄρῃ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῆς παιδαγωγικῆς τῆς κατὰ παράδοσιν ἀσκουμένης. Οὐδένα ἀξιοῖ πρότερον νὰ καθορίσῃ κανόνα, πρὶν διερευνήσῃ τὰς πραγματικὰς περιστάσεις, ἐξ ὧν μόνων οἱ κανόνες οὗτοι δύνανται νὰ συναχθῶσιν. Εἶναι λοιπὸν πρὸ πάντων ἔρευνα καὶ δῆ, ἐπειδὴ ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἐξέτασιν γεγονότων, ἐμπειρικὴ ἔρευνα τῆς ἀγωγῆς.

Ἐντεῦθεν ὀρθότερον θὰ ἦτο τὴν ἐπιστήμην ταύτην νὰ καλῶμεν ἐμπειρικὴν παιδαγωγικήν, ἀφ' οὗ πάντα τὰ μέσα καὶ πάσας τὰς μεθόδους τῆς ἐμπειρικῆς ἐρεύνης μεταχειρίζεται. Ἄλλ' ὠνομάσθη πειραματικὴ ἐκ τοῦ σπουδαιοτάτου μέσου τῆς ζητήσεως, τοῦ πειράματος δῆλον ὅτι, εἰς ὃ μάλιστα ὀφείλεται ἢ ἀναμόρφωσις αὐτῆς καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἢ ἔρευνα τῆς σωματικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου, ἢ ἀνάλυσις τοῦ ψυχικοῦ βίου αὐτοῦ καὶ δῆ μάλιστα τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ σχολείῳ ἐργασίας, ἢ συναγωγὴ τῶν γνώσεων καθόλου, ἐφ' ὧν πᾶσα παιδαγωγικὴ θεμελιοῦται, εἶναι ἔργον τῆς ἐξετάσεως τῆς πειραματικῆς. Καὶ οὐ μόνον ὁ παῖς γίνεται τῶν τοιούτων πειραμάτων ὑποκείμενον (παιδικὴ πειραματικὴ ψυχολογία)¹,

¹ Ἡ ψυχολογία τῶν παιδίων ἐκλήθη ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν ψυχολόγων τὸ πρῶτον καὶ παιδαλογία.

ἀλλὰ καὶ τὰ παιδαγωγικὰ μέσα καὶ αἱ μέθοδοι τῆς διδασκαλίας (πειράματα καθαρῶς παιδαγωγικά), ὧν ἐλέγχωμεν τὴν ἀξίαν δι' αὐτῶν.

Γ') Ἡ παρατήρησις καὶ τὸ πείραμα ἐν τῇ παιδαγωγικῇ.

Ὅτι δὲ καὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος ἐν τῇ παιδικῇ ψυχολογίᾳ καὶ τῇ καθόλου παιδαγωγικῇ τελεσφόρος δύναται νὰ γένηται χρήσις, οὐδεὶς πλέον σπουδαίως ἀρνεῖται.

Τὸ δυνατόν τῆς αὐτοπαρατηρησίας καὶ τῆς τῶν ἄλλων παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος ἠμφεσβήτησαν ἄλλοτε πολλοὶ προκειμένου καὶ περὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ἐν ἡλικίᾳ ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι ἡ παρατήρησις εἰς μόνην τὴν ἐξωτερικὴν λεγομένην ἀντίληψιν τελεσφορεῖ, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίληψιν, ὅποια εἶναι ἡ τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Ἄλλ' οἱ ταῦτα λέγοντες ὠρμῶντο ἐκ λόγων ἐσφαλμένων, οἵτινες ἀνηρέθησαν ὑπὸ τῶν ψυχολόγων. Ἡ αὐτοπαρατηρησία, δῆλον ὅτι ἡ παρατήρησις ἡμῶν αὐτῶν, εἶναι ἀναμφισδητῆτως δυνατὴ, πείθεται δὲ περὶ τούτου ἕκαστος, ἀν' ἀελήσῃ τὸν ἑαυτοῦ ψυχικὸν βίον εἰς ἐξέτασιν νὰ ὑποβάλῃ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τισὶ περιστάσεσιν ἡ αὐτοπαρατηρησία εἶναι δυσχερεστάτη καὶ δύναται τις εἰπεῖν ἀνέφικτος, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἐπισφαλὲς ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων περιστάσεων νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς. Ἐπειτα τὰς ἀτελείας καὶ ἐλλείψεις τῆς αὐτοπαρατηρησίας ἀναπληροῖ τοῦ παρατηροῦντος ἡ ἀσκησις, πρὸς δὲ τούτοις ἢ ἐπανάληψις τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ προτέρου ἡμῶν βίου ἢ ἀνάμνησις καὶ ἢ παρατήρησις ἄλλων.

Οὐδὲ εἶναι ὀρθότερα ἢ γνώμη τῶν ἀμφισβητησάντων τὸ δυνατόν τῆς παρατηρήσεως τῶν ἄλλων καὶ τοῦ πειράματος ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Δὲν δυνάμεθα μὲν ἀμέσως νὰ παρατηρῶμεν παρ' ἄλλοις τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, παρατηροῦμεν δ' αὐτὰ ἐμμέσως ἐκ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῶν ποικίλων σχηματισμῶν καὶ κινήσεων καὶ τῶν λόγων τοῦ ἐξεταζομένου καὶ τῶν τοιούτων. Ἄλλ' εἰς ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῶν παρατηρουμένων συμβάλλεται καὶ ἡ παρατήρησις ἡμῶν αὐτῶν. Ἐγνωσοῦμεν δῆλον ὅτι μᾶλλον τί γίνε-

ται παρά τοις ἄλλοις, ἂν ἐνθυμώμεθα τί ἐν παραπλησίαις περιστάσεσι συμβαίνει ἐν ἡμῖν. Τὸ δὲ πείραμα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παρατήρησις τελειότερα. Διαφέρει δὲ τῆς συνήθους παρατηρήσεως τὸ πείραμα πρῶτον μὲν ὅτι ἐκείνη ὀφείλει νὰ ἀναμένῃ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐξεταστέων φαινομένων, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ καὶ τῇ Μετεωρολογίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ἐν τῷ δὲ πείραματι προκαλεῖ κατὰ βούλησιν αὐτά, ἔπειτα δ' ὅτι τὸ πείραμα οὐ μόνον προκαλεῖ τὰ παρατηρητέα φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ ἑυθυμίζει ἐκάστοτε κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ παρατηροῦντος καὶ μετρεῖ διὰ καταλλήλων ὀργάνων αὐτὰ κατὰ ποσὸν καὶ ἀριθμητικῶς προσδιορίζει.

Ἡ δ' ἐνστάσις ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ παράγωμεν φαινόμενα ἢ γεγονότα ψυχικὰ κατὰ βούλησιν ἀντίκειται εἰς αὐτὴν τὴν συνηθεστάτην ἐμπειρίαν, ἡλέγχθη δὲ σφαλερὰ διὰ τῶν ἐν τοῖς ψυχολογικοῖς ἐργαστηρίοις γενομένων πειραμάτων. Ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ πειράματος δυνάμεθα νὰ παράγωμεν οἷονδ' ἕποτε ψυχικὸν γεγονὸς διὰ καταλλήλων ἐρεθισμάτων, αἰσθήματα, παραστάσεις, συναισθήματα, βουλήσεις. Διὰ μικρᾶς δόσεως κινήσεως διεγείρομεν συναισθήματα πικρότητος καὶ λύπης, διὰ μουσικῶν συγχορδιῶν καὶ συνδυασμοῦ χρωμάτων προκαλοῦμεν συναισθήματα ἡδονῆς. Ἀρκοῦσι δὲ τὰ λεγόμενα «πειράματα ἀντιδράσεως» νὰ πιστώσωσιν ὅτι καὶ βουλήσεις δυνάμεθα νὰ παράγωμεν ἐν τῷ τοῦ πειράματος ὑποκειμένῳ.

Ἡ μόνη δυσχέρεια, ἣτις ἐν τοῖς πειράμασι τούτοις παρίσταται, εἶναι ὅτι δὲν δυνάμεθα ἀμέσως νὰ μετῶμεν τὰ ψυχικὰ γεγονότα. Ἀμέσως μετροῦνται μόνον τὰ ἀντικείμενα τὰ ἔχοντα ἔκτασιν, ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος. Ἄλλ' ἐν τοῖς ψυχικοῖς φαινομένοις δὲν πρόκειται περὶ ἐκτάσεως, ἀλλὰ περὶ ἐντάσεως καὶ ποιῶ. Τὸ σκληρόν, τὸ μαλακόν, τὸ ἐρυθρόν, τὸ λευκόν, τὸ ὀξύ, τὸ γλυκὺ εἶναι ποιόν. Ἄλλὰ δὲν δυνάμεθα πάλιν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα δὲν ὑποβάλλονται τῇ μετρήσει. Ἴδὲ ποιόν καὶ ἢ ἐντάσις αὐτῶν μετρεῖται ἐμμέσως. Ἴδὲ αἰσθήματα προκαλοῦνται ἐκ φυσικῶν ἐρεθισμάτων· τὰ συναισθήματα παράγουσι καὶ σωματικὰς τινὰς ἀλλοιώσεις, οἷον τῆς ἀναπνοῆς, τοῦ σφυγμοῦ, τῆς κυκλοφορίας, τῆς μυϊκῆς ἐντάσεως· αἱ βουλήσεις προκαλοῦσι κινήσεις σωματικὰς. Ὁ ψυχολόγος ὑποβάλλει εἰς μέτρησιν τὰ

φυσικὰ φαινόμενα τὰ προκαλοῦντα τὰ ψυχικὰ γεγονότα καὶ τὰ φαινόμενα τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτοῖς, εἶτα δὲ ἀναφέρει τὰ μέτρα καὶ εἰς τὰ γεγονότα τὰ ψυχικὰ.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ ἀδυναμία αὕτη δὲν ἐμφανίζεται μόνον ἐν τῇ μετρήσει τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων τὰ πλεῖστα ἐμμέσως μετροῦνται. Ὁ φυσιοδίφης χρόνον καὶ τόπον μετρεῖ ἀμέσως, οἷον τεμάχιον χάρτου, τὴν πλευρὰν τραπέζης κ.τ.τ., ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἄλλων ἐμμέσως μετρήσεις διεξάγει. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τὴν ἐντάσιν τῆς θερμότητος μετρεῖ διὰ τοῦ θερμομέτρου, τὴν πίεσιν τοῦ ἀτμοῦ διὰ τοῦ μονομέτρου, τὴν τοῦ ἀέρος διὰ τοῦ βαρομέτρου. Ἐν τῷ θερμομέτρῳ ἀμέσως τὴν διαστολὴν τοῦ ὑδραργύρου μετρεῖ, ἐμμέσως δὲ τὴν ἐντάσιν θερμότητος, ἐξ ἧς ἴηρηται ἢ διαστολὴ αὐτοῦ.

Γίνεται δὲ τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἢ μέτρησις κατὰ τρεῖς μάλιστα τρόπους. Μετροῦμεν δὴλον ὅτι 1) τὰ ἐρεθίσματα, δι' ὧν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως προκαλοῦμεν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα (μέθοδος τῶν ἐρεθισμάτων)· 2) τὰς κινήσεις, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ὁ ψυχικὸς βίος (μέθοδος τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων)· 3) τὴν διάρκειαν τῶν ψυχικῶν γεγονότων, ἃ παρεμβάλλομεν μεταξὺ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐρεθίσματος καὶ τῆς ἀντενεργείας τοῦ ἐξεταζομένου ὑποκειμένου (μέθοδοι χρονομετρικαί).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ἐν ἡλικίᾳ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ παιδίου οὐδὲν ὡς εἶπειν διαφέρει. Ὡς μᾶλλον δυσχερῆ δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν παρατήρησιν ἄλλων καὶ τὴν αὐτοπαρατηρήσιν παρὰ τοῖς παιδίοις, ἀλλ' οὐχὶ ἀδύνατον. Εὐτυχῶς βοηθεῖ ἡμῖν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν δηλώσεων τῶν παιδίων περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς συμβαινόντων ἢ ἀνάμνησις τοῦ παιδικοῦ ἡμῶν βίου· ὡσαύτως δὲ ἡ χρῆσις τοῦ παιδαγωγικοῦ πειράματος, ὅπερ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτὸ τὸ ψυχολογικὸν πείραμα ἐφηρμοσμένον εἰς τὸν βίον τῶν παιδίων τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ σχολεῖα. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ πείραμα ἐν τῇ ἐξετάσει πολὺ μικρῶν παιδίων, τετραετῶν καὶ πενταετῶν, ἀποβαίνει τὴν ἀρχὴν λίαν δυσχερές. Ἄλλ' ἡ δυσκολία αὕτη κατὰ μικρὸν αἴρεται καὶ τὰ παιδία ἀποβαίνουσι καὶ τῶν ἐνηλί-

κων ἐπιτηδειότερα δύναται τις εἰπεῖν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πειραμάτων. Καὶ οὐ μόνον τοῦ παιδικοῦ ψυχολογικοῦ πειράματος ἢ χρήσις εἶναι ἐν τῇ πειραματικῇ παιδαγωγικῇ ἐφικτή, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθαρῶς παιδαγωγικοῦ, ὅπερ σκοπὸν ἔχει νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν παιδαγωγικῶν μεθόδων καὶ τὴν ἀξίαν τῶν μέσων τῶν παιδευτικῶν. Ἐν τῷ πειράματι δῆλον ὅτι τούτῳ ἐξετάζομεν τὸ μὲν τῶν διαφόρων μεθόδων τὴν δύναμιν, τὸ δὲ κατὰ πόσον ἀρμόζουσιν αὐταὶ εἰς τὴν φύσιν τῶν παιδίων καὶ τὴν ἐκάστοτε ἡλικίαν καὶ τὴν ἰδιοφυίαν αὐτῶν. Εἶναι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πειράματα σπουδαιότατα, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ παρέχεται εἰς πολλοὺς ἀφορμὴ διὰ τῶν αὐτῶν μεθόδων καὶ μέσων νὰ ἐλέγχωσιν ἀλλήλων τὰς ἐργασίας καὶ διὰ συνεργασίας προάγῃ τὴν ἐπιστήμην.

Δ') Προβλήματα τῆς πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς.

Εἰς πειραματικὴν ἐξέτασιν δὲν δύνανται νὰ ὑποβληθῶσι πάντα τὰ ζητήματα τῆς παιδαγωγικῆς. Τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ παραδείγματι ὀρίζει ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία ἀναλόγως τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου καὶ τῆς περὶ παιδείας γνώμης ἐκάστης ἐποχῆς. Τῆς διδασκαλίας οἱ σκοποὶ ὀρίζονται καὶ ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστου σχολείου. Ἡ ἐπιστημονικὴ παιδαγωγικὴ τοῦτο μόνον ἔχει νὰ ἐξετάσῃ ἐνταῦθα, ἐὰν οἱ ὑπὸ τῆς πολιτείας τιθέμενοι ἢ ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν ὑποδεικνυόμενοι σκοποὶ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἡλικίαν, δι' ἣν ὀρίζονται καὶ τὴν βαθμίδα τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδευομένων. Ἐξετάζει δὲ πρὸς τούτοις ἡ ἐπιστημονικὴ παιδαγωγικὴ πῶς εἶναι δυνατόν οἱ σκοποὶ οὗτοι ἄριστα νὰ ἐπιτυγχάνωνται.

Τὰ δὲ σπουδαιότατα τῶν προβλημάτων, ὧν τῇ λύσει ἢ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ ἐπιχειρεῖ, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Νὰ ἐρευνήσῃ τὰ κατὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως. Ἡ ζήτησις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ὅλης παιδαγωγικῆς. Πάντα τὰ παιδευτικὰ μέσα, τὸ πρόγραμμα, ἢ κατὰ

μικρὸν αὐξήσεις τῶν μαθημάτων, καὶ αὐτῶν τῶν λεγομένων τεχνικῶν, προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τῆς βαθμιαίας σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου. Οὐδεὶς δὲ παιδαγωγικὸς κανὼν καὶ οὐδὲν παράγγελμα πρέπει νὰ δίδηται χωρὶς νὰ λαμβάνηται πρὸ ὀφθαλμῶν ἢ βαθμὶς τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου, εἰς ἣν ἀναφέρεται. Καὶ ὅμως ἡ παιδαγωγικὴ αὕτη ἀξιολογία συνήθως ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν παραμελεῖται.

Πολλὰ δ' εἶναι πάλιν τὰ μερικώτερα ζητήματα, ἅπερ ἐνταῦθα πρόκεινται τῇ πειραματικῇ παιδαγωγικῇ, ὡς α') νὰ ὀρίσῃ τὰς περιόδους τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου καὶ ἐλέγξῃ ἂν ἡ ἀνάπτυξις αὕτη γίνεται συμμέτρως ἢ ἐμφανίζει ἀνωμαλίαν.

β') νὰ ἀκριβώσῃ τὰς ἀναφορὰς τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου. Ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ψυχικὴ δὲν βαίνουν πάντοτε παραλλήλως, πολλοῦ δὲ πάντως λόγου ἀξία εἶναι ἡ λύσις τοῦ ζητήματος, ἂν ἡ ἀνάπτυξις ὀργάνων τινῶν σωματικῶν εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν τῶν δεξιοτήτων ἐπίδοσιν, ὡς τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν τῆς διανοίας.

γ') νὰ δείξῃ ἂν τὸ παιδίον ἐν ἐκάστη βαθμίδι τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ διαφέρει τοῦ ἐν ἡλικίᾳ ἀνθρώπου καὶ πῶς κατὰ μικρὸν προσεγγίζει πρὸς τὴν ψυχικὴν ἕξιν τῶν ἐνηλίκων, ὅπερ σπουδαιότατον ὄν παρημέλει ἢ κατὰ παράδοσιν παιδαγωγικὴ.

δ') νὰ καθορίσῃ τὸν φυσιολογικὸν τύπον ἐκάστης ἡλικίας καὶ εὐρὴ τὰς ἀπὸ τοῦ τύπου τούτου παρεκκλίσεις, ὡς τινὰ παιδία ἐμφανίζουσι, ἢτοι τὸ μὲν τὰ σφόδρα εὐφυῆ καὶ τὰ πρῶτως καὶ πλέον ἢ κατὰ τὴν φύσιν ἀναπτυσσόμενα, τὸ δὲ τὰ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὑπολειπόμενα, τὰ εὐήθη καὶ παχέα τὸν νοῦν. Ἡ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ ἀκριβῶσις τῶν κατὰ τοὺς εἰρημένους τύπους παρέχει ἡμῖν τὸ κριτήριον, δι' οὗ πολλὰ λύομεν ζητήματα, ὡς τὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν μαθητῶν ἀναλόγως τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ἱκανότητος κτ.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Gilbert «Ἐρευναι περὶ τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητῶν» (Researches on mental and physical development of school children, Studies

from the Yale Psychological Laboratory, 1894) και τοῦ Probst «Ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ τοῦ παιδίου» (Gehirn und Seele des Kindes, 1904) καὶ τοῦ Rietz. «Ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ εὐφυΐα» (Körperentwicklung und geistige Begabung, 1906) καὶ τῆς Lucy Hösch-Ernst «Ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀνάπτυξις τοῦ μαθητοῦ» (Das Schulkind in seiner körperlichen und geistigen Entwicklung, 1906) καὶ τοῦ Compayré «Ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδίου» (Evolution intellectuelle et morale de l'enfant, 1906) καὶ τοῦ Scherr «Τύποι μαθητῶν» (Typen von Schülern, Zeitschr. für pädag. Psychologie, 1905) καὶ πολλὰ ἄλλα περιέχουσι πορίσματα τοιούτων ἐρευνῶν.

2) *Νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν ψυχικῶν τινῶν δεξιότητων τῶν παιδίων, ὅσον τῆς ἀντιλήψεως, τοῦ παραστατικοῦ, τῆς μνήμης, τῆς ἀφαιρετικῆς δεξιότητος καὶ τῆς διανοίας, τῆς βουλήσεως καὶ τῶν καταστάσεων τῶν θυμικῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ ψυχικαὶ δεξιότητες τοῦ παιδίου δὲν ἀναπτύσσονται συμμέτρως. Τινὲς αὐτῶν ἐνίοτε προηγούνται, ἄλλαι δὲ ἀκολουθοῦσιν ἐκείναις. Ὑποτίθεται μάλιστα ὅτι ἐκάστη ψυχικὴ ἐνέργεια ἐν ὀρισμένῃ τινὶ περιόδῳ ἀναπτύσσεται, καθ' ἣν αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ δεξιότητες ὑποχωροῦσιν. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς συνδέεται πρὸς τὸ προηγούμενον στενῶς.*

Καὶ τοιούτων ψυχολογικῶν παρατηρήσεων καὶ πειραμάτων συμπεράσματα εὕρισκει ἕκαστος ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Consoni «Μέτρησις τῆς προσοχῆς τῶν ἀσθενῶν τὴν διάνοιαν» (Mesure de l'intelligence des faibles d'esprit, Archives de Psychologie, 1903) καὶ τῆ τοῦ Kerschensteiner «Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἰχνογραφικῆς δεξιότητος» (Die Entwicklung der zeichnerischen Begabung, 1905) καὶ τῆ τοῦ Gilbert «Πειράματα περὶ τῆς μουσικῆς εὐαισθησίας τῶν μαθητῶν» (Experiments on the musical sensitiveness of school children, Studies from the Yale Psychol. Laboratory, 1892) καὶ τῆ τοῦ Perez «Ἡ ἐν τῷ παιδίῳ ἀνάπτυξις τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν» (Le

developpement des idées abstraites chez l'enfant, Revue philosophique, 1895) καὶ ἄλλαις οὐκ ὀλίγαις.

3) *Νὰ ἀκριβώσῃ τὰ κατὰ τὰς ἰδιορρυθμίας τῶν παιδίων, τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς, αἵτινες ἐμφανίζονται ἐν ἐκάστη τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν βαθμίδι. Εἶναι δ' αἱ ἰδιορρυθμίαι αὗται τὸ μὲν τῆς φύσεως, τῶν φυσικῶν προδιαθέσεων, τὸ δὲ τοῦ περιβάλλοντος προῖόν καὶ ἡ ἐρευνα αὐτῶν μεγίστην κέκτηται σπουδαιότητα διὰ τὴν ψυχολογικὴν ἐμπέδωσιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀγωγῆς.*

Τὸ σύγγραμμα τοῦ W. Stein «Ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν» (Über Psychologie der individuellen Differenzen, 1900) καὶ αἱ διατριβαὶ τοῦ Dilthey «Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀτομικότητος» (Beiträge zum Studium der Individualität, Sitzungsber. d. Berliner Akad. d. Wissenschaften, 1896) καὶ τοῦ Kraepelin (Psychol. Arbeiten, I, 1) καὶ τοῦ Colegrove «Ἀτομικαὶ μνήμαι» (Individual memories, American Journal of Psychology, 1899) καὶ πλεῖστα ἄλλαι ἔχουσιν ὑπόθεσιν ζητήσεις τοιαύτας.

4) *Νὰ ἐρευνηθῇ τὰ κατὰ τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς τῆς εὐφυΐας τῶν παιδίων. Καὶ ἀποτελεῖ μὲν τὸ ζήτημα τοῦτο μέρος τῆς ἐρέυνης τῶν ἀτομικῶν ψυχικῶν διαφορῶν τῶν παιδίων καθόλου εἶπειν, ἀλλὰ διὰ τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἔχουσιν αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ τῆς εὐφυΐας ἀποχωρίζομεν αὐτάς τῶν ἄλλων καὶ ὑποβάλλομεν εἰς ἰδίαν ψυχολογικὴν ἐξέτασιν.*

Τοιούτων μελετῶν δείγματα ἔστωσαν ἡ διατριβὴ τοῦ Baerwald «Θεωρίαι τῆς εὐφυΐας» (Theorie der Begabung, 1896) καὶ ἡ τοῦ Fuchs «Ἡ ἀμβλύτης τῶν παιδίων» (Schwachsinnige Kinder, 1899) καὶ ἡ τοῦ Eimnighaus «Αἱ ψυχικαὶ ἀνωμαλῖαι τῆς παιδικῆς ἡλικίας» (Die psychischen Störungen der Kindesalters, 1887) καὶ ἡ τοῦ Netschajeff «Πειραματικαὶ ἐρευναι περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μνήμης τῶν μαθητῶν» (1900) καὶ ἡ τοῦ Möbius «Μελέτη τῶν ἰδιοφυῶν» (Über das Studium der Talente, Zeitschrift f. Hypnotismus, X) καὶ ἡ τοῦ de Sanctis «Τύποι καὶ βαθμοὶ διανοητικῆς

ἀτελείας» (Types et degrés d'insuffisance mentale, L'année psychologique, 1906) καὶ τοῦ Whipple «Ὁ χρόνος τῆς ἀντιδράσεως ὡς τεκμήριον τῆς διανοητικῆς δεξιότητος» (Reaction times as a test of mental ability, Amer. Journal of Psychology, 1904).

δ) Νὰ ἐξετάσῃ πῶς ἔχει τὸ παιδίον ψυχικῶς ἐν τῇ κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίᾳ. Πρόκεινται δὲ καὶ ἐνταῦθα τῇ πειραματικῇ παιδαγωγικῇ πολλὰ μερικώτερα προβλήματα, ἴσται:

α') νὰ ἀναλύσῃ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐργασίαν τοῦ παιδίου καθόλου εἰπεῖν καὶ εὖρη τοὺς ἔρους τοὺς προάγοντας καὶ κωλύοντας αὐτήν. Ἐν τῇ ἐφηρμοσμένῃ ψυχολογίᾳ τοῦ ἐν ἡλικίᾳ ἀνθρώπου ἡ ἐξέτασις τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν ἤρτηται ἡ πορεία τῆς διανοητικῆς ἐργασίας, ἐγένετο ὑποκείμενον συντονωτάτης ἐρεῦνης· ὡσάυτως δὲ ἡ μελέτη τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἐκάστου ἀνθρώπου. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐρεῦνης ταύτης εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ παιδίου ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς μεθόδου τῆς κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίας ἢ τὴν τέχνην καὶ οἰκονομίαν τῆς διανοητικῆς ἐργασίας τοῦ παιδίου.

β') Ἐπειδὴ ἡ διανοητικὴ ἐργασία ἐπιφέρει καὶ κάματον, ὡς ἢ σωματικῇ, καὶ ἐπάγεται κατανάλωσιν δυνάμεως, ἢ πειραματικῇ παιδαγωγικῇ ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν προκύπτει ὁ κάματος καὶ ἡ ἐξάντλησις, πρὸς δὲ τούτοις νὰ ἐρευνήσῃ πῶς ὁ ἐργαζόμενος πάλιν ἐκ τοῦ καμάτου ἀναλαμβάνει καὶ προφυλάσσεται ἀπὸ τῆς κοπώσεως καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς. Ταῦτα πάντα γίνονται ὑπόθεσις ἰδίας ψυχολογικῆς ζητήσεως, ἣν χαρακτηρίζομεν ὡς ὑγιεινὴν τῆς ἐν τῷ σχολεῖν διανοητικῆς ἐργασίας τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ. Διαφέρει δ' ἡ ὑγιεινὴ αὕτη τῆς τοῦ σχολείου ὑγιεινῆς, διότι ἐν ἐκείνῃ ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ παιδευτηρίου ἐξεταζομένου ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως.

γ') Νὰ καθορίσῃ τὴν σχέσιν τῆς ἐν τῷ σχολεῖν ἐργασίας πρὸς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ γινομένην, νὰ δείξῃ δῆλα δὴ ἂν τὸ παιδίον ἐργάζεται τελεσφορώτερον ἐν τῷ σχολεῖν ἢ ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων ἢ μεμονωμένον. Ἔχει δ' ἐνταῦθα τὸ παιδαγωγικὸν πείραμα περιφανῶς καὶ κοινωνικὴν σημασίαν.

Καὶ τῶν εἰς τὰς ζητήσεις ταύτας ἀναφερομένων ἐργασιῶν μνημονεύομεν ὀλίγας, τὰς ἐξῆς· τοῦ Kemsies «Τύποι μαθητικῆς ἐργασίας (Arbeitstypen bei Schülern, Zeitschrift f. pädag. Psychologie, 1901), τοῦ Burgerstein «Ἡ καμπύλη τῆς ἐργασίας ἐνὸς ὁριαίου μαθήματος» (Die Arbeitskurve einer Schulstunde, Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege, 1891), τοῦ Griesbach «Σχέσις τοῦ διανοητικοῦ καμάτου πρὸς τὴν αἰσθητικότητα τοῦ δέρματος» (Über Beziehungen zwischen geistiger Ermüdung und Empfindungsvermögen der Haut, 1895), τοῦ Kraepelin «Ὁ κάματος καὶ ἡ ἀνεσις» (Über Ermüdung und Erholung, Psychol Arbeiten, 1896), τοῦ Sakaki «Μετρήσεις τοῦ καμάτου εἰς τέσσαρα ἰαπωνικὰ σχολεῖα» (Intern. Archiv f. Schulhygiene v. Johannesen und Griesbach, 1905), τοῦ Vaschide «Πειραματικαὶ ἐρευναὶ περὶ τοῦ διανοητικοῦ καμάτου» (Les recherches expérimentales sur la fatigue intellectuelle, Revue philosophique, 1905), τοῦ Binet «Ἐρευναὶ περὶ τοῦ διανοητικοῦ καμάτου διὰ τοῦ δυναμομέτρου» (Recherches sur la fatigue intellectuelle au moyen du dynamomètre, Année psychologique, 1903), τοῦ Schuyten «Μετρήσεις τοῦ καμάτου διὰ τοῦ αἰσθησιμέτρου» (Paedologisch Jaarboek, 1906), τοῦ Lobsien «Ἀσκησις καὶ μνήμη» (Übung und Gedächtnis, Zeitschr. f. experim. Pädagogik, 1906), τοῦ Meumann «Ἡ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολεῖν ἐργασία» (Hausarbeit und Schularbeit, 1904).

δ) Νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τοῦ παιδίου ἐν τοῖς διαφόροις μαθήμασι νὰ ἀναλύσῃ δῆλα δὴ τὴν ἐνέργειαν τοῦ παιδίου ἐν ἐκάστῳ τῶν μαθημάτων καὶ ἐλέγξῃ τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων μεθόδων, ὧν γίνεται χρῆσις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν, καὶ τὴν βοήθην, ἣν ἔχουσιν ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ παιδίου. Οὕτως ἡ πειραματικὴ διδακτικὴ ἐπειράθη μέχρι τοῦδε νὰ ἀναλύσῃ τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γραφῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῶν ἐκθέσεων καὶ ἄλλων μαθημάτων. Πρὸς δὲ τούτοις νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν μέθοδον

τῆς διδασκαλίας καὶ τὰ διδακτικὰ μέσα καὶ τὸν σχολικὸν ὄργανισμόν.

Εἶναι δὲ ἀπειροὶ καὶ αἱ ἐργασίαι, ὧν ὑπόθεσις εἶναι ταῦτα τὰ ζητήματα.

Ε') Ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ κίνησις ἐν ταῖς διαφόροις χώραις.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν μεθόδων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς. Ἐχει δὲ σήμερον ἡ ἐπιστήμη αὕτη καὶ ἐργαστήρια πάμπολλα καὶ περιοδικὰ ἴδια νὰ ἐπιδειξῆ καὶ μυρίους θιασώτας μετὰ ζήλου ἐργαζομένους καὶ ὁσημέραι προδιβάζοντας αὐτὴν ἐν πάσῃ προηγμένῃ χώρᾳ.

Ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τινὰς ἥττονος λόγου ἀξίας παλαιότερας ἀποπειράς γενναίαν ὤθησιν εἰς τὴν πειραματικὴν παιδαγωγικὴν ἔδωκεν ἡ πειραματικὴ ψυχολογία, ἀφ' οὔτου μάλιστα ὁ πολὺς Wundt ἱδρυσε τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ (1878). Ἀξιολογώτατη δ' ἐνταῦθα ἀφετηρία εἰς ἐρεῦνας παιδολογικὰς ἐγένετο τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ Γερμανοῦ φυσιολόγου Preyer, ὅπερ ἐπιγράφεται: «Ἡ παιδικὴ ψυχὴ» (Die Seele des Kindes, 1881). Ἀπὸ τοῦ 1895 ὁ παγγερμανικὸς «Σύνδεσμος πρὸς ἔρευναν τῶν παιδίων» ἐκδίδει περιοδικὸν (Die Kinderfehler, εἰτα Zeitschrift für Kinderforschung), ἐν ᾧ πολλοῦ λόγου ἀξίαι παρατηρήσεις καὶ μελέται ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε. Ἐν 1898 ὁ Schiller καὶ ὁ Ziehen ἱδρυσαν τὸ περιοδικὸν «Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der pädag. Psychologie und Physiologie», ὁ δὲ Koch ἤρξατο τῆς ἐκδόσεως τῶν «Συμβολῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παιδίων καὶ τὴν θεραπευτικὴν παιδαγωγικὴν» (Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung). Ἐν 1899 συνέστη ἐν Βερολίνῳ νέος «Παιδολογικὸς Σύνδεσμος» (Verein für Kinderpsychologie), οὗ πρόεδρος τὴν μὲν ἀρχὴν ἐγένετο ὁ Stumpf, καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ αὐτόθι πανεπιστημίῳ, εἰτα δὲ ὁ Kenisies, ὅστις μετὰ τοῦ Hirschlaff ἀπὸ τοῦ 1899 ἐκδίδει τὸ γνωστότατον περιοδικὸν «Zeitschrift für pädag. Psychologie und

Pathologie». Ἐν 1900 δαπάναις τοῦ ἐν Λιψία Διδασκαλικοῦ συνδέσμου ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ ψυχολόγου Brahn τὸ περιοδικὸν «Παιδαγωγικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ Μελέται» (Pädagogisch-Psychologische Studien). Ἰδρυσε δ' ὁ Brahn καὶ ἐργαστήριον παιδαγωγικῆς ψυχολογίας, ὅπερ συντηρεῖται καὶ τῇ ἀρωγῇ τοῦ εἰρημένου συνδέσμου παρέχοντος 2000 μάρκας κατ' ἔτος. Ἐν 1905 ὁ Meumann, νῦν καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ τῆς Λιψίας πανεπιστημίῳ, ἱδρυσε τὸ πρῶτον παιδολογικὸν αὐτοῦ ἐργαστήριον ἐν Ζυρίχῃ, συνέστησε δὲ μετὰ τοῦ Lay καὶ τὸ ἀξιολογώτατον παιδαγωγικὸν περιοδικὸν «Zeitschrift f. experimentelle Pädagogik», τῷ δὲ 1907 ἤρξατο τῆς ἐκδόσεως τῶν «Παιδαγωγικῶν μονογραφιῶν» (Pädagogische Monographien), ἐν αἷς πλεῖστα κατετέθησαν ἤδη πορίσματα παιδαγωγικῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν.

Ἐν Βουδαπέστη ἱδρύθη τῷ 1902 ὑπὸ Rauschburg «Ἐργαστήριον πρὸς ψυχολογικὴν ἐξέτασιν τῶν παιδίων, τῶν τε ὑγιῶν καὶ τῶν ψυχοπαθῶν (Königl. Ungarisches Heilpädagog. Psychol. Laboratorium), ἐξ οὗ προήλθον ἀξίαι λόγου μελέται. Ἐν 1903 συνέστη «Παιδολογικὴ Ἑταιρεία» (Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung), ἧς αἱ παιδολογικαὶ πειραματικαὶ ἐρευναι δημοσιεύονται οὐγγριστὶ μὲν ἐν τῷ περιοδικῷ, ὅπερ ἐπιγράφεται «Τὸ Παιδίον», γερμανιστὶ δὲ ἐν «Encyklopäd. Handbuch der Heilpädagogik».

Ἐν Βιέννῃ τῷ 1905 ἱδρύθη τὸ περιοδικὸν «Eos», ἐν ᾧ δημοσιεύονται μελέται περὶ τῶν ἀνωμάλως ἐχόντων παιδίων, τῷ δὲ 1906 ἡ «Ἀυστριακὴ Παιδολογικὴ Ἑταιρεία» (Die Oesterr. Gesellschaft für Kinderforschung), ἧτις τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τῆς δημοσιεύει ἐν τῷ περιοδικῷ «Zeitschrift für Kinderforschung».

Ἐν Γαλλίᾳ ἤδη τῷ 1876 ὁ Taine ἔγραψε «Note sur l'acquisition du langage chez les enfants et dans l'espèce humaine» (ἐν Revue philosophique), τῷ δὲ 1878 ὁ Bernard Perez ἐδημοσίευσεν τὸ ἑαυτοῦ σύγγραμμα «Τὰ τρία

πρώτα έτη του παιδίου» (Les trois premières années de l'enfant), τῇ δὲ 1881 ὁ Egger ἐξέδωκε «Παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοίας καὶ τῆς γλώσσης» (Observations sur le développement de l'intelligence et du langage). Τῇ 1896 ὁ Binet, διευθυντῆς τοῦ ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου τῆς Σορβόννης, συνέστησε τὸ περιοδικὸν «Année psychologique», ἐν ᾧ δημοσιεύονται παντοῖαι διατριβαὶ πειραματικῆς παιδαγωγικῆς· τῇ δὲ 1899 ὁ Buisson ἱδρύσεν ἐν Παρισίοις Ἑταιρείαν (Société libre pour l'étude psychologique de l'enfant), ἣτις ἐκ καθηγητῶν ψυχολόγων καὶ ἰατρῶν ἀποτελουμένη ἐδημοσίευσε μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Binet πλείστας μελέτας ἐν τῷ Δελτίῳ (Bulletin) αὐτῆς, ὧν ὑποκείμενον εἶναι ἡ γλῶσσα, ἡ μνήμη, ἡ γραφή, ὁ διανοητικὸς κάματος τῶν μαθητῶν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἰδρύθη δὲ καὶ ἄλλος Σύνδεσμος ἐν Παρισίοις (Ligue des médecins et des familles pour l'hygiène scolaire) τῇ 1903, ὅστις ὠργάνωσε καὶ συνέδρια παιδαγωγικά. Τῇ 1905 ὁ Binet ἱδρύσεν ἐν Παρισίοις ἐργαστήριον παιδαγωγικόν, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ Simon, τοῦ Veney καὶ ἄλλων ἐρευνᾷ τὰ κατὰ τὴν παιδικὴν ψυχὴν, τῇ δὲ 1906 ὁ Philippe καὶ ὁ Boncour συνέστησαν τὸν «Educateur moderne».

Ἐν Ἀμβέρσῃ τοῦ Βελγίου ἱδρύθη παιδολογικὸν ἐργαστήριον τῇ 1899, ὅπερ διευθύνει ὁ Schuyten, διαπρεπῆς ἐργάτης τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Τοῦτου δὲ τοῦ ἐργαστηρίου αἱ πολυάριθμοι διατριβαὶ δημοσιεύονται ἐν τῷ περιοδικῷ «Paedologisch Jaarboek», τῷ ἐκδιδομένῳ ὑπὸ τοῦ Schuyten ἀπὸ τοῦ 1900. Συνέστη δὲ καὶ «Παιδολογικὴ ἑταιρεία» ἐν Ἀμβέρσῃ τῇ 1902, ἣτις ἔχει παράρτημα καὶ ἐν Γάνδη, δημοσιεύει δὲ καὶ Δελτίον ἐν γλώσσῃ φλαμανδικῇ.

Τῇ 1905 τῇ εἰσηγήσει τοῦ Sluys, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Διδασκαλείου, ἱδρύθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐργαστήριον παιδολογικόν, ἱδρύονται δὲ καὶ ἄλλα ὁσημέραι ἐν τοῖς λοιποῖς Διδασκαλείοις τῆς χώρας τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Sluys καὶ ἄλλων. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ «Βελγικὴ παιδοτεχνικὴ ἑταιρεία» ἱδρύθη τῇ 1906 ἐν Βρυξέλλαις, ἣς προεδρεύει ὁ Nyns. Ἡ Ἑταιρεία

δ' αὐτῇ ἐξ ἰατρῶν καὶ παιδαγωγῶν ἀποτελουμένη σκοπὸν προτίθεται νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν παιδαγωγίαν τὰ πορίσματα τῶν παιδολογικῶν ἐρευνῶν. Διωργάνωσε δὲ ἀπὸ τοῦ 1908 καὶ τμήμα παιδοτεχνικῶν συμβουλῶν (Consultations pédotechniques), ἐν ᾧ οἱ γονεῖς δύνανται νὰ λαμβάνωσι συμβουλὰς περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων αὐτῶν, ἀναλόγως τῆς σωματικῆς καὶ διανοητικῆς αὐτῶν ἰδιοφυίας. Ἐκδίδει δὲ καὶ Δελτίον κατὰ τριμηνίαν. Τῇ 1909 ἡ Βελγικὴ Κυβέρνησις ἱδρύσεν καὶ ἐθνικὸν παιδολογικὸν ἐργαστήριον (Institut nationale belge de pédologie).

Ἐν Ῥωσίᾳ τὰς πρώτας παιδολογικὰς ἐργασίας ἐδημοσίευσεν ὁ Sikorsky. Ἐπέδωκαν δὲ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατὰ μικρὸν αἱ τοιαῦται μελέται.

Ἐν Πετρούπολει ὑπάρχουσι νῦν δύο γνωστότατα ἐργαστήρια πειραματικῆς παιδαγωγικῆς, ὧν τὸ μὲν διευθύνει ὁ Netschajeff (ἱδρύθη τῇ 1904), τὸ δὲ ἄλλο ἡ δεσποινὶς Lifschioetz (ἱδρύθη τῇ 1906). Ἐν Βαρσοβίᾳ δὲ συνέστη καὶ Ἑταιρεία παιδολογικὴ (Société pour l'étude de l'enfant), ἣτις ἀσχολεῖται εἰς παιδαγωγικὰς ζητήσεις.

Ἐν Ἀγγλίᾳ τῶν παιδολογικῶν μελετῶν κατῆρξεν ὁ Darwin. Ἦδη τῇ 1840 ὁ μέγας φυσιοδίφης παρηκολούθησε συστηματικῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τέκνου του, τὸ δὲ πόρισμα τῆς μελέτης ταύτης ἐδημοσίευσεν τῇ 1877 (Biographical sketch of an infant) ὡς παράρτημα τοῦ συγγράμματός του «Ἡ ἔκφρασις τῶν παθῶν τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων». Τῶν ἔπειτα ἐργασιῶν μνημονεύομεν τῆς τοῦ Romanes «Πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου» (1889) καὶ τῆς τοῦ Sully «Μελέτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας» (1896).

Τῇ 1904 ἱδρύθη ἐν Λονδίνῃ Βρεταννικὸς σύνδεσμος πρὸς σπουδὴν τῶν παιδίων (British Child Study Association), ὅστις ἐκδίδει καὶ Δελτίον φέρον τὸ τίτλον «Child Study» (πρότερον The Paidologist).

Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Luigi Ferri (ἐν Ρώμῃ) ἐποιήσατο παιδολογικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτάς ἐν τῷ περιοδικῷ «Filo-

sofia delle scuole italiane» (1879 και 1881 «Note su una bambina»). Τῷ 1894 ὁ Ottolenghi, τῆς σχολῆς τοῦ C. Lombroso, ἐδημοσίευσε τὴν μελέτην «La sensibilità e l'età». Ὁ Ugo Rizzoli ἀπὸ τοῦ 1902 διωργάνωσε θερινὰ μαθήματα, ἐν οἷς τοὺς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους εἰσάγει εἰς τὴν πειραματικὴν παιδαγωγικὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1904 ἐκδίδει καὶ Δελτίον (Bollettino del' istituto di psicologia sperimentale), ἐν ᾧ δημοσιεύει τὰ πορίσματα παρατηρήσεων γινομένων ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, ὅπερ ἔδρυσεν ἐν Μιλάνῳ.

Τῷ 1905 ὁ Ferrari ἔδρυσεν ἐν Βοωνίᾳ τὸ περιοδικὸν «Rivista di psicologia applicata alla psicopatologia», ὅπερ μέγα ἐπήγειρεν ἐν Ἰταλίᾳ διαφέρον ὑπὲρ τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς.

Ἐν Γενεύῃ ὁ Flournoy καὶ ὁ Claparède τῷ 1901 συνέστησαν τὰ «Ἀρχεῖα ψυχολογίας» (Archives de Psychologie), ἐν οἷς δημοσιεύονται καὶ τὰ πορίσματα τῶν πειραματικῶν παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν, τῶν γινομένων ἐν τῷ αὐτόθι τῷ 1907 ἔδρυσεν τὸ «Φροντιστήριον τῆς παιδαγωγικῆς ψυχολογίας» (Séminaire de psychologie pédagogique).

Ἐν Ἰαπωνίᾳ ὑφίστανται ἐργαστήρια παιδαγωγικὰ ἀπὸ τοῦ 1896.

Ἄλλ' ἡ μεγίστη πειραματικὴ παιδαγωγικὴ κίνησις ὑπάρχει σήμερον ἀναμφερῶς ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ Stanley Hall, καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Clark (Worcester τῆς Μασσαχουσέτης τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν), ἐνθεὸς μυσταγωγὸς τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἀπὸ τοῦ 1893 ἀκαμάτως διατρέχει περὶ μελέτας παιδολογίας. Αἱ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Clark γινόμεναι διαλέξεις του περὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ παιδίου ὑπῆρξαν ἀφετηρία εἰς τὰς πειραματικὰς παιδαγωγικὰς σπουδὰς. Ἰδρυσεν δὲ καὶ Σύνδεσμον ὁ Hall («National Association for the Study of Children») καὶ ἐργαστήρια παιδολογικά, δημοσιεύει δὲ τῶν μελετῶν του τὰ πορίσματα ἐν τῷ περιοδικῷ «Pedagogical Seminary», ὅπερ ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1894. Ἄξι-

ολογώτατον εἶναι καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Hall «Adolescence», (τόμ. 2, 1905), ἐν ᾧ τὸ παιδίον ἐξετάζεται ἀπὸ ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως λεπτομερέστατα. Ὡσαύτως δὲ τὰ συγγράμματα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ F. A. Chamberlain «The Child» (1900), μελέτη περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδίων, καὶ τοῦ Tracy «Ψυχολογία τῆς παιδικῆς ἡλικίας». Πρὸς δὲ τούτοις τὰ τῆς Miss Shinn «Ἡ ἀνάπτυξις ἐνὸς παιδίου» (1893-99) καὶ τοῦ Baldwin «Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος ἐν τῇ παιδίῳ καὶ τῇ φυλῇ».

Διεξάγονται δὲ παρατηρήσεις καὶ πειράματα παιδαγωγικὰ καὶ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ τοῦ Worcester καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις ἀμερικανικοῖς σχολείοις, ἐν πολλοῖς δὲ Πανεπιστημίοις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ὑπάρχουσι καὶ δύο καὶ τρεῖς ἔδραι πειραματικῆς παιδαγωγικῆς.

Συνετέλεσαν δ' εἰς προαγωγὴν τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς καὶ εἰδικὰ περιοδικὰ πάμπολλα καὶ ἄλλα τινὰ γενικώτερα, οἷον ἡ «Revue de psychologie» τῶν Dumas καὶ Janet, ἡ «Revue philosophique» τοῦ Ribot, ἡ «Revue psychologique» τῆς δεσποινίδος Joteyko, πρὸς δὲ τούτοις τὸ περιοδικὸν τοῦ Binet «L'année psychologique», τὸ τοῦ Flournoy καὶ Claparède «Archives de psychologie», τὸ τοῦ Meumann καὶ Wirth «Archiv für die gesammte Psychologie», τὸ τοῦ Kraepelin «Psychologische Arbeiten», τὸ τοῦ Ebbinghaus «Zeitschrift für Psychologie» (πρότερον «Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane»), τὸ τῶν Hall καὶ Sandford καὶ Titchener «American Journal of Psychology» τὸ τοῦ Baldwin καὶ Warren καὶ Hubbard «The Psychological Review» τὸ τοῦ Ward καὶ Rivers «The British Journal of Psychology» τὸ τοῦ Witmer «Psychological Clinic», τὸ τοῦ Bechterew καὶ Serébrennikoff «Westnik Psychology» (ῥωσικόν) καὶ ἄλλα ὡσαύτως δὲ τὰ πολλαχού καθ' ἕκαστον θέρος γινόμενα παιδαγωγικὰ μαθήματα καὶ τὰ συνέδρια τὰ διεθνή, ἐν οἷς οἱ ἐργάται τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐκάστοτε ἀνακοινοῦνται τὰ ἀξιολογώτατα τῶν ἑαυτῶν πορισμάτων.

Οὕτω θεραπεύεται νῦν ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ ἐν ταῖς προηγμέναις χώραις. Καὶ μόνη ἡ Ἑλλάς, ἥτις ἄλλοτε ἐν πάσῃ κοινοτομίᾳ ἐπρωταγωνίστει, ὑπολείπεται καὶ ἐν ταῖς μελέταις ταύταις. Παρ' ἡμῖν κρατεῖ μόνη ἡ παιδαγωγικὴ ἢ κατὰ παράδοσιν ἀσκουμένη. Βύλαδης ἐφαρμογῇ τῶν παιδευτικῶν παραγγελμάτων τῆς τοῦ Ἐρβάρτου σχολῆς χαρακτηρίζει καθόλου εἰπεῖν τὴν παιδαγωγικὴν τὴν πρυτανεύουσαν ἐν Ἑλλάδι. Περὶ ἐξελέγξεως τῆς ὀρθότητος τῶν παραγγελμάτων τούτων διὰ πειραματικῶν ἐρευνῶν, περὶ ἀκριβοῦς ρυθμίσεως τῶν παιδαγωγικῶν κανόνων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν οὐδεμία ἐγένετο σπουδαία μέχρι τοῦδε ἀπόπειρα οὐδὲ ὑπάρχει ἐλπίς νὰ γένηται τοιαύτη, ἐφ' ὅσον ἡ παρ' ἡμῖν παιδαγωγικὴ δὲν ἐμφορεῖται γνησίου φιλοσοφικοῦ πνεύματος καὶ δὲν ἐνθρονίζεται ἢ πειραματικὴ ψυχολογία ἐν τῇ ἡμετέρῃ Πανεπιστημίῳ καὶ δὲν ἰδρύεται ψυχολογικὸν ἐργαστήριον καὶ παρ' αὐτὸ ἐργαστήρια παιδαγωγικά, ἐξ ὧν θὰ προέλθῃ ἡ ἀληθὴς παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΕΝΗ ΕΙΡΗΝΙΚΩΣ¹

Ὁ Χαρ. Τρικούπης ὡσαύτως ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 17 Ὀκτωβρίου ἐξεφώνησε μακρὸν λόγον, ἐξ οὗ ἀποσπῶ τὸ ἀκόλουθον χωρίον: «. . . Ἐπιβάλλεται ἡμῖν ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἢ ἀπολαύουσα τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐμπιστοσύνης πρέπει ν' ἀπολαύῃ καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἡμῶν. Ἄρα θ' ἀπολαύῃ ἀπολύτως τῆς ἐμπιστοσύνης ἡμῶν; Ἢ θ' ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης ἡμῶν πρὸς ἓνα εἰδικὸν σκοπὸν, θ' ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης ἡμῶν, ἵνα δυνηθῇ νὰ διεξαγάγῃ τὸ μέγα ἔργον πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ἡμεῖς θεωροῦμεν ἐπιδιωκτέον. Ἐὰν λοιπὸν ἡ Κυβέρνησις θεωρῇ σκοπὸν ἐκείνον, ὃν καὶ ἡμεῖς θεωροῦμεν, τὴν Κυβέρνησιν ταύτην θέλομεν ὑποστηρίξῃ, ἀναβάλλοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσαν περὶ τῶν πεπραγμένων συζήτησιν». Τὴν 14 Ὀκτωβρίου ὁ Βουλευτὴς Χοιδᾶς εἶχεν ὑποβάλλῃ πρότασιν περὶ συγκροτήσεως μυστικῆς συνεδρίας τῆς Βουλῆς. Τὴν 17 Ὀκτωβρίου συνεζητήθη ἡ ὑποβληθεῖσα πρότασις, τοῦ Χαρ. Τρικούπη κηρυχθέντος κατὰ τῆς προτάσεως. «Οὐδὲν γινώσκω χειρότερον, εἶπε σὺν τοῖς ἄλλοις, τῆς μυστικῆς συνεδριάσεως εἶναι τι ἀνελεύθερον, οὐδένα δ' ἐπιτυγχάνει τῶν σκοπῶν, οὓς φαίνεται ἐπιδιώκουσα. Ἡ μυστικὴ συνεδρίασις δὲν ἐπιτυγχάνει τὴν μυστικότητα, τοῦναντίον ἐξογκώνει τὸ κακὸν τῆς δημοσιότητος. Εἰς τὰ κακὰ τὰ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ἐκείνων, τὰ ὅποια δὲν ἔπρεπε νὰ δημοσιευθῶσιν ἐπιπροσθέτει καὶ τὸν κίνδυνον τῆς διαστροφῆς τῶν ἀνακοινωθέντων. Ἐὖ καθ' ἡμᾶς, ἂν μας ἐπιβληθῇ νὰ μετᾶσχωμεν συνεδριάσεως μυστικῆς δι' ἀποφάσεως τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς, τουτέστι τῆς Βουλῆς, καὶ εἰς τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἐναντιότητα, ἀλλὰ διαδηλοῦμεν, ὅτι ἐν μυστικῇ συνεδριάσει οὐδὲν θὰ λάβωμεν μέρος καὶ ὁσισδῆποτε εἶπη, ὅτι συνεζητήσαμεν ἐν μυστικῇ συνεδριάσει, ὅτι εἶπομεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, θὰ εἶπη τι μὴ ἀληθές, διότι δὲν

¹ Συνέχεια ἐκ σελ. 360.

προτιθέμεθα ἐν μυστικῇ συνεδριάσει νὰ μετὰσχῶμεν τῶν ἐργασίων τῆς Βουλῆς, θέλομεν παρασταθῆ χάριν τῆς ἀπαρτίας, ἵνα μὴ παρεμποδίσωμεν τὴν λειτουργίαν τῆς Βουλῆς, ἀλλὰ θεωροῦμεν τὸ ἔργον τῆς μυστικῆς συνεδρίας ὡς παραδλάπτον τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν καὶ δὲν θέλομεν νὰ συντελέσωμεν, ὅπως ἡ μυστικῇ συνεδρίασις λάβῃ πραγματικὸν χαρακτήρα». Ὁ Πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει εἶπε τάδε ἐπὶ τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ἐνταῦθα ζητήματος: «... Ἄπεύδω νὰ δηλώσω παρρησίᾳ, ὅτι ἂν οἱ ἀξιότιμοι συνάδελφοι προέβαλον μυστικὴν συνεδρίαν, ἵνα ζητήσωσιν ἀνακοινώσεις, ἃς νομίζουσιν, ὅτι τὸ Ἰπουργεῖον δύναται νὰ ποιήσῃται εἰς τὴν Βουλὴν, ὑφείλω νὰ δηλώσω ἀπὸ τοῦδε, ὅτι τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκπληρώσωμεν. Καὶ ἀνακοίνωσιν μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, ἀπόφασιν δ' αὐτοῦ ἢ γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ τῶν σπουδαίων ζητημάτων, τὰ ὅποια πρόκεινται, δὲν ἔχομεν σήμερον νὰ ζητήσωμεν παρ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο μοὶ ἐφάνη εὐθὺς ὡς ἤκουσα, ὅτι ἐγένετο πρότασις περὶ μυστικῆς συνεδρίας ἐν τῇ Βουλῇ, ὅτι ἡ πρότασις δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ παρ' ἡμῶν. Καὶ πράγματι δὲν ὑπάρχει λόγος, ἵνα ἡ Βουλὴ συνεδριάσῃ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν». Ἡ μυστικῇ συνεδρίασις ἐν τέλει δὲν ἐγένετο, βραδύτερον δέ, ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 1 Νοεμβρίου, συζητουμένου εἰς γ' ἀνάγνωσιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ εἰσφορῶν, ὁ Βουλευτὴς Γ. Φιλάρετος ἐζήτησε τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ νομοσχεδίου, δισχυρισθεὶς, ὅτι πολλοὶ λόγοι συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀναβολῆς «πρώτιστος πάντων ἢ εἰδησις, ἣν πρὸ μικροῦ ἔλοι μετ' εὐχαριστήσεως ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅτι αὖριον ὑποβάλλεται ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1886 καὶ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν δλόκληρον τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τῆς Κυβερνήσεως, δυνάμει τοῦ ὁποίου θὰ κανονισθῶσι τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους ἐν τῇ μέλλοντι. Πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ἡ Κυβέρνησις ἔλαβεν ἔλα τὰ μέτρα πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἀπαιτουμένων μέσων, ἵνα ἐννοήσωμεν, ἂν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθῶσι καὶ τὰ περὶ ὧν πρόκειται, ἦτοι τὰ τῶν εἰσφορῶν ἐκ τῶν μισθῶν, διότι κατ' ἐμέ, ἐὰν ἐστείρευσε πᾶσα ἄλλη πηγὴ, δυνάμεθα νὰ καταφύγωμεν εἰς τοιοῦτο κατα-

στρεπτικὸν διὰ τὴν ὑπαλληλίαν μέτρον». Ὁ Πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης, προβάλλων, ὅτι τὸ ὑπὸ συζήτησιν νομοσχέδιον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὸ πάγιον οἰκονομικὸν σύστημα τῆς Κυβερνήσεως, διότι προνοεῖ μόνον περὶ ἐκτάκτου καὶ προσκαίρου πόρου, ἐπέμενε ζητῶν τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος νομοσχεδίου. Ὁ Λομβάρδος, λαβὼν ἀμέσως μετὰ ταῦτα τὸν λόγον, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀναβολῆς καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως Δεληγιάννη, πρᾶγμα τὸ ὅπολον ἠρέθισε τὸν Πρωθυπουργόν, εἰπόντα σὺν τοῖς ἄλλοις τάδε: «Ἡ συζήτησις τοῦ νομοσχεδίου περὶ εἰσφορῶν θέλει ἀναβληθῆ, ἀφ' οὗ ἡ Βουλὴ καλεῖται νὰ ἐρευνήσῃ σπουδαιότερα ζητήματα καὶ νὰ ἀποφαίνηται γνώμην, ἣτις θέλει κανονίσῃ τὴν κυβερνητικὴν εἰς τὸ μέλλον πορείαν... Καὶ ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἔπρεπε τέλος πάντων νὰ τεθῇ τὸ ζήτημα, τὸ ὅπολον τὴν ἐσπέραν ταύτην προέβαλε πρὸς τὴν Βουλὴν ὁ κ. Βουλευτὴς Ζακύνθου. Νομίζω, ὅτι ἔπρεπε νὰ τεθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο διὰ νὰ λείψῃ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ σάτυρα, ἢ ὅποια μέχρι τοῦδε ἐγράφετο, ἐν μὲν τῇ Κοινοβουλίᾳ νὰ μὴ φέρηται ἢ Ἀντιπολίτευσις ἀντιδρῶσα εἰς τὰς κυβερνητικὰς προτάσεις, ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν νὰ ὑπονομεύηται διὰ τῶν ἀυθαδεστέρων πνευματικῶν συλλήψεων; νὰ ὑπονομεύηται ἢ ἐπὶ τοὺς κυβερνῶντας ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ, νὰ παρίστανται δὲ πολλάκις τὰ ἀποτελέσματα τῶν κυβερνητικῶν ἔργων τοιαῦτα, ὥστε ν' ἀποθαρρυνθῶσι καὶ αὐτοὶ οἱ θάρραλέωτεροι πρὸς τὸ ἔργον συμπολιταὶ ἡμῶν». Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 4 Νοεμβρίου ὁ Πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης, ἐπανερχόμενος ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, ἠθέλησε νὰ πληροφωρηθῆ, ἂν τὰ ὑπὸ τοῦ Βουλευτοῦ Ζακύνθου λεχθέντα ἀντεπροσώπευον τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ γνώμην ἢ τὴν γνώμην τοῦ εἰς ὃ ἀνήκε πολιτικοῦ κόμματος. Ὁ Χαρ. Τρικούπης σὺν τοῖς ἄλλοις εἶπεν: «Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἀπεδέχθη τὴν ἀναβολὴν τὴν ἀπεδέχθη, οὐχὶ διότι ἐπείσθη ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων, ἀλλὰ διότι ἐνόμισεν, ὅτι ἡδύνατο ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασι τούτοις νὰ ἀντλήσῃ εὐκαιρίαν πρὸς δημιουργίαν πολιτικοῦ ζητήματος, παρ' αὐτοῦ παραλλομένου. Ἡμεῖς τῇ ἀπαντῶμεν, ἀποδεχόμεθα τὴν ἀναβολὴν, δὲν ἀποδεχόμεθα τὸ πολιτικὸν ζήτημα». Ὁ Πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης ἐδευτερολόγησεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν ζήτημα

καὶ ἡ γνώμη, ἣν ἐξέφρασαν, ὅπως ἡ Βουλὴ ἀποφανθῆ ἐπ' αὐτοῦ, ἐγκατελείφθη, τοῦ δὲ νομοσχεδίου περὶ εἰσφορῶν, παρὰ τὰς ἀγορεύσεις τοῦ Γ. Θεοτόκη, Ἀθ. Εὐταξίου καὶ ἄλλων, ἐγένετο ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 5 Νοεμβρίου 1885 δεκτὴ ἡ ἀρχή. Ἐν τῇ 30ῃ συνεδρίᾳ τῆς 15 Νοεμβρίου ὁ Χατζόπουλος ὑπέβαλε πρότασιν περὶ συγκροτήσεως μυστικῆς συνεδριάσεως, ὁ Πρωθυπουργὸς ὅμως ἐδήλωσε καὶ αὐτίς: «Χρεωστῶ καὶ τὴν φορὰν ταύτην ν' ἀνακοινώσω εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν νομίζει, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβληθῆ ἡ συνεδρίασις εἰς μυστικὴν, οὐδὲ νὰ γένηται μυστικὴ συνεδρίασις καὶ ὅτι, ἂν ἡ Βουλὴ ἤθελεν ἐγκρίνῃ νὰ ποιήσῃται μυστικὴν συνεδρίασιν, ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔχει ν' ἀνακοινώσῃ οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἄλλο ἀπὸ ὅσα δύναται ν' ἀνακοινώσῃ ἐν φανερᾷ καὶ δημοσίᾳ συνεδριάσει». Μετὰ τὴν ἀγόρευσιν τοῦ Κ. Κουμουνδούρου καὶ τὴν εἰς ταύτην ἀπάντησιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ Δεληγιάννη, τὸ Σάββατον, 16 Νοεμβρίου, κενωθέντων τῶν θεωρῶν, ἤρξατο ἡ προκαταρκτικὴ μυστικὴ συνεδρίασις διὰ ν' ἀνακοινωθῶσιν οἱ λόγοι, οἵτινες παρεκίνησαν τοὺς ὑπὲρ ταύτης κηρυχθέντας εἰς τὴν ὑποβολὴν τῆς σχετικῆς προτάσεως. Διὰ ψήφων 110 κατὰ 36 ἀπέρριψεν ἡ Βουλὴ τὴν περὶ συγκροτήσεως μυστικῆς συνεδριάσεως πρότασιν. Τὴν Κυβέρνησιν ὅμως δὲν εὐηρέστησε τελείως τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, μὴ ἀναμένουσαν νὰ καταψηφισθῆ παρὰ 36 βουλευτῶν, τὴν δυσφορίαν δ' αὐτῆς ἐξέφρασε τὴν 18 Νοεμβρίου ὁ Πρωθυπουργὸς ἐν τῇ Βουλῇ, ὅστις εἶπε σὺν τοῖς ἄλλοις τάδε: «Ἄλλ' ἐν χρόνοις ἀνωμάλοις οἱοὶ ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους διανύομεν, ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ κυβερνητικὴ ἐνέργεια πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἐπιδοκιμασίαν παντός, εἰ δυνατόν, τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν ἐλάφρυνσιν πάντων, εἰ δυνατόν, τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, μοὶ φαίνεται, ὅτι δὲν μοι εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἀφήσω νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον τὸ συμβεβηκὸς τῆς ψηφοφορίας τοῦ Σαββάτου. Νομίζω δὲ πρὸ παντός, ὅτι ἡ μεγίστη εὐθύνη, τὴν ὁποίαν ὑπέχομεν κατὰ τὰς παρούσας μεγίστας περιστάσεις, ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τὴν ὑποχρέωσιν καὶ πρὸ παντός ἄλλου εἰς ἐμέως εἰσηγούμενον τὴν πλειοψηφίαν τοῦ Κοινοβουλίου ν' ἀναζητήσω καὶ ἐξακριβώσω τὰς σχέσεις τοῦ Ἰπουργείου μετὰ τοῦ

Κοινοβουλίου. Ἐλπίζω, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ τις, ὅστις ἤθελεν ἀποδώσῃ εἰς τὸ διάθημά μου τολμηρὰν τινα σκέψιν ἢ ταπεινὴν προαίρεσιν. . . Διὰ τοῦτο πρὶν ἢ προβῶμεν σήμερον εἰς τὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας ἀναγράφει ἡ ἡμερησία διάταξις, ἐνομίσαμεν, ὅτι ὀφειλομεν νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Βουλὴν νὰ μας δηλώσῃ διὰ τῆς ψήφου τῆς, ἐὰν ἐξακολουθῆ μεταδίδουσα εἰς ἡμᾶς τὴν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν μᾶς παρεῖχε μέχρι τοῦδε. . .». Μετὰ τὰς ἀγορεύσεις τοῦ Χατζόπουλου, Κουμουνδούρου, Λεβίδου, Φιλαρέτου, Τρικούπη, Ζηνοπούλου καὶ Δεληγεώργη, ἐρωτηθείσης τῆς Βουλῆς ἐπὶ τῆς ὑποβληθείσης προτάσεως δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως, ἐξέφρασε τὸ Σῶμα τὴν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνην του διὰ ψήφων 117 κατὰ 12, 10 ἀρνηθέντων ψήφων.

Ἰοιαύτη ἐν πιστῇ ἀπεικονίσει ἡ πολεμικὴ κίνησις, ἣν προεκάλεσεν ἐν Ἑλλάδι τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα. Αἱ Μ. Δυνάμεις ἐδυσανασχέτουν διὰ τὴν φορὰν, ἣν μοιραίως ἐλάμβανον τὰ πράγματα, καὶ προσεπάθουν διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων ν' ἀποτρέψωσι τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ πάσης στρατιωτικῆς ἐνεργείας. Οὕτω τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1885 ἐπεφόρτιζεν ὁ μαρκήσιος Σώλοβαρυ τὸν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας νὰ προσπαθῆσῃ παντὶ σθένει ν' ἀποτρέψῃ τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα Γεώργιον ἀπὸ πάσης στρατιωτικῆς ἐνεργείας καθ' οἴουδῆποτε τμήματος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐξηγῶν τῇ Α. Μ. «ὅτι οὐδὲν ἀπολύτως θὰ ἐκέρδιζεν ἡ Ἑλλάς ἐκ παρεμφεροῦς διαθήματος, τὸ ὅποιον, ἂν ἀπεφασίζετο, θὰ ἐξέθετε μόνον τὴν χώραν καὶ τὴν Κυβέρνησιν εἰς ἀποτυχίαν καὶ ταπεινώσιν». Ὀλίγον βραδύτερον, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Γερμανίας, προέβησαν εἰς κοινὸν τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1885 προφορικὸν διάθημα αἱ ἐν Ἀθήναις Πρεσβεῖαι, συνιστῶσαι μετριοπάθειαν καὶ τὴν μὴ διατάραξιν τῆς εἰρήνης, ὑπαινιχθεῖσαι πρὸς τούτοις τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον θὰ συνεπήγετο πᾶσα κατὰ τουρκικοῦ ἐδάφους προσβολή. Ἐκαστος τῶν Πρέσβεων ὠμίλησε κατὰ σειράν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν Δεληγιάννην, τοῦ σὲρ Ὁρατίου Ρούμπωλδ εἰπόντος τὰκόλουθα ἐπὶ τοῦ προκειμένου: «Ὡς πρὸς ἐμέ, κ. Πρόεδρε, καθ' ὅς ἔχω ὁδηγίας, δεόν νὰ ὑποστηρίξω τὰς φρο-

νίμους συστάσεις, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου σὰς ἀπηύθυναν οἱ συνάδελφοί μου. Θὰ προσθέσω, ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ σὰς το εἶπω ἤδη εἰς προγενεστέρας εὐκαιρίας, ὅτι ἡ Κυβέρνησίς μου θεωρεῖ, ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα ἀπευθυνομένη κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους θὰ συνεπήγεται διὰ τὴν Ἑλλάδα μεγίστους κινδύνους. Ἡ εἰλικρινὴς φιλία, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἔδειξε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἢ Ἀγγλία, τῇ ἐπιβάλλει τὸ καθήκον νὰ προβῇ εἰς σοβαρωτάτας προειδοποιήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου». Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα, τὴν 10 Ὀκτωβρίου, εἶχεν ἐπισήμως, ἀλλ' ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος, ἀνακοινωθῆ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει ἢ ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1885 διακήρυξις τῆς συνδιασκέψεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβευων. Τῆς Κυβερνήσεως Δεληγιάννη μὴ ἐννοούσης ὅμως νὰ συμμορφωθῇ πρὸς φιλειρηνικὰς συστάσεις, ἡ Ῥωσικὴ Κυβέρνησις ἐπρότεινε τὴν 24 Δεκεμβρίου, ὅπως διὰ κοινοῦ αὐτῶν διαδήματος αἱ Μ. Δυνάμεις συστήσωσιν εἰς τὰς Κυβερνήσεις Βελιγραδίου, Σόφιας καὶ Ἀθηνῶν γενικὸν καὶ ταυτόχρονον ἀφοπλισμὸν, ὃν ἡ Πύλη δὲν θὰ ἤρνεϊτο νὰ μιμηθῇ. Τῆς προτάσεως δεκτῆς γενομένης, αἱ ἐν Ἀθήναις Πρεσβεῖαι διὰ ταυτοσήμου ἀπὸ 30 Δεκεμβρίου ἐγγράφου προσεκάλουν τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ λάβῃ ἄνευ ἀναβολῆς τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολεμικῶν αὐτῆς δυνάμεων, γνωστοποιούσαι, ὅτι θ' ἀνέμενον, ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις γνωστοποιήσῃ αὐταῖς τὴν βραχυτάτην προθεσμίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ ἐγίνετο ὁ ἀφοπλισμὸς διὰ νὰ μεριμνήσωσιν, ὅπως ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν τριῶν Πολιτειῶν γίνῃ συγχρόνως «ἐν τῷ συμφέροντι τῆς εἰρήνης καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πολιτειῶν». Ὁ Θ. Δεληγιάννης, ἀπαντῶν τὴν 6 Ἰανουαρίου 1886, ἤρνεϊτο νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς προβληθείσας ἀξιώσεις, δηλῶν, ὅτι, ἐφόσον τὰ ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου συνεπεία τοῦ βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος δὲν ἔλαβον εἰσέτι ἐκανοποιητικὴν λύσιν, ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ ἠδύνατο, πρὸ τιαύτης καταστάσεως, νὰ προβῇ εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν τῆς χώρας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ διατυπούμεναι κατὰ κόρον συμβουλαὶ καὶ συστάσεις δὲν ἐπέφερον τὸ δι' αὐτῶν σκοπούμενον ἀποτέλεσμα, τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐμμενούσης ἀνευδότου ἐν τῇ πολιτικῇ, ἦν ἐχάραξε,

τῶν στρατιωτικῶν προπαρασκευῶν, ὁ ἐπὶ τῶν Ἰεξωτερικῶν Ἰπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ἀπηύθυνε τὴν 10 Ἰανουαρίου 1886 τηλεγράφημα πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἀγγλον Πρεσβευτὴν Ρούμπωλδ, παραγγελλόμενον, ὅπως εἶπη πάραυτα τῷ Πρωθυπουργῷ, ὅτι προετάθη εἰς τὰς Δυνάμεις παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἵνα δηλώσωσι τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει, ὅτι λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῆς πλήρους ἐλλείψεως δικαίας ἀφορμῆς πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τῶν ζημιῶν, ἃς τοιοῦτος πόλεμος ἤθελεν ἐπενέγκῃ εἰς τὰ εἰρηνικὰ καὶ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων Ἐθνῶν, ναυτικὴ προσβολὴ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Τουρκίας δὲν θέλει ἐπιτραπῆ. Ἡ συγκατάθεσις τῶν πλείστων Δυνάμεων εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο μέτρον ἐλήφθη ἤδη, ἡ δὲ Γερμανία ἐδήλωσε τὴν ἐπιδοκιμασίαν αὐτῆς μετὰ μεγίστης προθυμίας. Παρηγγέλλετο ὡσαύτως ὁ σέρ Ὁράτιος νὰ καταδείξῃ τὸν σπουδαῖον κίνδυνον, εἰς ὃν θὰ ἐξετίθετο ἡ Ἑλλάς, ἂν ἐπεχείρει τι κατὰ τῆς Τουρκίας, τὸ ὅποion θὰ ἠδύνατο νὰ διαψεύσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Μ. Δυνάμεων περὶ διατηρήσεως τῆς μεταξὺ τῶν δύο Πολιτειῶν εἰρήνης. Ὁ σέρ Ὁράτιος ἔσπευσε τὴν 11 π. μ. τῆς 11 Ἰανουαρίου 1886 νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν τὸ περιεχόμενον τοῦ μνησθέντος τηλεγραφήματος, οὗ παρέδωκε παράφρασιν. Ἡ συνδιάλεξις, φιλικώτατα ἀρξασμένη, δὲν ἐδράδυνε πρὸ τῆς ἀκάμπτου ἀντιστάσεως, ἣν συνήντων αἱ ἀγγλικαὶ συστάσεις, νὰ παροξυνθῇ μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ ὡς ἐκ τῆς νευρικότητος τοῦ σέρ Ὁρατίου, ὥστε ὁ τελευταῖος οὗτος, ἀποχωρῶν, νὰ στρέψῃ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ ἔλην κατὰ τῆς θύρας τῆς πρωθυπουργικῆς αἰθούσης. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην, τὴν τόσον τραχὺν καὶ ὀξύν λαβοῦσαν χαρακτῆρα, ἀπήτησεν ὁ Ρούμπωλδ, ὅπως ὁ Πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης ἀπαντήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν τάχιστα καί, ἐὰν τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο δυνατόν, ἀμέσως εἰς τὰ τηλεγραφικὰ ἐκεῖνα κελεύσματα τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Δεληγιάννης ὑπεσχέθη, ὅτι θ' ἀπήντα, ἀφ' οὗ προηγουμένως θὰ ὑπέβαλλε τὸ περιεχόμενον τῆς ἰδιαιτέρας τηλεγραφικῆς ἀνακοινώσεως τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ τὸ Ἰπουργικὸν Συμβούλιον, τὸ ὅποion πράγματι, συνελθὼν τὴν 4-9 μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας, συνεζήτησεν ἐν ἐκτάσει τὰ κατὰ τὴν νέαν φάσιν τοῦ ζητήμα-

τος, διετύπωσε σαφώς τὰ καθ' ἕκαστον ζητήματα, ἐφ' ὧν θὰ ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἢ συναίνεσις τοῦ Βασιλέως καὶ ἔλαβεν ἐν γένει πλείστας ἀποφάσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς κρίσιμους περιστάσεις, τὰς ὁποίας διήρχετο ἡ Ἑλλάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀποφάσεων συγκατηριθμεῖτο καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν πλοίων ἐκ τοῦ Ναυστάθμου. Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Ἑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀνήλθεν ὁ Πρωθυπουργὸς εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ὑπέβαλε τῇ Α. Μ. τὰς περὶ τοῦ πρακτέου σκέψεις τῆς Βασ. Κυβερνήσεως, ὧν ἐγκριθεισῶν κατὰ κεφαλαῖα, συνεκλήθησαν καὶ αὐθις αἱ Ἑπουργοὶ εἰς συμβούλιον, ἐν ᾧ συνεζητήθη εὐρέως ἡ πρὸς τὸν σερ Ὀράτιον δοθησομένη ἀπάντησις, ἣτις, ἀφ' οὗ τὴν ἐπομένην, 12 Ἰαν., περὶ τὴν 11 π. μ., ὑπεβλήθη ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Βασιλέως, ἐπεδόθη ἀμέσως μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀπάντησις τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἔχει οὕτως: «... Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἀπέδωκε σπουδαίαν σημασίαν εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην νομίζει ὅμως περιττὸν νὰ δικαιολογήσῃ αὐθις διὰ τῆς προκειμένης διακοινώσεως τὴν πολιτικὴν αὐτῆς, ἐκθέσασα ἤδη διὰ τῶν ἐγκυκλίων τῆς πρὸς τοὺς διπλωματικοὺς αὐτῆς πράκτορας τοὺς λόγους, ἐξ ὧν θὰ ἠναγκάζετο νὰ παραβῆ τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τῆς ἐν εἰδικῇ τινι περιπτώσει. Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις νομίζει ἀναγκαῖον νὰ ἐκκλίνῃ τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν ἐνδεχομένης συγκρούσεως. Ἐν τούτοις ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις νομίζει, ὅτι δὲν ὀφείλει ν' ἀποκρύψῃ, ὅτι θὰ ἐθεώρει πάντα περιορισμὸν τῆς ἐλευθέρας χρησιμοποίησεως τῶν ναυτικῶν αὐτῆς δυνάμεων ὡς ἀσυμβίβαστον μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Κράτους καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Στέμματος, ἀμα δὲ δεινῶς ἐπιζήμιον εἰς τὰ πολιτικὰ συμφέροντα αὐτοῦ». Ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, ἀμ' ὡς ἔλαβε τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο, ἔσπευσεν αὐθημερόν ν' ἀνταπαντήσῃ οὕτως: «Ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑπομνήσω τῇ Ἑμ. Ἐξοχότητι, ὅτι ἐπιδίδων Ἑμὶν τὸ μήνυμα τοῦ μαρκησίου Σώλσβαρν, προσεπάθησα νὰ ὑποδείξω, ὅτι τὸ ἐθεώρησα ὡς τελευταίαν φιλικὴν γνωστοποίησιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ., σκοποῦσαν ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς κινδύνους πολιτικῆς τῆς ἀπεχούσης τῶν σκέψεων τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ν' ἀποτρέψῃ

τὰς ἐνδεχομένας συνεπείας. Τῆς διακοινώσεώς μου οὔσης ἀνεπισήμου, ὀφείλω νὰ ἐκφράσω ἀπορίαν τινὰ διὰ τὸ ἐπίσημον ὕφος, ὅφ' οὗ περιεβλήθη ἡ ἀπάντησις τῆς Ἑμ. Ἐξοχότητος. Ἐν τούτοις, δὲν θέλω παραλείψῃ νὰ διαβιβάσω ταύτην τῇ Κυβερνήσει μου καὶ δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐπαναλάβω τῇ Ἑμ. Ἐξοχότητι τὴν ἐκφρασιν κτλ.». Ἡ Ἀγγλ. Κυβέρνησις, ἣτις δὲν ἔπαυε πιέζουσα τὴν Κυβέρνησιν Δεληγιάννη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰ κελεύσματά της, ἀπέχουσα τῶν πολεμικῶν προπαρασκευῶν, εἶχε κατορθώσῃ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ νὰ σύρῃ πρὸς τὸ μέρος της καὶ τὰς λοιπὰς Μ. Δυνάμεις, ἐπιτυχοῦσα τὴν ὁμοφωνίαν τούτων ἐπὶ τῆς παρ' αὐτῆς γενομένης τὴν 6 Ἰαν. προτάσεως περὶ παρεμποδίσεως πάσης κατὰ θάλασσαν προσβολῆς τῆς Τουρκίας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω δὲ αἱ ἐν Ἀθήναις διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι ἐπέδωκαν τὴν 8 μ. μ. τῆς 12 Ἰαν. πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Δεληγιάννην ταυτόσημον διακοίνωσιν, ἣς τὸ περιεχόμενον ἔχει ὡς ἔπεται: «Ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Βρετ. Μ., αἱ Μ. Δυνάμεις ἐνετείλαντο ἐκ κοινῆς συμφωνίας εἰς τοὺς ὑπογεγραμμένους Ἐκτάκτους Ἀπεσταλμένους καὶ Πληρεξουσίου Ἑπουργοὺς Ἰταλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Αὐстро-Οὐγγαρίας, Ρωσίας καὶ τῆς Μ. Βρετανίας ν' ἀπευθύνωσιν εἰς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν τὴν ἑξῆς δῆλωσιν: Λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ἐλλείψεως πάσης νομίμου ἀφορμῆς πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Τουρκίας ὡς καὶ τῆς ζημίας, τὴν ὁποίαν τοιοῦτος πόλεμος θὰ ἐπέφερεν εἰς τὰ εἰρηνικὰ συμφέροντα, ἰδίως δ' εἰς τὸ ἐμπόριον ἄλλων Ἑθνῶν, οὐδεμίαν ναυτικὴν ἐπίθεσιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Ἑψηλῆς Πύλης δύναται νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ. Φέροντες τὴν ἀνωτέρω δῆλωσιν εἰς γνῶσιν τῆς Α. Ε. τοῦ Κυρίου Προέδρου τοῦ Ἑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Ἑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, οἱ ὑποφαινόμενοι δράττονται τῆς περιστάσεως ταύτης, ὅπως κτλ.».

Δὲν θὰ ἦτο εὐκόλον ν' ἀναπαραστήσῃ τις πιστῶς τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν, ἐν ἣ διατέλει ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπροόπτου τροπῆς τῶν πραγμάτων σύμπτας ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, συναισθανόμενος διαλυόμενα τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα ὄνειρα, τὰ ὁποῖα εἶχε συλλάβῃ ἐν στιγμαῖς πατριωτικῆς μέθης. Ἡ πρωτεύουσα ἰδίᾳ ἦτο ἀνάστατος ὄλη, τῶν πολιτῶν ἀποδοκιμαζόντων ζωηρῶς ἐν

συλλαλητηρίοις και διαδηλώσει τὴν διαγωγὴν τῶν Μ. Δυνάμεων, τοῦ δὲ τύπου ῥίπτοντος ἀφθονον ἔλαιον εἰς τὴν ἀρχομένην ν' ἀναφλέγηται εὐφλεκτον ὑλὴν καὶ ἐρεθίζοντος πρὸς δράσιν τὰ πνεύματα. Οὕτω, γνωστῶν γενομένων τῶν κατὰ τὴν συνέντευξιν, ἣν ἔσχε ὁ σέρ 'Οράτιος μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, συνεκλήθη τὴν 3 μ. μ. τῆς 12 'Ιαν. ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων εἰς πάνδημον συλλαλητήριον ἐν τῇ Πλατεῖα τοῦ Συντάγματος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὠμίλησεν ὁ Ρ. Χοῖδᾶς καὶ ὁ Γ. Φιλάρετος. Τὸ ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ἐπιτροπῇ ἐκ τοῦ Ρ. Χοῖδᾶ, Γ. Φιλάρετου, Κ. Κουμουνοῦρου, Δ. Δεληγεώργη καὶ Μ. Κατσιμπαλῆ ἀνέλαβε νὰ ἐπιδώσῃ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ νὰ τηλεγραφῆσῃ συγχρόνως εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας ἔχει οὕτως: «Ὁ ἐν Ἀθήναις λαὸς ἐν τῇ ἀκραδάντῃ πεποιθήσει, ὅτι διερμηνεύει τὸ φρόνημα σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, βαθέως συναισθανόμενος τὴν ἐπὶ τὰ καίρια προσβολὴν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας του διὰ τῆς ἀπειλουμένης ἐπεμβάσεως τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ἐνέργειαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἐπιχειρῶμενον πόλεμον, διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ ἀδίκου καὶ ματαίου τούτου διαδήματος τῆς Ἀγγλ. Κυβερνήσεως. Πέποιθεν, ὅτι ἢ τε Βασιλεία καὶ ἢ Κυβέρνησις θέλουσιν ἐμμελῆ ἀκλονήτως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος ἐρειδόμεναι ἐπὶ τὴν ὀριστικὴν καὶ ἀμετάκλητον ἀπόφασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπως θυσιασθῇ ὑπὲρ τῶν δικαίων του καὶ θέλουσιν ἀντισταθῆ ἐνόπλιως κατὰ πάσης παρεμποδίσεως, προσβαλλούσης τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν. Καὶ ποιεῖται ἐκκλήσιν πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ λαοὺς τῆς γῆς ὑπὲρ ἀγῶνος ἱεροῦ καὶ δικαίου, αἶον ἐπιχειρεῖ ἢ Ἑλλάς». Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 12 'Ιαν., ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων ἀπηύθυνε τηλεγραφικὴν ἐκκλήσιν πρὸς τὸν Γλάδσωνα, ὅστις ἀπήντησε τὴν 14 'Ιαν. διὰ τοῦ ἀκολούθου τηλεγραφήματος: «Ἀπαντῶ εἰς τὴν ὑμετέραν ἐκκλήσιν, καθόσον βαθέως ἀνησυχῶ διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἰρήνην. Ἀναλογιζόμενος δὲ τὸ κῶρος, ὑπερ πᾶσα ἐνέργεια τῶν Δυνάμεων κέκτηται καὶ διὰ λόγους γενικοὺς καὶ διὰ τὴν μεσολάβησιν τῶν Μ. Δυνάμεων κατὰ τε τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλλην. Βασιλείου καὶ κατὰ διαφόρους ἄλλας φάσεις ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας ἰδίως ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου,

ἔχω δι' ἐλπίδος καὶ εὐχομαι, ὅπως ἢ Ἑλλ. Κυβέρνησις διατάσῃ νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰς περισεκεμμένας καὶ ἀπὸ κοινοῦ συστάσεις τῶν Δυνάμεων». Τὴν 11-12 1/2 τῆς 14 'Ιαν. συνεκρότηθη ὑπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, καθ' ὃ ἐξητάσθη ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἢ θέσεις τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφασίσθη δ' ἐν τῷ συμβουλίῳ ν' ἀπαντήσῃ ἢ Ἑλλην. Κυβέρνησις εἰς τὴν ταυτόσημον διακοίνωσιν ἐκείνην τῶν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατεσπευσμένως, ἀφ' οὗ ἤδη εἶχεν ἀνακοινωθῆ εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Μ. Δυνάμεων διὰ τῶν παρ' αὐταῖς διαπεπιστευμένων διπλωματικῶν μας ἀντιπροσώπων ἢ πρὸς τὴν Ἀγγλ. Κυβέρνησιν ἀπάντησις ἀπὸ 12 'Ιαν. τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ Δεληγιάννη. Μόλις τὴν 21 'Ιαν. ἀπαντῶν ὁ Δεληγιάννης εἰς τὴν μνησθεῖσαν ταυτόσημον διακοίνωσιν ἔλεγεν: «Ἡ Βασ. Κυβέρνησις ἐστάθμισε πρεπόντως τὴν δῆλωσιν ταύτην. Ἀλλὰ περιττὸν νὰ ἐκθέσῃ πῶς ἀντιλαμβάνεται ζητήματος, περὶ οὗ ἀνηνέχθη ἤδη εἰς τὰς Μ. Δυνάμεις. Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἢ Βασ. Κυβέρνησις νομίζει ἀναγκαῖον νὰ ἐκκλήνῃ τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν ἐνδεχομένης συγκρούσεως. Ἐν τούτοις ἢ Βασ. Κυβέρνησις νομίζει, ὅτι δὲν ὀφείλει ν' ἀποκρύψῃ, ὅτι θὰ ἐθεώρει πᾶν κώλυμα πρὸς ἐλευθέραν χρησιμοποίησιν τῶν ναυτικῶν αὐτῆς δυνάμεων ὡς ἀσυμβίβαστον μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Κράτους καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Στέμματος, ἀμα δὲ καὶ ἐπιζήμιον εἰς τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς χώρας. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἔσχε τὴν τιμὴν ν' ἀποστείλῃ ταυτόσημον ἀνακοίνωσιν τῆς παρουσίας διακοινώσεως εἰς ἕκαστον τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μ. Δυνάμεων, οἵτινες ὑπέγραψαν τὴν δῆλωσιν τῆς 14/26 'Ιανουαρίου». Ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις, ἣτις πρὸς στιγμὴν ἐθάρρησεν ἐπὶ τῇ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνόδῳ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ ὑπὸ τὸν φιλελεύθερον καὶ φιλέλληνα Γλάδσωνα Ὑπουργελοῦ, ἀφ' οὗ πολλὰ ἀνέμενεν ἐν τῇ κρίσιμῃ ταύτῃ περιστάσει, ἀπεγοητεύθη τελείως καὶ κατεπτοήθη ἀμα ὡς ἔλαβε γῶσιν τῆς δηλώσεως τῆς νέας Ἀγγλ. Κυβερνήσεως, καθ' ἣν αὕτη θὰ ἐξηκολούθει ἐν τῷ ἐκραγέντι ἀνατολικῷ ζητήματι τὴν πολιτικὴν, ἣν ἢ προκάταχος

συντηρητική είχε διαγράψη. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρξατο ἡ ἀγωνία τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, καθ' ἣς δεινότερον ἤρξαντο νὰ ἐπιτίθενται ἔνθεν μὲν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἔνθεν δὲ ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος καὶ αἱ Κυβερνήσεις τῶν Μ. Δυνάμεων ὡς ἀνθισταμένης εἰς τὰς ἀποφάσεις τούτων, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρεπουσῶν πᾶσαν οὐρανὴν μετὰ τῆς Τουρκίας σύγκρουσιν. Δὲν θὰ ἠδύνατό τις βεβαίως ν' ἀρνηθῆ τὸ εἰς ἄκρον δυσχερὲς τῆς θέσεως, ἐν ἣ εὐρίσκετο ἡ Κυβέρνησις Δεληγιάννη, ἀλλ' ὅτι ὡσαύτως εἶναι ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι μόνη ἡ ἀκατανόητος αὐτῆς εἰρηνοπολεμικῆ πολιτικῆ ἐξώθησεν ἀπερισκέπτως τὰ πράγματα μέχρι τοῦ οἰκτροῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σημείου, εἰς ὃ ταῦτα εἶχον καταντήσῃ. Ἄν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅταν τὸ τοιοῦτον ἦτο ἀκόμη μετὰ πλείστων ἐλπίδων ἐπιτυχίας κατορθωτόν, ἔδρα καὶ παρουσίαζε πρὸ τῶν ὀμμάτων τῆς Εὐρώπης τετελεσμένον καὶ αὕτη ἐν τῷ ἐνεργητικῷ της γεγονός, δὲν θὰ εὐρίσκετο, ἐν ᾧ φοδερῷ διλήμματι διετέλει νῦν ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις, ἣτις, ἀφ' οὗ ἀφῆκε νὰ τῇ διαφύγῃ ἕκτακτος ὅλως περίστασις, δικαιοτάτα θὰ ἔπρεπε νὰ κατακριθῆ διὰ τὴν μετέπειτα χλιαρὰν αὐτῆς πολιτικὴν, τῆς ὁποίας τὸ ἄμεσον, ἀλλ' ἐν ταῦτῳ καὶ ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα, δὲν ἐβράδυνε δυστυχῶς ἀμελικτον νὰ ἐπέλθῃ. Τὰ γενόμενα οὐχ ἦττον δὲν ἀπογίνονται εὐκόλως, οὐδὲ τὰ διαπραττόμενα πολιτικὰ σφάλματα θὰ ἠδύναντο πάντοτε βραδύτερον νὰ ἐπανορθωθῶσι τελείως. Ὁ ἀγαθὸς ἐν τούτοις τῆς Ἑλλάδος δαίμων, ὅστις ἐν πάσῃ παρουσιαζομένῃ κρισίμῃ περιστάσει ἀναλαμβάνει αὐτόκλητος τὴν φροντίδα νὰ ὀδηγῆ τὰ βήματά της πρὸς τὴν εὐθείαν ὁδόν, ἐνέπνευσε εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Γαλλίας καὶ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸν Φρευσινὲ τὴν εὐτυχῆ ἰδέαν ν' ἀπευθύνη τὴν 10 Ἀπρ. πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴν τῆς Δημοκρατίας Μουτὶ τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω ἔγγραφον, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου, συνδυάζον ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἀλώδητον τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν μετὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θελήσεων τῶν Μ. Δυνάμεων, εὐηρέστησε τὰ μέγιστα τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν καὶ ἐφαίνετο, ὅτι θὰ ἐξῆγε ταύτην ἐκ τοῦ διλήμματος, ἐξ οὗ οὐδ' αὐτὴ ἡ ἴδια ὀλίγον τι πρότερον ἐγίνωσκε τίνι τρόπῳ θὰ ἐξήρχετο ἀνέπαφος.

Η ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΝΗΤΑΣ¹

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΔΜΟΝΔΟΝ ΠΕΡΡΙΕ

Μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν.

Ἴδου λοιπὸν ὅτι περιοριζόμεθα εἰς τρεῖς πλανήτας πραγματικῶς κατοικησίμους, ἧτοι τὴν Ἀφροδίτην, τὴν Γῆν καὶ τὸν Ἄρην. Πρόσφατος εἶναι σχετικῶς ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἐμάθομεν μετ' ἀκριθείας τὸν τρόπον, δι' ὃν τὰ ζῶντα ὄντα ἐξελιχθήσαν ἐπὶ τῆς Γῆς, καὶ τὰ αἷτια, ἐξ ὧν προήλθον τὰ ἀλλεπάλληλα αὐτῶν σχήματα, ὥστε δὲν θὰ ἦσαν δικαιολογημένοι νέαι ἐκτενεῖς εἰκασίαι περὶ τῶν συμβάντων εἰς τοὺς ἄλλους δύο πλανήτας, οὓς δυνάμεθα νὰ ὀνομάζωμεν ἀδελφούς μας. Βεβαίως δὲν γινώσκομεν τὰ πάντα· πολλὰ σημεῖα παραμένουν ἀκόμη σκοτεινά· ἀλλὰ, ὡς νομίζομεν, δυνάμεθα νὰ διαβεβαιώσωμεν ὅτι κατέχομεν σήμερον στοιχεῖα ἐπαρκῆ, ὅπως προσπαθήσωμεν νὰ ἐπεκτείνωμεν καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰς ἀναλογίας, χωρὶς νὰ φανῶμεν λίαν τολμηροί. Ἐξ ὅλων τῶν μελετῶν τῶν σημερινῶν φυσιοδιφῶν ἐξάγεται, ὅτι τὸ Σύμπαν, τὸ ὁποῖον ἀδυνατοῦν νὰ καταργήσουν οἱ ἀρνούμενοι παιδαριωδῶς εἰς αὐτὸ ἐν ὄνομα, καὶ τὸ ὁποῖον ἡμεῖς καλοῦμεν Θεόν, ὅπως ἔπραξαν καὶ οἱ πατέρες μας, ὅτι τὸ ὄν αὐτό, λέγομεν, δὲν εἶναι ὄν ἰδιότροπον, δοκιμάζον διαφόρους μεθόδους ἐργασίας τελειοποιῶν αὐτάς, δσάκις τὰς κρίνει ἀνεπαρκεῖς, ἢ ἀπορρίπτει αὐτάς κατὰ θέλησιν, ὅταν παύσουν νὰ τοῦ εἶνε ἀρεστά. Οἱ νόμοι, δι' ὧν ἐκδηλοῦται, εἶναι αἰώνιοι· περιέχουν ἐν ἑαυτοῖς πάσας τὰς μελλούσας μεταμορφώσεις τοῦ κόσμου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων διεξήχθη πᾶσα ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία τοῦ σχηματισμοῦ του. Τὰ δὲ ζῶντα ὄντα δὲν διαφεύγουν τοὺς νόμους τούτους. Τὰ διάφορα αὐτῶν σχήματα δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἀποτέλεσμα τυχαίων γεγονότων, οὔτε ἡ πραγματοποίησις μυστηριώδους καὶ ἀνεξερευνητοῦ καὶ ἀκατα-

νοήτου δι' ἡμᾶς σχεδίου· ἔχουν λόγον ὑπάρξεως καὶ δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἄλλα παρ' ὅ,τι εἶναι. Διακρίνεται καθαρῶς ὁ μηχανισμός, δι' οὗ ἐσχηματίσθησαν τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα. Πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν καὶ ἱκανὸν νὰ ζήσῃ ἔζησε καὶ διήρκεσεν ἐφ' ὅσον τὸ ἐπέτρεψαν αἱ περιστάσεις, ὅσαι ἐγένετο δυνατόν νὰ προσδιορισθοῦν μετ' ἀκριθείας. Εἶναι γνωσταὶ αἱ ἀκαταμάχητοι αἰτίαι αἱ προκαλέσασαι τὸν σχηματισμὸν τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ βασιλείου, ἐξ ὧν ἀνεφάνησαν οἱ κύριοι τύποι, εἰς οὓς διαιροῦνται τὰ ὄντα τ' ἀνήκοντα εἰς τὰς οἰκείας αὐτῶν κατηγορίας. Αἱ αἰτίαι αὗται εἶναι κοιναὶ καὶ τετριμμένα, ἦτοι ἡ βαρύτης, τὸ φῶς, ἡ ἱκανότης οὐσιῶν τινῶν περὶ τὸν σχηματισμὸν ζώντων σωμάτων, περὶ τὴν συστολὴν αὐτῶν ὑπὸ τινος ἐπιδράσεως, περὶ τὴν διατροφήν των, περὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν των, περὶ τὸ μεταβάλλεσθαι, περὶ τὸ προκαλεῖν περὶ αὐτὰς χημικὰς τινὰς ἀντιδράσεις, περὶ τὴν μετάδοσιν τῶν ἰδιοτήτων, ὡς ἀπέκτησαν— ἔλα ταῦτα δέ, ὑπὸ ὕλικὴν ἐποψίν, εἶναι τὸ πᾶν, ἢ περίπου τὸ πᾶν. Αἱ αἰτίαι αὗται δὲν εἶναι εἰδικαὶ διὰ τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα πλανήτην· ἐνήργησαν καὶ εἰς τὸν Ἄρην καὶ εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ὅπως καὶ εἰς τὴν Γῆν. Οἱ πόλοι τῶν δύο ἀστέρων καλύπτονται ὑπὸ στρώματος χιόνων, τηχομένων ἐν μέρει κατὰ τὸ θέρος· ὑπάρχει εἰς ἀμφοτέρους ἀτμόσφαιρα, ἐλαφροτέρα ὅπως εἰς τὸν Ἄρην, πυκνότερα δὲ καὶ ἥττον διαφανῆς εἰς τὴν Ἀφροδίτην· ὑπάρχουν θάλασσαι ἄλμυραι καὶ ποταμοὶ καὶ λίμναι διαυγοῦς ὕδατος. Πίπτει καὶ ἐκεῖ βροχὴ καὶ χιὼν καὶ χάλαζα· βροντᾶ καὶ ἐκεῖ καὶ θύελλαι γεννῶνται, ὅπως καὶ ἐνταῦθα. Δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν ὡς βέβαιον ὅτι φύκη ζῶσιν εἰς τὰ ὕδατα, ὅτι μύκητες ἀναπτύσσονται διὰ τῶν ὀργανικῶν λειψάνων, ἢ ἐγκαθίστανται ὡς παράσιτα εἰς ἄλλους ὀργανισμούς, ὅτι βοτάναι καὶ δένδρα φύονται εἰς πᾶν μέρος τῆς ξηρᾶς, ὅπου ὑπάρχει ὕδωρ ἐπαρκές διὰ τὴν βλάστησίν των. Τὰ μικρόβια, τὰ ἐγχυματογενῆ, οἱ μικροσκοπικοὶ ὀργανισμοὶ βρῖθουν καὶ ἐκεῖ. Σπόγγοι καλύπτουν τοὺς ὑποβρυχίους σκοπέλους· ὑφαλοὶ κοραλλίων κρασπεδοῦν τὰς ἠπείρους, ὧν τὰ παράλια κατοικοῦνται ὑπὸ σκωλήκων, ὑπὸ ἀστεριῶν, ὑπὸ κογχυλῶν· ἀναμέσον τῶν χόρτων καὶ τῶν δένδρων κινοῦνται σκορπίοι, ἀράχναι, ἔντομα. Ψυχὰ καὶ μέλισσαι λεηλατοῦν τὰ ἄνθη. Τὰ

ὕδατα τρέφουν τοὺς ἰχθῦς. Τὰ ἀμφίβια ὑφίστανται τὴν μεταβολὴν αὐτῶν εἰς σπονδυλωτὰ χερσαῖα, ἱκανὰ νὰ βαδίζουν ἐπὶ τῆς γῆς ἢ νὰ πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα. Ἀλλὰ πάντα τὰ ὄντα ταῦτα διαφέρουν τῶν ἡμετέρων ὡς πρὸς τινὰς λεπτομερείας, αἵτινες ἐν μέτρῳ τινὶ δύνανται νὰ προσδιορισθοῦν.

Δ'

Ἡ Ἀφροδίτη ἔχει περίπου τὰς αὐτὰς μὲ τὴν Γῆν διαστάσεις, πυκνότητα δὲ μόλις κατὰ τι ἀσθενεστέραν. Πάντα τ' ἀποτελέσματα τῆς βαρύτητος ἐκδηλοῦνται καὶ ἐκεῖ ὡς ἐγγιστα, ὅπως καὶ εἰς τὸν πλανήτην μας. Κειμένη ἐγγύτερον τοῦ Ἡλίου, ἔχει μέσον ὄρον θερμοκρασίας ἀνώτερον, ἀνερχόμενον πολλάκις μέχρι τοῦ ἕβου βαθμοῦ. Οἱ ὕδρατμοὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀφθονώτεροι εἰς τὴν πάντοτε ὀμιχλώδη ἀτμόσφαιραν· τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ λαμβάνουν τὰς αὐτὰς ὑποστάσεις καὶ παρουσιάζουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς αὐτὰς ἀναλογίας οἷας καὶ τὰ ζῷα τῆς ἡμετέρας διακεκαυμένης ζώνης. Συσπειρῶνται ὁμως περίξ τῶν πολικῶν χωρῶν, ὅπου ἡ θερμοκρασία δύναται νὰ κατέλθῃ μέχρι τῆς πήξεως τοῦ ὕδατος· αἱ παρὰ τὸν ἰσημερινὸν χῶραι, καταφλεγόμεναι ὑπὸ τοῦ φλογεροῦ ἡλίου καὶ ἀνυδροὶ, εἶναι πιθανῶς ἔρημοι, ἀντιθέτως πρὸς τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ Γῇ. Ἀφ' ἐτέρου ἡ κλίσις τοῦ ἄξονος τῆς περιστροφῆς εἶναι 78° ἀντὶ 66,33° ἢ τροχιά εἶνε σχεδὸν κυκλοτερῆς καὶ οὐχὶ ἐλλειπτικῆ, ἔπεται δ' ἐκ τούτου ὅτι αἱ ὥραι τοῦ ἔτους τῆς Ἀφροδίτης εἶναι ἥττον ὠρισμένα. Ἡ αὐτόθι ζωὴ ἄρα φαίνεται ὅτι διατελεῖ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς περίπου ὄρους, ὑφ' οὓς ὑπῆρχεν εἰς τὴν Γῆν κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὴν πρώτην. Γνωστὸν ὅτι κατὰ τὰς περιόδους ἐκείνας ἡ ζωὴ ἦτο σφριγηλὴ μέχρι τῶν πολικῶν χωρῶν. Ἰσχυρὰ ἐκ κοραλλίων συμπλέγματα περιέβαλλον πανταχοῦ σχεδὸν τὰς ἠπείρους καὶ τὰς νήσους. Εἰς τὰς θαλάσσας ἐνήχοντο πολυάριθμοι ἀμμωνίται, περὶ τῶν ὁποίων δὲν προκύπτει ἐνδειξις ὅτι ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῆς Ἀφροδίτης. Οἱ ἰχθῦες τοῦ τύπου τῶν καρχαριῶν πλεονάζουν ἐκεῖ, πολυαριθμότεροι τῶν συνήθων ἰχθύων, τῶν ἐφωδιασμένων διὰ βραγχιῶν. Αἱ ἰδιότητες τῆς κατασκευῆς τῶν ἰχθύων τούτων σχετί-

ζονται μόνον πρὸς τὴν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ἀπαντοῦν εἰς τὸ ὕδωρ, ὅταν πλέουν. Ἐπειδὴ ἡ Ἀφροδίτη εἶναι νεωτέρα τῆς Γῆς, καὶ οἱ ἰχθύες αὐτόθι εἶναι μᾶλλον πρόσφατον δημιούργημα καὶ ἐπομένως δὲν ὑπέστησαν τὰς αὐτὰς τροποποιήσεις οἷας αἱ παρ' ἡμῖν.

Παρὰ τὴν σχετικὴν βραχύτητα τοῦ ἔτους, ὅπερ διαρκεῖ μόνον 224 ἡμέρας, τὰ ἔντομα, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὥρῶν τοῦ ἔτους ἀκριβῶς ὠρισμένων, ζοῦν περισσότερον χρόνον, ἐξελλίσσονται βραδέως καὶ φθάνουν εἰς μέγεθος σημαντικόν· τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν δὲν ὑπόκεινται κυρίως εἰπεῖν εἰς μεταμορφώσεις, ἀλλὰ προσλαμβάνουν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναπαραγωγῆς των πτέρυγας, αἵτινες πίπτουν ἴσως, ὅπως εἰς τοὺς ἡμετέρους μύρμηκας, ὅταν ἡ περίοδος αὕτη παρέλθῃ. Αἱ γενεαὶ των ἀναμιγνύονται καὶ γνωρίζουν ἀλλήλας· αἱ ψυχικαὶ αὐτῶν δυνάμεις προσλαμβάνουν τύπον νοημοσύνης ὅμοιον πρὸς τὸν τῶν ἡμετέρων μελισσῶν καὶ τῶν κοινῶν μυρμηκῶν, καὶ οὐχί, ὅπως ἐπὶ τῆς σημερινῆς Γῆς, τὸν παράδοξον ἐκείνον τύπον τοῦ ὄρμεμφύτου, τοῦ παραγομένου παρ' ἡμῖν, ὅπως καὶ αἱ μεταμορφώσεις, ὑπὸ τῶν ὄρμεμφῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους. Οἱ ψυχολόγοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐρίζουν ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ὄρμεμφύτου καὶ τοῦ νοῦ. Ἐὰν ἠδύναντο νὰ ταξιδεύσουν ἕως ἐκεῖ, θὰ εὕρισκον πρόχειρον τὴν λύσιν τοῦ τόσον συντάραξαντος αὐτοὺς προβλήματος.

Ἡ ὑγρασία καὶ ἡ βαρύτης τῆς ἀτμοσφαίρας ὑπῆρξαν εὐνοϊκαὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πτερίδων, τῶν ἱππουρίδων, τῶν λυκοποδιοειδῶν, τῶν κωνοφόρων, τῶν φοινικοειδῶν, ἴσως δὲ ἡ χλωρίς παρέμεινεν αὐτόθι οἷα ἦτο εἰς τὴν Γῆν μας κατὰ τὴν περίοδον τοῦ λιθάνθρακος, τοῦθ' ὅπερ θὰ συνεπήγετο, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀνθέων, τὴν ἐξάλειψιν τῶν ψυχῶν, τῶν μελισσῶν, τῶν ἀποζωσῶν ἐκ τοῦ νέκταρός των, τῶν μυρμηκῶν, ἐπίσης ἀγαπώντων τὰς σακχαρώδεις οὐσίας τὰς προερχομένας ἐκ τῶν ἀνθοφόρων φυτῶν καὶ τῶν παρομοίων ἄλλων ἐντόμων. Ἡ τάξις τῶν ἐντόμων θ' ἀπετελεῖτο ἐπομένως ἐξ ὑπερμεγέθων νευροπτέρων καὶ τεραστίων τεττίγων, ἴσως δὲ καὶ ἐκ πελωρίων κολεοπτέρων. Γνωστὸν ὅτι τὰ ἔντομα τῶν χωρῶν τῶν Τροπικῶν εἶναι πολὺ μεγαλείτερα κατὰ τὸν ὄγκον ἢ τὰ ἰδικά μας...

Ἡ ὑγρασία τῆς ἀτμοσφαίρας εἶνε ἰδιαιτέρως εὐνοῦς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βατραχοειδῶν. Αὐτὰ πρέπει νὰ δεσπόζουν ἀκόμη ἐκεῖ καὶ νὰ φθάνουν εἰς ἀναστήματα τεράστια, περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ὁποίων ὁ Παρειόσαυρος δύναται νὰ παράσχη ἰδέαν τινά. Οἱ βάτραχοι δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ φουσκῶνουν πολὺ διὰ νὰ λάβουν τὸ μέγεθος βοός· οἱ βόες ὅμως λείπουν. Ἐὰν ἐρπετὰ τὰ ἔχοντα ξηρὸν δέρμα ἠδυνήθησαν ν' ἀναπτυχθοῦν εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τὰς κειμένας παρὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰσημερινοῦ. Δὲν ὑπῆρξεν ἐμπόδιον διὰ τὴν αὐξήσιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν των, καθότι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὰ πτηνὰ καὶ τὰ θηλαστικά, ἅτινα ἔτυχον εὐνοϊκῶν ὄρων ἐπὶ τῆς γῆς, ἔνεκα τῆς σταθερᾶς θερμοκρασίας, δὲν ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ λείπουν ἐπίσης ἀπὸ τοῦ πλανήτου τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς τοῦ Ἑρωτος. Ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀνθέων, τῶν ψυχῶν, τῶν πτηνῶν, τοῦ μέλιτος, ἡ ζωὴ θὰ εἶναι πολὺ μονότονος εἰς χώραν, ἔνθα ὁ θροῦς τῶν γρύλων καὶ τῶν ἀκρίδων, τὸ λάλημα τῶν τεττίγων, τὸ κόασμα τῶν βατράχων, ὁ ψίθυρος τῶν φρύνων, καὶ ἴσως ὁ μυκηθμὸς τῶν κροκοδειλῶν εἶναι αἱ μόναι φωναὶ αἱ ἀναμιγνυόμεναι εἰς τὸν συριγμὸν τοῦ ἀνέμου καὶ εἰς τὸν πάταγον τῆς βροντῆς.

Ἡ Ἀφροδίτη, ἐξ ἄλλου, στερεῖται δορυφόρου ἢ Σελήνης, καὶ ὁ ὀμιχλώδης οὐρανὸς τῆς, σπανίως ἀφίνει νὰ διαφαίνωνται οἱ ἀστέρες. Αἱ νύκτες τῆς δὲν ἐπιτρέπουν οὔτε κυνήγιον οὔτε ποιητικὰς συναντήσεις. Ἐὸ σκότος ἔχει καταργήσῃ ἐντελῶς τὴν ζωὴν τοῦ ἡμίφωτος, τόσον ζωηρὰν εἰς τὰ σύσκια τῶν Τροπικῶν μας μέρη. Εἰς τὴν Ἀφροδίτην, μόλις ὁ ἥλιος σβεσθῇ, τὰ πάντα κοιμῶνται· ἐκεῖ πάντοτε τὸ πᾶν ἐκοιμήθη, ἐλλείπει σεληνόφωτος, καὶ ὑπάρχουν ὀλίγαι πιθανότητες, συνεπῶς, ὅτι ἠδυνήθησαν ποτὲ νὰ παραχθοῦν αἱ περιεργοὶ συμμορφώσεις, αἵτινες χαρακτηρίζουν τὰ νυκτερινὰ μας ζῶα. Πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ἐν τούτοις, ὅτι αἱ ἄδυσσοι τῆς θαλάσσης φωτίζονται ἀμυδρῶς ἐξ αὐτῶν τῶν ζῴων, ὅτι αἱ λαμπυρίδες περιφέρουσι, παρ' ἡμῖν τὴν νύκτα, τὸν πενιχρὸν φανόν των, καὶ ὅτι οἱ cucujos τοῦ Μεξικοῦ ἐκπέμπουν φῶς τόσον λαμπρὸν, ὥστε νὰ καθιστοῦν δυνατὴν τὴν ἀνάγνωσιν, ὅτι ἡ παραγωγή τοῦ φωτὸς εἶναι φαινόμενον ζωϊκὸν λίαν γενικόν, χρησιμοποιούμενον ἀπὸ

μερικὰ ζῶα, ἀλλ' ὅπερ οὐδόλως ἐφευρέθη διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ. Δυνατὸν λοιπὸν, ἐν τέλει, αἱ νύκτες τῆς Ἀφροδίτης νὰ φωτίζονται ἀπὸ ἀναριθμήτους λαμπυρίδας, νὰ διασχίζονται ἢ ἀτμόσφαιρά τῆς, ὅπως ἢ τῶν κοιλάδων τῆς Προθηγκίας, ἀπὸ ἀναριθμήτους σπινθῆρας. Ἀλλ' αἱ λαμπυρίδες εἶναι τόσον σπάνιαι ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε δὲν δύναται τις λογικῶς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι θὰ ἠδυνήθησάν ποτε ν' ἀναπληρώσωσιν τὸ φῶς, ὅπερ διαχύνει ἡ Σελήνη, εἰς τ' ἀσθενῆ ὄντα τὰ φεύγοντα τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ χρησιμεύσαντα βραδύτερον ὡς θύματα, εἰς τὰς νυκτερίδας, τὰς γλαυκὰς καὶ τοὺς ἄλλους νυκτερινούς ἀλήτας.

Ὅταν παύῃ ὁ κεραυνὸς καὶ ὁ ἀήρ ἀκίνητος, ἡ νύξ ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης εἶναι βαθεῖα καὶ σιωπηλή. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλως τε ἐπ' αὐτῆς ὄντα ἀφωσιωμένα εἰς τὴν ἐργασίαν, ὥστε νὰ παρατείνουν τὴν ἡμέραν δημιουργοῦντα τεχνητὸν φῶς· δὲν ὑπάρχει καμμία κόμη, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύναντο νὰ τεθοῦν λαμπυρίδες διὰ νὰ τὴν φωτίζουσι εἰς τὸν ἐρωτικὸν τῆς δρόμον.

Ἡ Ἀφροδίτη, σχηματισθεῖσα μετὰ τὴν Γῆν, νεωτέρα αὐτῆς, διετήρησε καλλίτερον, λόγῳ τῆς ποσότητος τῆς θερμότητος, ἣν δέχεται ἐκ τοῦ Ἡλίου, τὴν νεότητά τῆς. Εἶναι πιθανόν, ἄλλως τε, ὅτι τ' ἀστρονομικά τῆς στοιχεῖα θ' ἀλλοιωθοῦν καθὼς τὰ ἰδικὰ μας, καὶ ὅτι θὰ διέλθῃ, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν περιόδων, τὰς ἰδίας φάσεις μετὰ τὴν Γῆν.

Ὁ Ἄρης ὁμοίως εἶναι ἐντελῶς διάφορος.

Ἔπεται τὸ τέλος

Μετὰφρασις Χ.

ΣΠΑΣΜΕΝΑ ΜΑΡΜΑΡΑ

1.

Σπασμένα μάρμαρα, κομμάτια,
ρημάδια ἀπὸ παλιούς ναούς,
ἀπομεινάρια ἀπὸ παλάτια
κι' ἀπομεινάρια ἀπὸ θεούς·

ἠρώων κορμί, σωροί, συντρίμια,
γυναίκεια μέλη ἄρμονικά,
ποῦ ἢ σμιλεμένη σας ἢ γύμνια
τοὺς ταπεινοὺς πόθους νικᾷ·

κάποια ψυχὴ σᾶς ζωντανεύει,
πόνος ποῦ ὕμνους ἀντηχεῖ,
κάποια ψυχὴ ποῦ συγγενεύει
μὲ τὴ δική μου τὴν ψυχὴ.

Γι' αὐτὸ ὅσο διάπλατα ἂν ἀνοίγουν
τ' ἀκούραστα φτερὰ τοῦ νοῦ,
δυὸ δίψες ἄσβυστες μὲ φρύγουν·
τοῦ Ὠραίου καὶ τοῦ Παντοτεινοῦ.

2.

Τὰ μαρμαρένια σκέλεθρα τοῦ Βράχου τοῦ ἱεροῦ,
τῆς Μνημοσύνης φύλακες, μήτε ἀποσταίνουν, μήτε
κωφεύουν στὴ βαρεῖα φωνὴ τοῦ ἀκοίμητου φρουροῦ
ποῦ νυχτοκράζει ἀθώρητος :—Φύλακες, γρηγορεῖτε !

Καὶ ὑψώνοντας στοὺς ὅμους των ὀλόρθους ἀμφορεῖς
ἢ ξωτικὰς ἐνθύμησες, πανώριες ὑδροφόρες,
περνοῦν, ξαναπερνοῦν, περνοῦν ἀτέλειωτα θαρρεῖς,
ὅπως περνοῦν ἀτέλειωτες τῶν ἀθανάτων ἡ Ὠρες.

Καὶ τὸ φεγγάρι δλόφεγγο κ' ἡ νύκτα ἐκστατικὴ
μ' ἀχνάδα ὄνειρου ἀγκάλιασε τοὺς κοιμισμένους μύθους,
κι' ἀνώφελα διαβαίνοντας ὁ χρόνος ἀπ' ἐκεῖ
χύνει τῆς Λήθης τὸ νερὸ σὲ Δαναΐδων πίθους.

Καὶ τὸ πουλὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ποῦ μέσ' στὰ σκοτεινὰ
κάποιας σπηλιάς ἔρημο ζῆ ζωὴ ταπεινωμένη,
νοιώθοντας πῶς ἀπόστασεν αἰῶνες ν' ἀγρουπνᾶ,
μιάς νύχτας ἀξιμέρωτης τῆ χαραυγῆ προσμένει.

3.

Ὀλόρθη, μόνη, ἀστήριχτη τοῦ ἀρχαίου ναοῦ μιὰ στήλη
σχίζει τὴ σκονισμένη γλαμύδα τοῦ βοριά,
κι' ἀνοίγοντας τῆς σιωπῆς τὰ μαρμαρένια χεῖλη
μὲ τὴ φωνὴ τοῦ ἀγέρα βογγάει βαρειά - βαρειά:

« — Στὴ γέννα μου ἐφτερούγιζε τὸ χέρι τοῦ τεχνίτου,
» σπιθοβολοῦσε ἡ σμίλη καὶ μὲ χαρὰ κρυφῆ
» μοῦ σκάλιζε τὴν ἀκανθα γερμένη στὸ σφυρί του,
» μοῦ πλεκε μὲ τὰ φύλλα στεφάνι στὴν κορφή.

» Κ' ἦτανε δόξα ἡ νιότη μου, καὶ τοῦ Διὸς ὁ θρόνος
» μ' ἐχαίρονταν ἀντίκρυ, μ' ἐθώρει λατρευτός·
» μὰ ἦρθαν πολέμοι βάρβαροι κ' ἦρθε μαζί κι' ὁ Χρόνος
» ἀπ' ὅλους τοὺς βαρβάρους πειὸ βάρβαρος αὐτός.

» Τί κι' ἂν ὄλόρθη στέκωμαι, τί κι' ἂν ἀποστομώνω
» τὰ χρόνια ποῦ διαβαίνουν; Παντέρημη γερνᾶ
» στὸν ἥλιο καὶ στὸν ἄνεμο, καὶ μ' ἀπομένει μόνο
» τ' ἀκάνθινο στεφάνι, στολίδι μου στερνό».

Αὐγουστος 1911.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ

Μ Α Ρ Γ Κ Ο Τ ' 1

ΔΡΑΜΑ ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΟΝ

ΥΠΟ Ε. ΣΟΥΔΕΡΜΑΝ

ΠΡΟΣΩΠΑ

Ο ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΕΒΕΛΙΓΚ   Ο ΙΠΠΟΤΗΣ ΦΟΝ ΤΗΤΖ
Η ΚΥΡΙΑ ΦΟΝ ΥΒΟΥΡΓΚ   ΜΠΟΝΑΤ, πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ
ΜΑΡΓΚΟΤ, θυγάτηρ τῆς   δικηγορικοῦ γραφείου τοῦ Ἐβελιγκ
Εἰς ὑπηρετίης

Ἡ σκηνὴ ὑπὸκειται εἰς τινὰ μεγάλην πόλιν τῆς Γερμανίας.
Ἐποχὴ σύγχρονος.

Ἡ σκηνὴ παριστᾷ γραφεῖον πλουσίως ἠδὲ εὐεπισημένον διασήμου δικηγόρου.
Εἰκόνας, γάλκινυ ἀγαλιμάτια, ἐπιπλα ἔγγλυφα, τάπητες πολῦτιμοι. Βιβλιο-
θήκαι πολυτελεῖς. Πρὸς τὰ δεξιὰ μέγα παράθυρον ἀντικρὺ αὐτοῦ ὀγκῶδες
γραφεῖον μὲ πολυθρόναν. Παρὰ τὸ παράθυρον μέγα ἀνάκλιτρον ἐκ δέρμα-
τος ἔτερον ἀνάκλιτρον χαμηλότερον παρὰ τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τοῦ γρα-
φείου. Πρὸς τ' ἀριστερὰ καναπές, τραπέζιον καὶ μικρὰ καθίσματα. Εἰς τὸ
βάθος θύρα, διὰ μέσον τῆς ὑπολας, ὁσάκις ἀνοίγεται, διακρίνονται οἱ ὑπάλ-
ληλοι τοῦ γραφείου γράφοντες ἐπὶ τραπεζῶν ἐπιμήκων. Παρὰ τὸ γραφεῖον
κινητὴ βιβλιοθήκη πλήρης κωδίκων καὶ ἄλλων προχείρων βιβλίων. Ἐπὶ
τοῦ γραφείου φάκελοι δικογραφιῶν, τ' ἀναγκαῖα πρὸς γραφὴν καὶ φωτο-
γραφίαι ἐγγὺς πλαισίων ἐπίσης ἐν λεπτὸν ἀγγεῖον μὲ ῥόδου βαθέος χρώμα-
τος. — Θύρα πρὸς τ' ἀριστερά.

Εἶναι ἡ ἕκτη ὥρα ἑσπέρας χειμῶνος· τὰ ἠλεκτρικὰ φῶτα ἀναμμένα.

ΣΚΗΝΗ Α'

ΕΒΕΛΙΓΚ, ΦΟΝ ΤΗΤΖ, εἰτα ΜΠΟΝΑΤ

ΕΒΕΛΙΓΚ, ἐνδεδυμένος κομφῶς, ἀλλὰ μετὰ σοβαρότητος· τεσσαρα-
κοντούτης περιπόου, μορφῆς συμπαθοῦς, μὲ γένειον μαῦρον, βραχύ.
Ἡ κόμη του ἀρχίζει νὰ λευκάξῃ περὶ τοὺς κροτάφους. — ΤΗΤΖ, τρια-
κοντούτης, μὲ ξανθὸν μύστακα, μὲ κροτάφους ἀτρίχους, ἐνδεδυμένος
μετ' ἐξεζητημένης κομφότητος· φιλάρεσκος καὶ ματαιόδοξος θαμὼν τῶν
σαλονίων· φορεῖ μονύελον καὶ προφέρει μὲ ἐλαφρὰν τραυλότητα τὸ ῥῶ.

ΕΒΕΛ. (Καθήμενος εἰς τὴν πολυθρόναν πρὸ τοῦ γραφείου καὶ
τείνων πρὸς τὸν Φὸν Τητζ κιβωτίδιον μὲ σιγάρα). — Τώρα ἄς
ὀμιλήσωμεν λιγάκι. Πάρε ἕνα τσιγάρο.

ΤΗΤΖ (Καθήμενος ἀπέναντί του καὶ λαμβάνων τὸ σιγάρον). —
Ἄκουσ' ἐδῶ... ἂν σ' ἐνοχλῶ, νὰ μοῦ τὸ πῆς ἐλευθέρως.

¹ Ἐκ τῆς Τριλογίας τῶν Ρόδων.

ΕΒΕΛ. — Φίλτατέ μου, αν μ' ένοχλοῦσες, δέν θά σοῦ ἔκαμνα κομπλιμέντα. Ἄλλά τώρα... (Παρατηρεῖ τὸ ὰρολόγιόν του) ἡ ὠρα ὀποῦ δέχομαι τοὺς πελάτας ἐπέρασεν... Ἄλλως τε ἡμποροῦμεν νὰ βεβαιωθῶμεν ἀμέσως... (Κτυπᾷ τὸ ἡλεκτρικὸν κομβίον).

ΜΠΟΝ. (Ἐμφανίζεται εἰς τὴν θύραν μὲ ἕνα φάκελον ἔγγράφων).

ΕΒΕΛ. — Εἶναι κανεὶς ἔξω ἀκόμη;

ΜΠΟΝ. — Ὅχι, κύριε· ἀλλὰ πρόκειται νὰ ἔλθῃ μίᾳ κυρία.

ΕΒΕΛ. — Αὐτὸ τὸ ξέρω. Καλὰ· δός μου αὐτὰ τὰ ἔγγραφα.

ΜΠΟΝ. — (Τοποθετεῖ τὸν φάκελον ἔμπροσθεν τοῦ Ἐβελικ).

ΕΒΕΛ. (Πρὸς τὸν Τήτζ). — Μπορεῖς ἐξαίρετα νὰ μοῦ μιλήσῃς ἐν τῷ μεταξύ. Ἐχω νὰ βάλω μόνον μερικὰς ὑπογραφὰς. Ἄναψες;

ΤΗΤΖ (Ὅστις ἔχει ἐγεροθῆ καὶ παρατηρεῖ τριγύρω). — Ναι, εὐχαριστῶ.

ΕΒΕΛ. — Αὐτὴ ἡ ἀπόφασις νὰ σταλῆ ἀμέσως καὶ νὰ δοθῆ εἰς τὰ χέρια τοῦ βαρῶνου Κάνολδ.

ΜΠΟΝ. — Πολὺ καλὰ.

ΤΗΤΖ — Καταγίνεσαι, βλέπω, νὰ κάμνῃς καλλιτεχνικὰς συλλογὰς!...

ΕΒΕΛ. (Ἐξακολουθῶν νὰ ὑπογράφῃ)... — Αἴ!... διὰ νὰ περνῶ τὴν ὠρα μου λιγάκι...

ΤΗΤΖ. — Μπά!... τί εἶν' αὐτό;... Αὐτὴ θά εἶναι εἰκὼν τοῦ Ρέμπρανδ, ἢ κάτι τέτοιο!... Γνησίᾳ εἶναι;

ΕΒΕΛ. (Ἐξακολουθῶν νὰ ὑπογράφῃ). — Μὰ τί;... ἤθελες νὰ εἶναι ψεύτικη;

ΤΗΤΖ. — Μπράβο! Ἐχεις φαίνεται λαμπρὰν πελατεῖαν.

ΕΒΕΛ. — Εἶναι κάμποσοι ποῦ νομίζουν πῶς εἶναι πειδὲ ἔξυπνοι ἀπὸ μὲ καὶ πληρῶνουν ἀκριβὰ αὐτὴν των τὴν ἀξίωσιν... (Πρὸς τὸν Μπόναι). Εἶναι ἀνάγκη ἐκτάκτου ἐργασίας;

ΜΠΟΝ. — Σήμερα ὄχι, κύριε.

ΕΒΕΛ. — Κύτταξε ἄμα ἔλθῃ ἡ κυρία Ἰμπουργ, νὰ μὲ εἰδοποιήσετε ἀμέσως.

ΤΗΤΖ (Ἄνασκιωτῶν). — Πῶς!...

ΜΠΟΝ. — Μάλιστα, κύριε. (Ὁ Ἐβελικ ἐγχειρίζει εἰς αὐτὸν τὰ ἔγγραφα καὶ ὁ Μπόναι ἐξέρχεται).

ΣΚΗΝΗ Β'

ΕΒΕΛΙΚ καὶ ΤΗΤΖ

ΤΗΤΖ (Μετὰ ζωηρᾶς περιεργείας). — Πῶς!... αὐτὴ ποῦ περιμένεις εἶναι ἡ κυρία Ἰμπουργ;

ΕΒΕΛ. — Πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶμαι δικηγόρος τῆς οἰκογενείας της. Μὰ νομίζω πῶς τὸ ξεύρεις αὐτό.

ΤΗΤΖ (Καθήμενος). — Ἴτι περίεργος σύμπτωσις!... Καὶ ἐγὼ ἦλθα ἐδῶ ἀκριβῶς χάριν τῆς οἰκογενείας Ἰμπουργ.

ΕΒΕΛ. (Μετ' ἐνδιαφέροντος). — Μπά! Ἴτι συμβαίνει;

ΤΗΤΖ. — Ἄκουσε, φίλε μου, ἐάν δέν ἦσουν ξένος πλέον πρὸς τὴν κοινωνικὴν κίνησιν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ σοῦ... (Συναίσθανόμενος τὸ λάθος του). Ἄ!... παρντόν!...

ΕΒΕΛ. — Λέγε, λέγε!... πὲς το ἐλεύθερα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ μοῦ ἔφυγε ἡ γυναῖκά μου, ποῦ ἐδραπέτευσε ἀπὸ τὸ σπίτι μου... τελείωσε τὴν φράσιν σου... σὲ παρακαλῶ μόνον ὕστερα ν' ἀλλάξῃς θέμα συνομιλίας, ἀν δέν σοῦ κάμνῃ κόπον. Οἱ παλαιοὶ μας φοιτητικοὶ δεσμοὶ δέν πιστεύω νὰ μᾶς ἐπιβάλλουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ταραττώμεν ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὸ νευρικὸν σύστημα δι' ὀλης μας τῆς ζωῆς!

ΤΗΤΖ. — Σὲ διαβεβαιῶ ὅτι μοῦ διέφυγεν ἡ λέξις ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ θέλω!... λυποῦμαι πάρα πολὺ...

ΕΒΕΛ. — Ἐλα δά! μὴ στενοχωρῆσαι... Ἴτι ξεύρεις καλὰ ὅτι ὀμιλῶ δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μὲ ἀρκετὴν ἀταραξίαν!... Ἄλλως τε ἐπέρασαν τόσα χρόνια! Δέν ἐπιθυμῶ μόνον νὰ μοῦ γίνεταί λόγος περὶ αὐτοῦ ἔτσι... ἐπιβούλως νὰ ποῦμε!...

ΤΗΤΖ. — Ἐσο βέβαιος ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θά προσέχω νὰ μὴν τὴν ξαναπάθω... Μιὰ φορὰ ὀμως ποῦ εἶμεθα ἀκόμη σ' αὐτὴν τὴν ὀμιλίᾳ... πολλὰς φορὰς μοῦ ἦλθε νὰ σ' ἐρωτήσω... γιὰτὶ ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς τὴν εἰκόνα της ἐπάνω εἰς τὸ γραφεῖόν σου;

ΕΒΕΛ. (Τραχέως). — Ναι!... ἐξακολουθῶ.

ΤΗΤΖ. — Ὅστε τὴν ἀγαπᾷς ἀκόμη;

ΕΒΕΛ. (Μειδιῶν πικρῶς). — Ὅχι!... Ἡ εἰκὼν αὐτὴ στέκει ἐκεῖ ἐπάνω μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μὲ νουθετῆ, νὰ μὴ διαπράξω καὶ ἄλλας ἀνοησίας. Αὐτοῦ ποῦ κάθεσαι ἐσὺ τώρα ἔρχονται πολλάκις καὶ κάθονται κάτι γυναικοῦλες χαριτωμένες;

ποῦ πρόκειται νὰ διαζευχθοῦν καὶ ἐπομένως ἔχουν ἀνάγκη παρηγορίας... Κάπου κάπου καμμιὰ ἀπ' αὐτὲς μοῦ κάμνει τὸ κομπλιμέντο νὰ λιποθυμήσῃ αὐτοῦ ἐπάνω... καὶ τότε ἐννοεῖς... πρέπει νὰ ἔχω τὴν ἀντοχήν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου...

ΤΗΤΖ (Γελῶν). — ὦ!... ὦ!... Θὰ εἶναι πολὺ νόστιμη ἡ σκηνή!...

ΕΒΕΛ. — Τέλος πάντων, ἐν συντομίᾳ, καλλίτερα ἢ εἰκὼν νὰ μένη σ' αὐτὴν τὴν θέσιν.

ΤΗΤΖ. — Ὅτι ἔχεις πολλὰς θαυμαστίας εἶναι γνωστόν. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δσάκις ἔρχομαι ἐδῶ, βλέπω νὰ ὑπάρχουν πάντοτε ὠραιότατα ρόδα ὡσάν αὐτά... Καὶ αὐτὰ φυσικὰ θὰ προέρχωνται ἀπὸ... Ἦ θαυμάσια ἀλήθεια!... Καὶ δὲν εἶναι παῖξε-γέλασε!... ρόδα τέτοιαν ἐποχή... τὸν Γενάρη!

ΕΒΕΛ. — Θὰ ἐκατάλαβες ὅμως βέβαια ὅτι ἡ προέλευσίς των εἶναι ἄγνωστος· διότι, ἀν ἐγνώριζα ἐκείνον ποῦ μοῦ τὰ στέλνει, ἀπὸ πολλοῦ θὰ τὸν εἶχα παρακαλέσῃ νὰ μὴ λαμβάνῃ τέτοιον κόπον.

ΤΗΤΖ. — Χμ!... Μοῦ ἐπιτρέπεις νὰ σοῦ δώσω—μὲ ὅλην τὴν ταπεινότητα βέβαια—μίαν συμβουλήν;... Νὰ ξαναπανδρευθῆς.

ΕΒΕΛ. (Γείνων πρὸς αὐτὸν εἰρωνικῶς τὴν χεῖρα ἀνωθεν τοῦ γραφείου). — Ἀξίος ὁ μισθός σου!... σ' εὐχαριστῶ μὲ τὸ παραπάνω!... εἶσαι πραγματικῶς ἕνας σύμβουλος ἀνεκτίμητος!... Μὰ δὲν μοῦ λές;... δὲν εἶπες πῶς ἤθελες νὰ μοῦ ὀμιλήσῃς διὰ τὴν οἰκογένειαν Ὑμπουργ;

ΤΗΤΖ. — Ἄ, ναί! Λοιπὸν ἔλεγα ὅτι, ἀν δὲν ἤθελε σοῦ κατεβῆ στὸ κεφάλι νὰ κἀνης τὸν ἐρημίτη, θὰ ἐγνώριζες ὅτι ἐδῶ καὶ κάμποσον καιρὸν συχνάζω τακτικὰ εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ὑμπουργ.

ΕΒΕΛ. — Ἄ, τὸ ξεύρω. Κ' ἐγὼ πηγαίνω ἐκεῖ καμμιὰ φορὰ... ὅταν δὲν εἶναι κανένας ἄλλος.

ΤΗΤΖ. — Τέλος πάντων νὰ σοῦ πῶ παστρικά... τίς ἡ ἀνάγκη τώρα νὰ σοῦ τὸ φέρνω ἀπ' ἐξω-ἀπ' ἐξω;... Ἐπιθυμῶ νὰ νυμφευθῶ τὴν Μάργκοτ...

ΕΒΕΛ. (Μὲ ζωντανὴν ἐκπληξίν καὶ μετὰ τινος δυσαρρεσκείας). — Πῶς!... καὶ σὺ ἀκόμη;... Ὡστε καὶ σὺ ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς μνηστῆρας;...

ΤΗΤΖ. (Μετ' ἐπάρσεως). — Ναί, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἐγὼ λογαριάζομαι κάτι καλλίτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

ΕΒΕΛ. — Ἔτσι λοιπὸν;... Κ' ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι εἴλκυε κι' ἐσένα ἡ λάμπις ἡ κοινωνικὴ τοῦ σπιτιοῦ, ἡ ὁποία ὀλίγον ἢ πολὺ πάντοτε ἀντανάκλαξ εἰς ἐκείνους ποῦ τὸ συχνάζουν. Ἀλλὰ δὲν ἐφανταζόμουν ποτὲ ὅτι καὶ σὺ...

ΤΗΤΖ. — Μὰ τὸ βρίσκεις αὐτὸ τόσο πολὺ παράξενον;... Μία νέα τόσο εὐμορφη... ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ ὅλες ἐκεῖνες τῆς φιλάρεσκες, τῆς μαϊμοῦδες τῶν νεωτέρων μεγαλοπόλεων!... αὐτὴ εἶναι τὸ καθαυτὸ σύμβολον τῆς ἀθωότητος... πᾶν ὅ,τι ἡμπορεῖς νὰ ὑποθέσῃς ἄγνον καὶ ἄσπιλον. Τοῦλάχιστον ὁποῖος πάρῃ αὐτὴν ξέρει τί παίρνει...

ΕΒΕΛ. (Μετὰ σπουδῆς καὶ αἰφνιδίως). — Ἄν σοῦ τὰ φέρῃ ὁ Θεὸς δεξιά, τοῦλάχιστον ἕνα ἑκατομμύριον καὶ μισὸ προῖκα!

ΤΗΤΖ. — Σὲ παρακαλῶ ἄφισε τ' ἀστεία... Δὲν στέκουν σ' αὐτὴν τὴν περιστάσιν... Δὲν σοῦ λέγω ὅτι... σὰν ἀπλοῦς ὑπάλληλος ποῦ εἶμαι... χωρὶς περιουσίαν... δὲν θὰ ἤθελα... ἀλλὰ...

ΕΒΕΛ. — Ἀλλὰ παρακαλῶ... δὲν μοῦ λές, ἐγὼ τί ἀνακατεύομαι σ' ὅλα αὐτά;

ΤΗΤΖ. — Μὰ τὸ ξέρεις καλά, καὶ μένε, πῶς ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ ἐσπουδάζαμεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅλοι δὲ οἱ φίλοι εἰς κάθε δύσκολη περιστάσιν μας ἐσυνηθίζαμεν νὰ καταφεύγωμεν εἰς ἐσέ, σὰν νὰ ἦσουν ἡ θεία μας Πρόνοια.

ΕΒΕΛ. — Μήπως θέλεις νὰ πάω νὰ σοῦ κάμω τὴν προξενιά;

ΤΗΤΖ. — Αὐτὸ ἐν ἀνάγκῃ θὰ γίνῃ κατόπιν... (Ὁ Ἐβελικὸν κάμνει κίνημα δυσφορίας). Προτῆτερα ὅμως ἐπιθυμῶ νὰ μάθω ἕνα πρᾶγμα: τί θέσιν ἔχει πραγματικῶς ὁ βαρῶνος Κάνολδ μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι;

ΕΒΕΛ. — Ἄ!... τώρα καταλαμβάνω!...

ΤΗΤΖ. — Βέβαια· δὲν εἶσαι σὺ ὁ πληρεξούσιος δικηγόρος του εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ διαζυγίου του;

ΕΒΕΛ. — Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ τὸ κρύψω ἀπὸ σὲ αὐτό, ἀφοῦ τὸ ξεύρει ὅλος ὁ κόσμος.

ΤΗΤΖ. — Λέγουν ὅμως ὅτι ἡ γυναῖκά του ἐπερνοῦσε μαζί του ζωὴν κυριολεκτικῶς μαρτυρικὴν... Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ δεκα-

πέντε ἐτῶν συμβίωσιν, ζητεῖ αὐτὸς νὰ τὴν χωρίσῃ. Γιατί τάχα;

ΕΒΕΛ. — Φίλιτατέ μου, αὐτὰς τὰς πληροφορίες πρέπει νὰ πᾶς νὰ τὰς ζητήσῃς ἀπὸ κανέναν ἄλλον, ποῦ νὰ μὴ γνωρίζῃ τὰ πράγματα τόσο καλὰ ὅσον ἐγώ...

ΤΗΤΖ. — Ἄ, μὲ συμπαθῶς!... δὲν θέλω νὰ φανῶ ἀδιάκριτος... κάθε ἄλλο!... Ἔτσι ἀπλῶς μόνον ἐρωτῶ... ἐπειδὴ ὅσον περισσότερο προχωρεῖ αὐτὴ ἢ δίκη, τόσο περισσότερο διαδίδεται ἡ φήμη ὅτι ὁ βαρῶνος ἀποβλέπει νὰ συνάψῃ γάμον μὲ τὴν Μάργκοτ... καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ ὅτι ἔχει καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς μητέρας.

ΕΒΕΛ. — Ἡ κυρία Ὑβουργ θὰ ἔλθῃ ἐδῶ μετ' ὀλίγον. Λάβε θάρρος καὶ ρώτησε τὴν ἴδια.

ΤΗΤΖ. — Ἐγώ!... τί λές, καλέ!... Δὲν ἐτρελλάθηκα βέβαια.

ΕΒΕΛ. (Ἀνυψῶν τοὺς ὤμους). — Τότε λοιπόν, φίλε μου!...

ΤΗΤΖ. — Γιὰ συλλογίσου ὅμως!... ἓνας πενηντάρης ἐκεῖ πέρα!... ἓνας γλεντζῆς ἐξηντηλημένος... ἓνας γερο-κολασμένος, ποῦ τῆς παραλυσίης του τῆς ξεύρουν κ' ἡ πέτρας ἀκόμη...

ΕΒΕΛ. — Ἄ!... γιὰ νὰ σοῦ πῶ!... πρέπει νὰ γνωρίζῃς, κύριέ μου, πῶς οἱ πελάται μου ὅλοι εἶναι νέοι καὶ ὠραῖοι καὶ συμπαθητικοὶ καὶ ἐνάρετοι καὶ γεμάτοι ἀπὸ ἀνεξάντλητον ἀνδρικήν ἀκμήν.

ΤΗΤΖ. — Δὲν μοῦ λές, στὸ Θεό σου, κοροϊδεύεις;

ΕΒΕΛ. — Κάθε ἄλλο. Θέλω μόνον νὰ σὲ εἰδοποιήσω, ὅτι χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς ἐδῶ ποῦ ἦλθες ἔπεσες μέσα στὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον.

ΤΗΤΖ. (Ἐγειρόμενος). — Καλὰ λοιπόν, ἀφοῦ δὲν θέλεις...

ΕΒΕΛ. (Ἐγειρόμενος ἐπίσης καὶ ἀποθέτων φιλικῶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὤμου του). — Ἀκουσε, παιδί μου... Ἐσὺ εἶσαι δέκα χρόνια νεώτερός μου. Εἶσαι ἀκόμη μίαν ἀπὸ τὰς ἐλπίδας τῆς πατρίδος... Πήγαινε... ἐξακολούθει νὰ συχνάζῃς εἰς αὐτὸ τὸ σπίτι καὶ κάμε ὅτι ἡ καρδιά σου... καὶ ἡ τσέπη σου σοῦ ὑπαγορεύσουν.

ΤΗΤΖ. (Δυσανασχετῶν). — Δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν συμβουλὴν σου, διὰ νὰ τὸ κάμω αὐτό. (Ἀκούεται κτύπημα εἰς τὴν θύραν).

ΕΒΕΛ. — Ἐμπρός!...

ΣΚΗΝΗ Γ'

ΕΒΕΛΙΓΚ, ΤΗΤΖ, ΜΠΟΝΑΤ, εἶτα ἡ ΚΥΡΙΑ ΦΟΝ ΥΒΟΥΡΓ
καὶ ἡ ΜΑΡΓΚΟΤ

ΜΠΟΝ. — Ἡ Κυρία Ὑβουργ καὶ...

ΕΒΕΛ. (Μετὰ προθυμίας). — Ἄς ὀρίσουν... (Εἰσέρχεται ἡ Κυρία Ὑβουργ καὶ ἡ Μάργκοτ. Ἡ Κυρία Ὑβουργ εἶναι περίπου τεσσαρακοντοῦτις, ἐνδεδυμένη μὲ ἀρχοντικήν ἀπλότητα. Τὸ ἠθὸς τῆς εἶναι εὐγενές, φαίνεται δὲ ἄνευ ἐπιδείξεως τηροῦσα τοὺς κανόνες τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς. Οὐχ ἥτιον διακρίνονται ὑπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῆς ἴχνη παλαιῶν θλίψεων, βλέμματά τινα ἀποτεθαυρῶμενα, μειδιάματα βεβιασμένα. Ἐνδομύχως ἀνησυχεῖ καὶ ἀνυπομονεῖ, βλέπουσα ὅτι ὁ Τητζ δὲν ἀπέρχεται. Ἡ Μάργκοτ εἶναι νεωτάτη καὶ θελκτικωτάτη. Φαίνεται κεκτημένη ἀνατροφὴν αὐστηρῶς ἐπιμεμελημένην καὶ κάπως συνεσταλμένην ἐπιφύλαξιν).

ΤΗΤΖ. (Βλέπων τὴν Μάργκοτ). — Μπά!... Ἄ, μά!...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Ἐλαῖα τὸ θάρρος, ἀγαπητὲ κύριε δικηγόρε, νὰ φέρω μαζί μου καὶ τὴν κόρην μου, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ καὶ αὐτὴ, γιὰ μιὰ φορὰν μόνον, νὰ ρίψῃ ἓνα βλέμμα εἰς τὸ ἄντρον τοῦ λέοντος. Δὲν πιστεύω νὰ σᾶς κακοφανῇ...

ΕΒΕΛ. (Ἀσπαζόμενος τὴν χεῖρα τῆς μητρὸς). — Τί λέτε, καλέ!... Χίλιες φορές καλῶς ὤρῃσατε! (Δαμβάνει κατόπιν τὴν χεῖρα τῆς Μάργκοτ).

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — ὦ!... καλημέρα, κύριε ἱππότη!... Χαίρω πολὺ ποῦ σᾶς βλέπω!... (Τείνει πρὸς τὸν Τητζ τὴν χεῖρα).

ΤΗΤΖ. — Ἐχάρηκα πολὺ ποῦ συνήντησα τὰς κυρίας... Δὲν ἠλπίζα ποτὲ νὰ ἰδῶ ἐδῶ καὶ τὴν δεσποινίδα... Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τοῦ γραφείου τοῦ φίλου μας εἶναι τόσο αὐστηρὸς, ὥστε δὲν μοῦ μένει καιρὸς παρὰ νὰ σᾶς ἀποχαιρετίσω...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Τότε ἐλπίζω πῶς θὰ σᾶς ἴδοῦμε γρήγορα εἰς τὸ σπίτι...

ΤΗΤΖ. — Καλωσύνη σας!... Δεσποινίς!... (Ἡ Μάργκοτ ἀνταποδίδει διὰ νεύματος αὐστηρὸν καὶ παγερὸν χαιρετισμόν).

ΕΒΕΛ. (Συνοδεύων τὸν Τητζ μέχρι τῆς θύρας). — Στὸ καλὸ, παιδί μου!... Καὶ μὴ πρὸς κακοφάνισμόν σου, αἱ;...
 ΤΗΤΖ. — Τί λόγος!... (Ἐξέρχεται).

ΣΚΗΝΗ Δ'

ΕΒΕΛΙΓΚ, ΚΥΡΙΑ ΥΒΟΥΡΓ, ΜΑΡΓΚΟΤ

ΕΒΕΛ. — Μπορῶ νὰ παρακαλέσω τὰς κυρίας νὰ καθήσουν;..
 (Ἡ Μάργκοτ ἐτοιμάζεται νὰ προχωρήσῃ).

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ (Μετὰ σπουδῆς καὶ ζωηρότητος). — Ἄ, ὄχι, ὄχι!.. εὐχαριστοῦμεν. Ἡ Μάργκοτ ἤλθε ἐδῶ ἔτσι, γιὰ νὰ ρίψῃ μιὰ ματιὰ μόνον... Ναι, κόρη μου, παρατήρησε, κύτταξέ τα καλὰ ὄλα... Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς τέσσαρας τοίχους ἐθεμελιώθη τὸ μέλλον πολλῶν ὑποκειμένων...

ΕΒΕΛ. — Δηλαδή, ἄς ποῦμε καλλίτερα, ἐδιωρθώθη...

ΜΑΡΓΚΟΤ (Ἐγείρουσα αἰφνιδίως τὸ βλέμμα). — Καὶ τὸ ἰδι-
 κόν μου;

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ (Ἐπιπλήττουσα αὐτὴν φανερὰ δι' ἐνὸς βλέμμα-
 τος, πρὸς τὸν Ἐβελικ). — Τὸ καλλίτερον ὅμως εἶναι, νομίζω,
 νὰ περάσῃ ἡ Μάργκοτ νὰ μὲ πάρῃ μετὰ μισή ὥρα... Σᾶς
 πειράζει αὐτό;

ΕΒΕΛ. — Παρακαλῶ!... ἐλεύθερα, ὅ,τι ἀγαπάτε.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Τότε πήγαινε, κόρη μου... πήγαινε εἰς τὴν
 ἐκκλησίαν, ἂν θέλῃς, καὶ ἔπειτα γύρισε ἀπ' ἐδῶ μὲ τὸ ἀμάξι.
 (Κάθεται πρὸς τὰ δεξιὰ).

ΜΑΡΓΚΟΤ (Ἀφοῦ προσβλέψῃ μὲ πολλὴν ἀπορίαν τὴν μητέρα
 τῆς, κατόπιν δὲ τείνουσα πρὸς τὸν Ἐβελικ τὴν χεῖρα μὲ τρό-
 πον ἀμέμπτου ἀβρότητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τινος δειλίας). — Καλὴν
 ἐντάμωσιν, κύριε δικηγόρε.

ΕΒΕΛ. — Καλὴν ἐντάμωσιν, δεσποινίς! (Τὴν συνοδεύει μέχρι
 τῆς θύρας). Μπόναι, ὁδήγησε τὴν δεσποινίδα. Θὰ ἐπιστρέψῃ
 ἀργότερα.

ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΜΠΟΝΑΤ (Ἐσωθεν). — Πολὺ καλὰ, κύριε. (Ἡ
 Ἐβελικ προσκλίνει πρὸς τῆς Μάργκοτ, μὴ δρατῆς πλέον εἰς τὸ
 κοινόν, καὶ κλείει τὴν θύραν).

ΣΚΗΝΗ Ε'

ΕΒΕΛΙΓΚ, ΚΥΡΙΑ ΥΒΟΥΡΓ

ΕΒΕΛ. — Ὡστε, ἀγαπητὴ κυρία, ἐτελειώσαμεν, αἱ;

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ (Μὲ στεναγμόν). — Ναι!... (Φαίνεται συγκεκι-
 νημένη καὶ τεταραγμένη).

ΕΒΕΛ. — Χθὲς τὸ πρῶτ' ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις περὶ τοῦ διαζυγίου.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Ὡ, ναι! τὸ γνωρίζω!

ΕΒΕΛ. Λοιπόν;... Δὲν εἰσθε εὐχαριστημένη;

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ (Ἐκδηλοῦσα τὴν ἐνδόμυχον ταραχὴν τῆς). — Ὡ,
 φίλτατε κύριε δικηγόρε... ἡ καρδιά μου ἐκχειλίζει ἀπὸ
 εὐγνωμοσύνην πρὸς σᾶς. Δὲν ἤξεύρω τῇ ἀληθείᾳ πῶς νὰ σᾶς
 εὐχαριστήσω... καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὴν καυμένην τὴν κόρην
 μου... Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε;... εἶμαι τόσον ζαλισμένη, ποῦ δὲν
 ἤξεύρω πραγματικῶς τί νὰ κάμω.

ΕΒΕΛ. (Τεταραγμένος καὶ μετὰ ζωηρότητος). — Ἀλλὰ ποῖα
 ἄλλη δυσκολία προκύπτει τώρα;

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Ὡ! ποτὲ δὲν θὰ ἤμπορούσατε νὰ τὴν φαντα-
 σθῆτε!... (Μετ' ἀπελπισίας). Τέλος πάντων αὐτὴ δὲν θέλει!

ΕΒΕΛ. (Κατάπληκτος). — Τί λέτε!...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Συλλογισθῆτε τί τερατῶδες!... δὲν θέλει!

ΕΒΕΛ. (Τεταραγμένος, πυρετωδῶς). — Ἀλλὰ ἐξεφράσθη ἤδη
 ἔτσι... ἐπισήμως, νὰ ποῦμε;

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Σήμερον τὸ πρῶτ', μετὰ τὴν κοινοποίησιν τῆς
 ἀποφάσεως, ἤλθεν εἰς τὸ σπίτι μας ὁ βαρῶνος Κάνολδ, διὰ νὰ
 μᾶς κάμῃ τὴν πρότασιν.

ΕΒΕΛ. (Μὲ σαρκαστικὸν μειδίαμα). — Ἄ!... Εἶχε, βλέπω,
 περισσοτέραν ἀνυπομονησίαν παρ' ὅσην ἐπερίμενα.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Ὁ σύζυγός μου, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἔμεινε
 ἐμβρόντητος... Ἀλλὰ εἶχε καὶ κομματάκι δίκηο ὁ καυμένος!..
 δὲν εἶν' ἀλήθεια;... Ἐνας ἄνθρωπος πενηντάρης σχεδόν, δια-
 ζευγμένος... καὶ μὲ τέτοια φήμην!... Ἐν τούτοις ὅμως, ὅταν
 εἶδεν ὁ σύζυγός μου ὅτι ἐγὼ ἔπαιρνα τὸ μέρος αὐτοῦ τοῦ...
 αὐτοῦ τοῦ κυρίου... Καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ πράξω... δὲν εἶν' ἔτσι;

ΕΒΕΛ. (Σκεπτικὸς). — Βεβαίως, ἠκολουθήσατε τὴν πορείαν,
 τὴν ὁποίαν εἶχαμεν διαγράψῃ εἰς τὸ πρόγραμμά μας· ἀλλὰ...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — 'Αφ' ἑτέρου ὅμως ἢ θέσις τοῦ Κάνολδ... ἡ μεγάλη του περιουσία... αἱ σχέσεις του με τὴν Αὐλήν... ἔπειτα φυσικά ἢ φιλική μας σχέσις ἐπὶ τόσα ἔτη... Εὐτυχῶς ὁ σύζυγός μου οὔτε κἄν φαντάζεται πῶς κατεχράσθη ἐκεῖνος ὁ κύριος αὐτὴν μας τὴν φιλίαν... Τέλος πάντων ἐσυμφωνήσαμεν ν' ἀφήσωμεν τὴν Μάργκοτ ν' ἀποφασίσῃ αὐτὴ ὅ,τι θέλει...

ΕΒΕΛ. (*Ἐναγωνίως*). — Δοιπόν;... αὐτή;...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Αὐτὴ ἦλθεν ἐκεῖ, τὸν ἐκύτταξε κατὰ πρόσωπον χωρὶς νὰ ταραχθῆ, καὶ ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῆ.

ΕΒΕΛ. (*Τεταραγμένος πάντοτε*). — 'Αλλὰ ἐγὼ ἐξ ἐναντίας εὐρίσκω πολὺ φρόνιμον τὴν συμπεριφορὰν της μπροστὰ εἰς τὸν πατέρα της. 'Αλλέως ἐκεῖνος θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑποπτευθῆ τὴν θλιβερὰν ἀλήθειαν...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (*Μετὰ ζωηρότητος*). — Εἴμεθα σύμφωνοι ἀλλὰ ὅταν ἐμείναμεν μόναι αἱ δύο μας, μοῦ τὸ ἐδήλωσε ρητῶς; «'Οχι, δὲν θέλω!» μοῦ εἶπε. Τῆς εἶπα ἐγὼ τότε: «Μά, κόρη μου, εἶσαι τρελλή; 'Τὸ ξεύρεις καλὰ πῶς ὅ,τι ἔγινε, ἔγινε μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν». «—Ναί, τὰ γνωρίζω ὅλα, μοῦ λέγει καὶ μὲν ταῦτα δὲν θέλω». — «'Αλλὰ ἐπὶ τρία ἔτη τῶρα τὸ ἠθέλες», τῆς λέγω. Καὶ ξεύρετε τί μοῦ ἀπήντησε; «Δὲν τὸ ἠθελε ποτέ! ἐσὺ κ' ἐκεῖνος με παρεκινούσατε!»

ΕΒΕΛ. (*Μετὰ ζωηρότητος*). — 'Εκεῖνος;... Ποῖος ἐκεῖνος;

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Σεῖς, κύριε δικηγόρε.

ΕΒΕΛ. (*Ἐγειρόμενος με ἔξαιριν*). — Σᾶς παρακαλῶ νὰ πιστεύσετε, κυρία, ὅτι ἐγὼ δὲν ἔκαμα τίποτε ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἰδική σας καὶ τῆς δεσποινίδος Μάργκοτ καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἐπέβαλλον αἱ περιστάσεις.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (*Μετὰ ζωηρότητος*). — Ναί... ναί! βεβαίως... τὸ ἀναγνωρίζω, καὶ γνωρίζω ἐπίσης πόσῃ ἐργασίαν ἐκάματε. "Όταν συλλογίζωμαι μόνον πόσῃ πειθῶ ἐχρειάσθη νὰ καταβληθῆ, πόσῃ τέχνῃ καὶ πανουργίᾳ!... "Α! πόσον ὑπέφερα εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα τῶν τριῶν ἐτῶν!... Κυττάξετε τὰ μαλλιά μου μόνον... ἄσπρισαν ὅλα. "Εως σήμερον ἀκόμη δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐννοήσω πῶς ἔγινεν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα!... "Όταν βλέπω

αὐτὸ τὸ κορίτσι, μοῦ φαίνεται πῶς βλέπω κανένα πλάσμα ξένον, ἀκατάληπτον, τὸ ὁποῖον ἔτσι τυχαίως εὐρίσκεται νὰ συζῆ μαζί μου. 'Εγὼ, ἡ ὁποία ἔλαβα ἀνατροφὴν τόσον αὐστηράν, ἡ ὁποία εἰς ὀλίγη μου τὴν ζωὴν δὲν παρέβην οὔτε μίαν, ἔστω καὶ τὴν μᾶλλον ἀσήμαντον, ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς ὑποχρεώσεις!... Καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιον, νὰ εἶπῶ τὴν ἀλήθειαν!... "Ω, ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν ἤμπορῶ νὰ ἔχω οὔτε τὸ ἐλάχιστον παράπονον!... Καὶ διὰ μιᾶς ἔξαφνα, νὰ συμβῆ αὐτὸ τὸ τρομερὸν πρᾶγμα!... "Α!... ὄχι, ποτέ, ὅσον καὶ ἂν ζήσω, δὲν θὰ κατορθώσω νὰ καταλάβω καλὰ τί ἔγινε!... Καὶ εἰς ἐπίμετρον νὰ εἶμαι ἀναγκασμένη νὰ τὰ ὑποφέρω ὅλα μόνη μου!... Κατ' ἀνάγκην!... Φαντασθῆτε, ἂν ἐμάνθανε τίποτε ὁ σύζυγός μου ὡσὰν παλαιὸς ἀξιωματικός, θὰ ἤρχιζεν ἀμέσως νὰ φωνάζῃ διὰ τὴν τιμὴν του τὴν προσβεβλημένην, νὰ ὀμιλῆ διὰ μονομαχίας, καὶ τότε θὰ κατεστρεφόμεθα ὅλοι!... 'Αλλοίμονον σ' ἐμένα, ἂν δὲν ὑπήρχατε καὶ σεῖς νὰ με βοηθήσετε! 'Ενθυμεῖσθε σέ ποῖαν κατάστασιν ἦλθα ἐδῶ σ' ἐσᾶς;... Θὰ σᾶς ἐφαινόμουν μισοαποθαμένη ἀπὸ τὴν λύπην καὶ ἀπὸ τὴν ἐντροπήν... κ' ἐκρατοῦσα εἰς τὸ χέρι τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνη ἔγραφε εἰς αὐτόν... ποῦ τῆς εἶχα ἀρπάσῃ ἐγὼ ἀπὸ τὰ χέρια, ὑποφιασθεῖσα ἀπὸ τὴν ταραχὴν της καὶ ἀπὸ τὴν ἀλλόκοτον συμπεριφορὰν της... Τὸ ἐνθυμεῖσθε;

ΕΒΕΛ. (*Σπασμωδικῶς*). — Γιὰ τὸ Θεό, κυρία!... μὴ μοῦ τὸ ἐνθυμίζετε!... "Όταν εἶδα ἐκεῖνο τὸ γράψιμον, τὸ σχεδὸν ἀκόμη παιδικόν... καὶ ἐδιάβασα ἐκεῖνην τὴν ἀφελῆ, τὴν ἀπηλπισμένην ἐρώτησιν: «Τί μοῦ ἔκαμες;» "Α, Θεέ μου!... μοῦ ἐφάνη σὰν νὰ ἐσκοτείνιασαν τὰ μάτια μου!... "Ω!... μοῦ προξενεῖ ἀποστροφὴν!

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (*Ἐπιμένουσα*). — Καὶ τί μοῦ εἶπατε τότε; ἐνθυμεῖσθε; «'Εχετε δίκαιον' αὐτὸς ὁ ἀνανδρος πρέπει νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα του. Θὰ τὸν ἐξαναγκάσω ἐγὼ!»

ΕΒΕΛ. (*Ζωηρῶς, μετ' ἐξάψεως πάντοτε*). — Αὐτὸ ἔγινε τὴν πρώτην στιγμὴν τῆς ἀγανακτήσεως: σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ τὸ ξεχνᾶτε. "Όταν κατόπιν ἤρχισα τὴν ἐνέργειαν, περιορίσθην αὐστηρῶς εἰς τὸ πρόγραμμά μας, ν' ἀφήσω δηλαδὴ κατὰ μέρος πᾶν βίαιον μέτρον καὶ πᾶσαν ἀπειλήν. Τὸ ἔπραξα δὲ αὐτὸ ὄχι

μόνον διότι — κατά τὸν ἰδικόν μου τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι — δὲν ἤμποροῦσα ἐγὼ νὰ παλαίσω μὲ τοιαῦτα μέσα, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονήσω ὅτι ἡ ἀποστολή μου ἀπέβλεπε νὰ δημιουργήσῃ ἕν μῆλλον... δὲν τολμῶ νὰ εἰπῶ μίαν εὐδαιμονίαν... Σήμερον ὄλοι μ' εὐχαριστοῦν, ὡς καὶ αὐτὴ ἀκόμη, ἡ ὁποία εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ τόσον πείσμα ἀντέστη εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν... ἡ δυστυχεστάτη βαρώνη Κάνολδ...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (*Ἐπιμένουσα*). — Καὶ τώρα;... "Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἦσαν ματαιοπονία;... Ναί;... "Α!... μὰ αὐτὸ δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὸ χωρέσῃ ὁ νοῦς μου... Δὲν ἤξεύρω... δὲν ἔμπορῶ...

ΕΒΕΛ. (*Ὡσεὶ ὀμιλῶν καθ' ἑαυτὸν, λίαν τεταραγμένος*). — Λοιπὸν αὐτὴ δὲν θέλει!...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καταφεύγω σ' ἐσᾶς εἰς τὴν ἀπελπισίαν μου. Σὲ λιγάκι, ὅταν θὰ ἐπιστρέψῃ ἐδῶ ἡ κόρη μου, δὲν θέλω νὰ εἶμαι παρούσα... Ἐκανόνισα ἐπίτηδες ἔτσι τὰ πράγματα, διὰ νὰ ἔμπορέσετε νὰ ὀμιλήσετε κατὰ μόνους καὶ νὰ προσπαθήσετε νὰ τὴν πείσετε... Γιατί, ἂν δὲν πιάσῃ καὶ ὁ λόγος ὁ δικός σας, τότε δὲν ξεύρω πειὰ τί νὰ 'πῶ... δὲν ξεύρω...

ΕΒΕΛ. (*Περιερχόμενος ἐντὸς τοῦ δωματίου, ὡς ἄνω*). — Λοιπὸν δὲν θέλει!

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Μὰ τί ἔχετε, κύριε δικηγόρε;... Ἐσεῖς δὲν μὲ ἀκοῦτε κἄν!...

ΕΒΕΛ. (*Σταματῶν καὶ κτυπῶν διὰ τῆς πυγμῆς ἐπὶ τοῦ γραφείου του*). — Μὰ τότε δὲν πρέπει καὶ νὰ γίνῃ!

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Γιὰ τὸ Θεό!... τί λέτε;...

ΕΒΕΛ. (*Μετ' ἐξάψεως καὶ δυνάμεως*). — Κυρία, ἔπραξα πᾶν ὅ,τι μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ πράξω... πολλάκις μάλιστα ἐναντίον τῶν πεποιθήσεών μου... αὐτὸ ἔμπορῶ νὰ σᾶς τὸ βεβαιώσω... Ἡ νέα ξεύρει τί κάμνει. Δὲν θέλει αὐτὴ;... Ἐγὼ βεβαίως δὲν δύναμαι νὰ τὴν ἐξωθήσω εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν... Λυποῦμαι πάρα πολύ, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς ἀρνηθῶ τὴν συνδρομὴν μου.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (*Μετ' ἀπελπισίας*). — Ἀλλὰ τί θὰ συμβῇ τότε; Δὲν μοῦ λέτε σεῖς τί θὰ συμβῇ; Πρέπει νὰ χαθοῦν ὄλα;... Καὶ ἡ ἐργασία σας καὶ ἡ ἐργασία ἡ ἰδική μου; Ναί, καὶ ἡ

δική μου ἐργασία, γιατί κ' ἐγὼ ἐργάσθηκα χωρὶς ν' ἀναπαυθῶ οὔτε μιὰ στιγμὴ, αὐτὸ ἔμπορῶ νὰ τὸ καυχῆθῶ, διὰ νὰ τὴν ἐπαναφέρω εἰς τὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον μία δεσποινὶς καλῆς οἰκογενείας, θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας, ὀφείλει νὰ εὐρίσκειται! Ἐγὼ τὴν ἐπανέφερα εἰς τὴν θρησκείαν, διότι ὁποῖος μετανοεῖ διὰ κἄτι τι τοῦ ἔκαμε, πρέπει νὰ ἔχῃ θρησκείαν. Καὶ ἐγὼ ἐπρόσεξα εἰς τὰς σχέσεις τῆς μὲ τοὺς νέους νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὴ καὶ συνεσταλμένη περισσότερο ἀκόμη, εἰ δυνατόν, καὶ ἀπὸ τῆς πλέον ἐντροπαλῆς φιλενάδης τῆς. Διότι εἰς αὐτὴν ἡ τοιαύτη αὐστηρότης ἦτο διὰ διπλοῦν λόγον ἀναγκαῖα... Δὲν εἶναι ἔτσι; "Ὅτι δὲ τὸ ἔργον μου ἐπέτυχε, καὶ σεῖς πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσετε. Πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσῃ ὅστις δῆποτε παρατηρεῖ καὶ βλέπει ἐκεῖνα τὰ μάτια τὰ διαυγῆ καὶ τὰ ἥσυχά!... (*Ὁ Ἐβελικ κατανεύει*). Ἡ κόρη μου ἔγινε εὐλαδῆς... γεμάτη ἀπὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα...

ΕΒΕΛ. (*Δυσηροσημένος, διατακτικός*) — Μπά!...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Μάλιστα, κύριε δικηγόρε... Καμμία ἐπιθυμία κρυφὴ... ἢ ποῦ νὰ μὴν εἶναι κατὰ πάντα ἀξιέπαινος, δὲν ταραττεῖ τὴν καρδίαν τῆς... Σᾶς τὸ ἐγγυῶμαι ἐγὼ! Ὡσᾶν ἕνα πνεῦμα γαλήνιον, ἄγνόν, ὑψώνεται ὑπεράνω αὐτοῦ τοῦ κόσμου...

ΕΒΕΛ. (*Μετ' ἐκρήξεως*). — Καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὴν ρίψωμιν εἰς τὰ νύχια ἐκείνου τοῦ;...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (*Διὰ μιᾶς*). — Μὰ ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος; Γνωρίζετε σεῖς καμμίαν ἄλλην;

ΕΒΕΛ. (*Μετὰ φανερᾶς ἀγωνίας*). — Καμμίαν ἄλλην;... Μὰ νομίζω ὅτι οἱ μνηστῆρες δὲν λείπουν.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Θὰ τοὺς ἀπορρίψῃ ὄλους, ὅπως ἔκαμεν ἕως τώρα. Αὐτὴ λέγει: «Δὲν ἀποφασίζω ἐγὼ ν' ἀρχίσω νέαν ζωὴν μ' ἕνα ψεῦμα. ἔχω ἀκόμη ἀρκετὴν ὑπόληψιν εἰς τὸν ἑαυτόν μου, ὥστε νὰ μὴ τὸ κάμω αὐτό!... Νὰ καταντήσω νὰ τὸ ἐξομολογηθῶ εἰς τὸν ἄνδρα ποῦ θὰ πάρω, διὰ νὰ μοῦ γυρίσῃ τῆς πλάτες, ἢ διὰ νὰ μὲ ἀνυψώσῃ μέχρις αὐτοῦ ἀπὸ εὐσπλαγγίαν! Αὐτὸ δὲ δὲν θὰ τὸ κάμω ποτέ».

ΕΒΕΛ. (*Σπασμωδικῶς*). — Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ συμφωνήσωμιν μαζὶ τῆς.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Μὰ τί θὰ γίνῃ αὐτὴ τότε; Πρέπει ν' ἀφανισθῆ, νὰ μαραινθῆ ὡσὰν ἄνθος αὐτὸ τὸ πλάσμα τὸ τόσο νεόν, τὸ τόσο ὠραῖον;... (Ἐβελίγν, βηματίζει ἐντὸς τοῦ δωματίου μὲ αὔξουσας ταραχάς. Ἐπικρατεῖ σιγὴ πρὸς στιγμὴν). Πέτε μου, σεῖς, κύριε δικηγόρε... συμβουλεύσατέ με...

ΕΒΕΛ. (Τεταραγμένος, βλοσυρός, μετὰ δυνάμεως). — Ἐγὼ δὲν βλέπω παρὰ μίαν μόνην διέξοδον... Πρέπει νὰ ἐκλέξῃ κανένα, ὁ ὁποῖος νὰ γνωρίζῃ πάντα τὰ διατρέξαντα.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. — Μὰ ποῖος ἄλλος ἤμπορεῖ νὰ εἶναι αὐτός... παρεκτός;...

ΕΒΕΛ. (Ἀναπνέων θορυβωδῶς, μεθ' ὄρμης)... Παρεκτός ἐκείνου τοῦ!... (Ἐπακολουθεῖ σιγὴ). Βέβαια... Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓνας μόνος... Τὸ γνωρίζω... Ἀλλὰ ποῖος τὸν συλλογίζεται αὐτόν;... Αὐτὸς ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ μέχρι τέλους τὸ καθήκον του!...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (Τὸν κυττάζει μὲ ὄμματα ὑπερμέτρως διεσταλμένα, ὡς νὰ μὴ ἐνόησεν ἔπειτα μὲ τὰς χεῖρας σηνηνωμένας, ψελλίζουσα...) — Πῶς!... κύριε δικηγόρε!... σεῖς;!! (Ἐπικρατεῖ μακρὰ σιγὴ).

ΕΒΕΛ. — Τί νὰ σᾶς εἰπῶ;... Εἶναι μερικὰ πράγματα ποῦ δὲν ἐξηγοῦνται μὲ τὰ λόγια. Γεννῶνται καὶ αὐξάνουν γιγαντιαία ἐντὸς μας, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ κανεὶς πῶς. Ἐκείνη ἐκρυβε μέσα τῆς τὴν ἰδικήν τῆς ἐντροπήν, τὸν ἰδικόν τῆς πόνον καὶ ἐγὼ τὸν ἰδικόν μου. Εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ὑπῆρξεν ἴσως παρὰ ἀγάπη πρὸς τὸ δίκαιον... μία προθυμία εὐλαβῆς καὶ οἰκτιρμῶν... ἡ συμπάθεια δὲ ὑπῆρχε πάντοτε καὶ ἐκ μέρους τῆς, αὐτὸ τὸ γνωρίζω... (Μετὰ πάθους). Ἀλλὰ σήμερα... σήμερα γιὰ μιὰ στιγμὴ ὅλα αὐτὰ ἐγιναν πάθος, ποῦ συνταράττει μέσα ἀπὸ τὰ βάθη αὐτὴν τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐγκαταλελειμμένου, ὁ ὁποῖος μέσα εἰς τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἀγωνίαν του ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ δημιουργῆ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων, χωρὶς νὰ ἤμπορῆ νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἰδικήν του εὐτυχίαν.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (Κατάπληκτος). — Ναι... τὸ ἐννοῶ... βλέπω ὅτι θὰ ἦτο μιὰ καλὴ τύχη... ἀλλὰ πῶς κατωρθώσατε νὰ συκρατηθῆτε ὡς τώρα;

ΕΒΕΛ. (Μετὰ πολλῆς πικρίας). — Αἴ!... ὀλίγον κατ' ὀλίγον μανθάνει κανεὶς νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἑαυτόν του... (Μετ' ἐξάμεως). Ἄλλως τε μέχρι πρὸ πέντε λεπτῶν ἀκόμη δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἔχω καμμίαν ἐλπίδα... (Μὲ ὀρμητικὴν ἐκρηξίν). Ἀλλὰ τώρα ποῦ ξεύρω ὅτι αὐτὴ δὲν θέλει ἐκείνον τὸν ἄνθρωπον, διατὶ νὰ ἐξακολουθῆσω ἐγὼ νὰ ὑποκρίνωμαι, νὰ βασανίζωμαι, νὰ θυσιάζωμαι; Διατὶ; (Συγκλονιζόμενος ὑπὸ σφοδρᾶς ταραχῆς καλύπτει τὸ πρόσωπον διὰ τῶν χειρῶν).

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (Μὲ στενοχωρίαν). — Μὲ συγχωρεῖτε... Ἀλλὰ δὲν βλέπω πῶς ἐννοεῖτε νὰ δικαιολογήσετε τὸ πρᾶγμα, ἐν ἀνάγκῃ, ἀπέναντι τοῦ βαρῶνου Κάνολδ, ἀφοῦ ἐφέρετε τὴν ὑπόθεσιν μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου.

ΕΒΕΛ. (Μετὰ θλίψεως, ὡσεὶ ἀλλοφρονῶν). — Δὲν ξεύρω ἀκόμη... δὲν ξεύρω τίποτε... Νομίζω ὅτι ἕως τώρα ἔζησα βίον ἀρκετὰ ἐντιμον... διότι... διὰ τὴν διαγωγὴν ἐκείνης ἐκεῖ τῆς γυναικὸς (δεικνύει τὴν εἰκόνα τῆς συζύγου του), δι' ὅτι αὐτὴ μοῦ ἔκαμεν, ἐγὼ δὲν φέρω καμμίαν εὐθύνην...

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (Μετὰ σπουδῆς). — ὦ! αὐτὸ τὸ ἀναγνωρίζουν ὅλοι.

ΕΒΕΛ. (Ἐξακολουθῶν ὡς ἄνω). — Ἐν τούτοις ἀκόμη δὲν ἐσκέφθην καὶ δὲν ἐμελέτησα, ἂν αὐτὸ τὸ ὁποῖον κάμνω τώρα, ἢ τὸ ὁποῖον συλλογίζομαι νὰ κάμω, συμβιβάζεται μὲ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐντιμότητος... Ἴσως χρειασθῆ νὰ κρατηθῆ τὸ πρᾶγμα μυστικόν, ἴσως πρέπει ν' ἀφήσωμεν νὰ περάσῃ ὀλίγος καιρὸς... Δὲν ἤξεύρω ἀκόμη... ἓνα μόνον ξεύρω, ὅτι ἀφοῦ αὐτὴ δὲν θέλει νὰ συζευχθῆ ἐκείνον τὸν... (Συγκρατούμενος)... ἐκείνον τὸν ἄνθρωπον, ἀπομένει ἐλευθέρᾳ δι' ὅλους, ἐπομένως καὶ δι' ἐμέ.

Κ^α ΥΒΟΥΡΓ. (Διστάζουσα, πάντοτε δὲ μετὰ στενοχωρίας)... — Ἐν πρᾶγμα μόνον ὀφείλω ἀκόμη νὰ σᾶς παρατηρήσω, φίλτατε κύριε δικηγόρε... Ἡ κόρη μου... ὠμιλοῦσε πάντα γιὰ σᾶς... μόνον μὲ τὴν εὐλάβειαν... καὶ μὲ τὴν στοργὴν ποῦ θὰ εἶχε μιὰ νέα... πρὸς τὸν πατέρα τῆς...

ΕΒΕΛ. (Ταρασσόμενος) — Α!... (Ἐπικρατεῖ σιγὴ. Γελῶν πικρῶς). Τότε αὐτὸ δηλοῖ ὅτι, ἂν καὶ ἔχω μερικὰ χρόνια ὀλιγώτερα ἀπὸ τὸν... ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἢ συμπεριφορὰ μου ὑπῆρξε

κάπως διαφορετική από την ιδιότητά του... "Άλλως, μπορεί
έξαιρέτα να έχετε δίκαιον σεΐς... (Κτυποῦν εἰς τὴν θύραν)
Ἐμπρός!...

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'

ΜΠΟΝΑΤ' καὶ οἱ ρηθέντες.

ΜΠΟΝ. — Εἶπα εἰς τοὺς ὑπαλλήλους νὰ σχολάσουν. Ἐχετε
καμμίαν ἄλλην διαταγὴν νὰ μοῦ δώσετε;

ΕΒΕΛ. (Εἰσέτι τεταραγμένος). Ὅχι· μπορεί νὰ πηγαίνης καὶ
σύ, Μπόννατ. Νὰ πῆς μόνον εἰς τὸν ὑπηρέτην μου νὰ στέκη
προσεκτικῶς εἰς τὴν θύραν.

ΜΠΟΝ. — Πολὺ καλὰ, κύριε. Καλὴν νύκτα σας. (Ἐξέρχεται).

"Ἐπεται τὸ τέλος

Μετάφρασις Χ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Τὴν 27ην Αὐγούστου ἐπανῆλθον ἐκ
τῆς Παιδικῆς Ἐξοχῆς Βουλευσιμένης
καὶ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν δευτέραν
ἀποστολὴν παιδία 100 περίπου τὸν
ἀριθμὸν. Οὕτω κατὰ τὸ λῆξαν θέρος
200 ἐν ὄλῳ παιδία, ἐπὶ 25 ἡμέρας
παρέμειναν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπο-
πτείαν τῆς κυρίας Σοφίας Σλήμαν.
Κατὰ τὸ προσεχές ἔτος παρίστα-
ται ἡ ἀνάγκη εὐρύσεως τῶν ἐνδαι-
τημάτων, ὅπως καταστῆ δυνατὴ ἡ
ἀποδοχὴ μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ παι-
δίων, καθόσον ἤδη ἐφέτος αἱ αἰτή-
σεις ἦσαν πολὺ περισσότεραι τοῦ
διατιθεμένου χώρου.

— Τὴν νύκτα τῆς 15ης Αὐγούστου
πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσε τὸ Χημεῖον
Ἀθηνῶν, τὸ ἀποτελοῦν παράρτημα
τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ὀλίγα
μόνον ἐπιστημονικὰ ὄργανα διεσώ-
θησαν ἐκ τοῦ ὀλέθρου. Ἡ πυρκαϊὰ
πιθανώτατα προῆλθεν ἐξ αὐτομάτου
ἀναφλέξεως εὐφλέκτων οὐσιῶν τοῦ
χημικοῦ ἐργαστηρίου, συνεπεία τοῦ
ἐπικρατήσαντος ἐσχάτως ἐν Ἀθή-
ναις ὑπερβολικοῦ καύσανος. Μέρος
τῶν ζημιῶν καλύπτεται διὰ τῶν
ἀσφαλιστρων, καθόσον τὸ κτίριον
καὶ τὰ ὄργανα ἦσαν ἠσφαλισμένα.

— Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου κατέ-
πλευσεν εἰς τὸν λιμένα Φαλήρου ὁ
«Ἀθέρωφ» συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ
ὀλοκλήρου τῆς ναυτικῆς μοίρας.
Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ
δεκάδες ὄλαι χιλιάδων θεατῶν παρί-
σταντο ἀνὰ τὴν Φαληρικὴν παρα-
λίαν πρὸς ὑποδοχὴν. Ἀνῆλθον δὲ
ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ ὁ Ἀντιβασιλεὺς
Διάδοχος καὶ τὸ Ὑπουργικὸν Συμ-
βούλιον. Ὁ κ. Βενιζέλος προσεφώ-
νησε καὶ ἀντεφώνησεν ὁ Διάδοχος.
Τὴν 8' ἑσπέραν ὠργανώθη πάνθη-
μος θαλασσία ἑορτὴ μετὰ φωταψιῶν
καὶ ἀνακρούσεως ναυτικῶν ἄσμάτων
ἀπὸ λέμβων.

ΑΓΓΛΙΑ

Τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ἀγ-
γλων ἐπεξέτεινε τὰς ἀσφαλείας τῶν
γεωργῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἐνδεχομέ-
νων βροχῶν ζημιῶν. Ἡ τιμὴ τῶν
ἀσφαλιστρων ποικίλλει ἀναλόγως
τοῦ ὀριζομένου ποσοῦ βροχῆς, ἐξ οὗ
ἀσφαλίζεται ὁ γεωργός. Τὸ πο-
σὸν ὑπολογίζεται εἰς ὕψος διὰ τοῦ
βροχομέτρου τῶν μετεωρολογικῶν
σταθμῶν.

— Εἰς τὴν νῆσον Ἰερσέην, ἐντὸς
σπηλαίου, ἀνεκαλύφθησαν ἐσχάτως
ἐννέα ἀνθρώπινοι ὀδόντες ἀναγόμε-
νοι, κατὰ τοὺς συμπερασμοὺς εἰδι-
κῶν ἐπιστημόνων, εἰς τὴν παλαιο-
λιθικὴν περίοδον. Τὸ σχῆμα τῶν
ὀδόντων τούτων διαφέρει τοῦ τῶν
ἀνθρωποειδῶν πιθήκων πολὺ μάλ-
λον ἢ ὅσον διαφέρουν ἀπὸ τοὺς τῶν
πιθήκων οἱ ἰδιόκοι μας ὀδόντες. Τὴν
διαφορὰν ταύτην ἀποδίδουν εἰς τὴν
ριζικὴν ἀλλαγὴν τοῦ τρόπου τῆς
μασήσεως.

— Ἀγγλος ἀστρονόμος ἰσχυρίζε-
ται διὰ πραγματείας ἐσχάτως δημο-
σιευθείσης εἰς τὴν «Ἀστρονομικὴν
Ἐφημερίδα» ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ
Ἥλιου εἰς τὸν δρόμον αὐτοῦ ἀνὰ τὸ
διάστημα εἶναι 24 χιλιομέτρων κατὰ
δευτερόλεπτον καὶ ὄχι 19.9 ὡς ἐνο-
μιζέτο μέχρι τοῦδε ἐκ πεπλανημέ-
νων ὑπολογισμῶν.

— Κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρί-
λιον ἐνηργήθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἀπο-
γραφὴ τῶν κατοίκων, ἡ κατὰ δε-
καετίαν γινομένη. Κατὰ ταύτην ὁ
πληθυσμὸς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς
Οὐαλλίας ἀνέρχεται εἰς 36.075.269
κατοίκους, ἧτοι παρουσιάζει ἀβξη-
σιν 3.847.426 ἀπὸ τοῦ 1901. Τοῦ-
ναντίον ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἰρλανδίας,
ἀνερχόμενος εἰς 4.381.191, παρου-
σιάζει ἐλάττωσιν κατὰ 76.824 κατοί-
κους. Ἐτερον ἀξιοπαρατήρητον τῆς
ἀπογραφῆς ταύτης εἶναι ἡ ἐλάττωσις

των γεννήσεων. Ἐνῶ κατά τὴν δεκαετίαν 1891-1901 ἡ ἀναλογία ἦτο 12,17 ἐπὶ 100, κατὰ τὴν λήξασαν δεκαετίαν κατῆλθεν εἰς 10,91. Ἐραστικά εἶναι ἡ ἀξίησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μεγαλοπόλεων. Τὸ Λονδίνον μετὰ τῶν προκατεινόμενων ἀριθμῶν 7.252.963 κατοίκους. Κατόπιν ἔρχονται ἡ Γλασκώδη 783.401, ἡ Λιβερούπη 746.566, τὸ Μάντσεστερ 714.427, ἡ Βιρμιγγάμη 525.960 κλπ.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ἡ θήρα τῶν φώκων εἰς τὸν Βερίγγειον πορθμὸν ἀπηγορεύθη ἐπὶ 15 ἔτη διὰ διεθνούς συμβάσεως συναφθείσης ἐν Οὐάσιγκτονι μεταξὺ Ἀγγλίας, Ρωσίας, Ἰαπωνίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπεβάλλετο ὡς ἐκ τῆς ἀπειλουμένης παντελοῦς ἐξολοθρεύσεως τοῦ θαλάσσιου ζώου, τοῦ ὁποίου ὡς γνωστόν περιζήτητον εἶναι εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν θαυμασίων δέρμα. Ἐάν δὲν προέβαινον εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τὰ ἐνδιαφερόμενα κράτη, ἐντὸς μηνῶν τινῶν οὐδὲ μία φώκη θὰ ὑπῆρχε πλέον εἰς τὸν Βερίγγειον πορθμὸν. Ὑπολογίζονται εἰς 185 χιλιάδας αἱ ὑπολειφθεῖσαι φώκαι εἰς τὴν περιοχὴν αὐτοῦ, ἐνῶ πρὸ τριάκοντα ἔτων ὑπῆρχον ὑπὲρ τὰ 2 ἑκατομμύρια. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς λαθροθηρίας, ἰδιαιτέρος ὅρος τῆς διεθνούς συμβάσεως ἀπαγορεύει τὴν πώλησιν δερμάτων φώκης ἀγνώστου προελεύσεως.

— Κατὰ τὸ 1910 εἰργάσθησαν εἰς τὴν τομὴν τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ 45.000 ἐργάται. Ἐκ τούτων μόλις οἱ 500 ἦσαν Ἀμερικανοί, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ τὸ πλεῖστον Ἕλληνας, Ἴταλοί, Ἰσπανοί.

— Εἰς τὴν Ν. ὸρκην μελετᾶται εὐρύτατον σχέδιον ἐπεκτάσεως τῶν ὑπογείων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Αἰσθητικαὶ δαπάναι ἀνέρχονται κατὰ τὸν γενόμενον προϋπολογισμόν εἰς 1300 ἑκατομμύρια φράγκων.

— Ὁ Ἀμερικανὸς ἀγρονόμος Βίνσον ἐυστηματοποίησε τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ὀριμάνσεως τῶν καρπῶν, εἰδικῶς δὲ τῶν φοινίκων, διὰ τεχνικῶν μέσων, τῶν ὁποίων ἄλλως καὶ

πρότερον ἐγένετο ἐπιτυχῆς χρήσις, ἦτοι δι' ἀτμῶν αἰθέρος καὶ χλωροφύλλου καὶ ὑψώσεως τῆς θερμοκρασίας. Οἱ οὕτως ὀριμᾶζοντες καρποὶ ἔχουν τὸ προσόν ὅτι διατηροῦνται καλλίτερον τῶν ἄλλων καρπῶν.

— Εἰς τὴν Ν. ὸρκην ἐργάζονται εἰς τὴν κατασκευὴν κολοσσίων δεξαμενῶν πρὸς ἀποθήκυσιν ποσίου ὕδατος, ἐπαρκούντος ὄχι μόνον διὰ τὰς τωρινὰς ἀνάγκας τῆς μεγαλοπόλεως, ἀλλὰ καὶ διὰ 30 ἀκόμη ἔτη τουλάχιστον, ἦτοι διὰ πληθυσμὸν μέχρι 10 ἑκατομμυρίων κατοίκων. Ἡ δαπάνη τῶν ἔργων ὀ ἀνέλθη εἰς 800 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐπασχολεῖ δὲ 3.000 ἐργάτας καὶ πλέον τῶν 1.700 ὑπαλλήλων. Ἡ μεγαλειτέρα τῶν δεξαμενῶν θὰ ἔχη χωρητικότητα 590 ἑκατομ. κυβικῶν μέτρων, τὸ δὲ ὑδραγωγεῖον θὰ διοχετεύη ἡμερησίως 2.270.000 κυβ. μέτρα. Τὸ μήκος του θὰ εἶναι 176 χιλιομέτρων. Διοχετεύεται δὲ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὰ ὄρη Κάτσκιλλ ἀπέχοντα 100 χιλιομέτρα εἰς εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τῆς Ν. ὸρκης. Τὰ ἐκτελούμενα ἔργα ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1907 καὶ θὰ τελειώσονται ἐντὸς τοῦ 1912.

— Ἐπιμελεῖται τοῦ Smithsonian Institution τῆς Οὐάσιγκτωνος, ἰδρύματος, ὅπερ ἀπὸ 65 ἔτων ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐπιστημῶν, παρέσχε δὲ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν ἐθνολογίαν, τὸ περίφημον Cliff Palace τοῦ Κολοράδου ἀξασφαλιζέται ἐν τῷ μέλλοντι ἀπὸ τῶν κινδύνων τοῦ χρόνου καὶ τῶν βεβήλων χειρῶν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλειότερον καὶ γραφικώτερον τῶν ἐν Ἀμερικῇ προϊστορικῶν λειψάνων. Μολονότι δὲ μόνον τὰ εἰρηστικά του διεσώθησαν, παρέχουν καὶ ταῦτα ἐπαρκῆ ἰδέαν περὶ τῶν ἀρχαίων τρωγλοδυτῶν καὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν. Τὸ σχῆμά των ὁμοιάζει μὲ κυψέλην, ἔκκειτο ἐπὶ βράχου, ἀπετέλει δὲ μικρὸν χωρίον περιλαμβάνον ἑκατοντάδας τινὰς κατοίκων. Ἀνεκαλύφθη μόλις πρὸ ὀλίγων ἔτων κατὰ τὸ 1888· ἔχει μήκος 140 μέτρων καὶ διηρῆτο εἰς 24 δωμάτια, ἐκτὸς

τῶν πύργων, τῶν ἀποθηκῶν καὶ λοιπῶν διαμερισμάτων. Ἐντὸς τῶν ἐρειπίων ἀνευρέθησαν πολλὰ ἐργαλεῖα, πελέκει, λόγχαι, βέλη καὶ σφαῖραι λίθιναι.

ΑΥΣΤΡΟΥΓΓΑΡΙΑ

Κατὰ τὴν νεωτάτην ἀπογραφὴν ὁ πληθυσμὸς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἀνέρχεται εἰς 51.304.249 κατοίκους, ἦτοι 28.567.898 ὁ τῆς Αὐστρίας, 20.840.678 τῆς Οὐγγαρίας, 1.895.675 τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης. Κατὰ τὴν λήξασαν δεκαετίαν ἡ ἀξίησις τοῦ πληθυσμοῦ ἦτο: διὰ τὴν Αὐστρίαν 9,2 ἐπὶ 100 κατοίκων, διὰ τὴν Οὐγγαρίαν 10,3 καὶ διὰ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην 21.

ΓΑΛΛΙΑ

Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν κατηρτίσθη τεχνικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ φυσικοῦ καὶ τεχνητοῦ φωτισμοῦ, σκοπὸν ἔχουσα: α') νὰ μελετήσῃ ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ὑγιεινῆς τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς καθόλου ὑγιεινῆς τὰ διάφορα ἐν χρήσει συστήματα φωτισμοῦ· β') νὰ καθορίσῃ τὴν σύνθεσιν καὶ τὰς ὑγιεινὰς ιδιότητας ἐκάστου τεχνητοῦ φωτισμοῦ, τὰ ἐξ αὐτῶν ἐπιβλαβῆ ἀέρια καὶ τὴν ἀναπτυσσομένην θερμότητα· γ') νὰ ἀναύρη τὴν ἐλάχιστην ποσότητα τεχνητοῦ φωτός, τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ· δ') νὰ ἀναζητήσῃ τὰ πρακτικώτατα μέσα πρὸς μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτός· ε') νὰ διατυπώσῃ τοὺς κανόνας πρὸς ἐφαρμογὴν εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν κυριωτάτων τόπων ἐργασίας· ς') νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν Ὑπουργὸν ἐκθεσιν περὶ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐργασιῶν σχετικῶς πρὸς τὴν τύφλωσιν καὶ τὴν μυωπίαν καὶ πρὸς τὰ μέσα τὰ ἐνδεικνυόμενα τὴν πρόληψιν τῆς μυωπίας.

— Κατὰ τὴν «Agriculture Commerciale» ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἀγγλία κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν ὡς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν λαχανικῶν καὶ νωπῶν καρπῶν εἰσάγουσαι ἑτησίως ἢ μὲν πρώτη 209.000 τόννους, ἢ δὲ

δευτέρα 94.000. Κατόπιν ἔρχονται: ἡ Ἑλβετία, 47.000· ἡ Αὐστρία, 37.004· τὸ Βέλγιον, 28.000· ἡ Γαλλία, 25.000 τόννους. Ὡς πρὸς τὴν ἐξαγωγὴν πρωτεύει ἡ Ὀλλανδία, μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, ἐξάγουσα 150.000· ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀλγερία ἐξάγουσιν 72.000· ἡ Αὐστρία, 71.000· ἡ Ἰταλία, 47.000· ἡ Ἰσπανία, 15.000· ἡ Δανία, 12.000.

— Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ παρισινοῦ Ὁδείου ἐπλουτίσθη ἐσχάτως διὰ πολυτίμου ἀποκτήματος· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ ἀρχαιότατον ἐντυπον μουσικῆς, τὸ ὑπάρχον ἐν Γαλλίᾳ. Ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν τῷ 1503 ὑπὸ τοῦ Πετροῦ τῆ Φοσσσομβρόνε, τοῦ ἀφευρέτου τῆς μουσικῆς τυπογραφίας, καὶ περιέχει διάφορα ἔργα μουσικῶν τοῦ 16' αἰῶνος. Τοῦ μουσικοῦ τούτου δημοσιεύματος μόνον δύο ἀντίτυπα ἦσαν μέχρι τοῦδε γνωστά.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἐν τῇ τεραστίᾳ διαδόσει τῆς χρήσεως τῶν αὐτοκινήτων ἐν Γερμανίᾳ ἀποδεικνύει ἡ σύγκρισις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰδικῶν ἐργοστασίων, τῶν ἀσχολουμένων σήμερον εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτοκινήτων, πρὸς τὰ πρὸ δεκαετίας τοιαῦτα. Ἐνῶ κατὰ τὸ 1900 μόλις 10 ἦσαν τὰ ἐργοστάσια μετὰ 1000 ἐργατῶν, σήμερον ὑπερβαίνουν τὰ 100 καὶ περιλαμβάνουν 30.000 ἐργατῶν.

— Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1912 θὰ γίνῃ ἐν Βερολίνῳ ἐκθεσις ψυχολογικῆ τῆς φροντίδι τῆς Ἐταιρείας τῆς Πειραματικῆς Ψυχολογίας. Ἡ ἐκθεσις θὰ περιλαμβάνῃ: χειρόγραφα φωνογραφήματα, κινηματογραφήματα, πλαστικά ἔργα, χειροτεχνήματα ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, ἀγρίων, ἀνισαρρόπων, ἡλιθίων κλπ. ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐκδηλώσεις καὶ προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως πάσης μορφῆς.

— Ἡ παραγωγὴ τῶν βιβλίων εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὰς γερμανοφώνους χώρας κατὰ τὸ 1909 ἀνῆλθεν εἰς 31.051 ἀπέναντι 30.137 ἐκδοθέντων κατὰ τὸ 1908. Τὰ πλεῖστα ἀνάγονται εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ

τὴν ἀνατροφὴν, 4.200 περίπου· κατόπιν ἔρχονται τὰ θεολογικά, 3.566 συγγράμματα· καὶ τρίτον τὰ νομικά, 3.000 περίπου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων ἦτο 5.983, ἐξ ὧν 3.929 καθημεριναὶ ἐφημερίδες.

ΙΑΠΩΝΙΑ

Τὸ πρῶτον ἰαπωνικὸν θέατρον ἐκτίσθη εἰς Τόκιο, κατὰ τὰ σχέδια Ἰάπωνος ἀρχιτέκτονος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν Εὐρώπῃ θεάτρων. Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι καλλιτεχνικώτατον, διήρκεσε δ' ἐπὶ τριετίαν ἢ ἀνεγερθεῖς αὐτοῦ. Ἔργα παριστάνονται ἀποκλειστικῶς ἰαπωνικά, καὶ μόνον ἀπαξ τοῦ ἔτους ἀναβιδάζεται ἔργον τι ἐκ τῆς κλασσικῆς εὐρωπαϊκῆς δραματουργίας.

— Ἡ γυναικεία χειραφέτησις προοδεύει καταπληκτικῶς ἐν Ἰαπωνίᾳ. Αἱ Ἰαπωνίδες ἰδίως ἐξ Ἀμερικῆς μεταφέρουν τὰς νέας ἰδέας, δπου

κατὰ ἑκατοντάδας μεταβαίνουν πρὸς σπουδὴν εἰς τὰ ἐκεῖ πανεπιστήμια. Τὴν ὥραν αὐτὴν εἰς τὰ Ἀμερικανικὰ πανεπιστήμια εἶναι ἐγγεγραμμέναι 5.000 Ἰαπωνίδες φοιτήτριαι. Ἰδίως ἐπιδίδονται εἰς τὴν λογοτεχνίαν, πλείσται δὲ γυναῖκες ἐν Ἰαπωνίᾳ συνεργάζονται εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Κυριώτατον ὄργανον τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναικὸς εἶναι ὁ *Εἰσασιὸς Αἰὼν*.

ΙΤΑΛΙΑ

Εἰς μνήμην τοῦ Λομπρόζου, ὅστις εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς εἰδικὰς ἐρεῦνας περὶ τῶν αἰτίων καὶ τοῦ τρόπου τῆς προφυλάξεως ἀπὸ τῆς φαλάκρας, ἡ χήρα του ὤρισε χιλιοδραχμὸν ἑπαθλὸν διὰ τὴν ἀρίστην πραγματείαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἣτις θὰ κριθῆ ἐν διαγωνισμῷ. Προθεσμία πρὸς ὑποβολὴν ὤρισθη ἡ 19 Ὀκτωβρίου 1912.